Intervju: Irina Subotić

BEOGRAD NIJE ZASLUŽIO DA BUDE LAS VEGAS

Novi Sad 2021

KAKO JE TO BILO KOD VAS

BiH 4,70 KM; Hrvatska 19 KN; Makedonija 175 DEN; Crna Gora 2.50 EUR; Slovenija 2.80 EUR; Greece 3.00 EUR; Austria, Germany 4.00 EUR; Switzerland 6.00 CHF cena 250 RSD

01420 9 770353 802002

VREME

broj 1425–1426

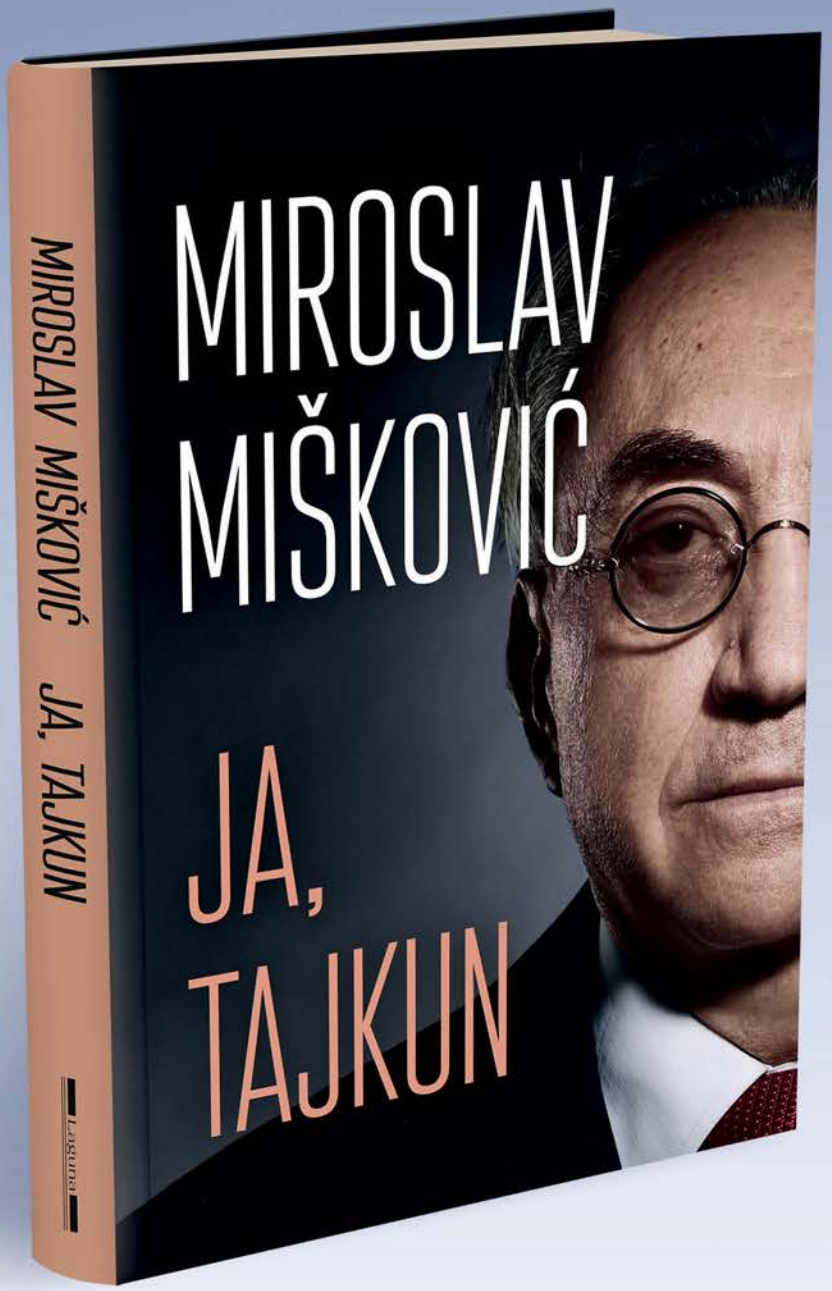
26. april 2018.



INTERVJU: VUK JEREMIĆ

ŠTA SU SE SVE DOGOVORILI VUČIĆ I TAČI

ISPOVEST O USPEHU KOJI SE NE PRAŠTA



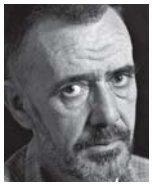
Prvi put posle tri decenije ćutanja govori najpoznatiji srpski biznismen.

Iskreno, oštro prema drugima i sebi, bez tajni i bez uvijanja.

www.laguna.rs

Laguna

DRAGOLJUB ŽARKOVIĆ



Pokloni se i počni ponovo

U državnom projektu – projektu gušenja slobode izražavanja – glavnu, udarničku ulogu preuzeli su mediji koji su toliko slobodni da mogu svakog da ocrne i oklevetaju, i tu bi, možda, neki zakoni koji proizađu iz Medijske strategije mogli da pomognu, ali to će biti na nivou narodne medicine koja savetuje privijanje crnog luka na gnojnu ranu

Moglo bi se smatrati da je izveštaj Evropske komisije o stanju stvari u Srbiji u jednom poglavlju urodio plodom brže nego što se očekivalo.

Izrada Medijske strategije je zaustavljena posle konsultacija predsednika Srbije Aleksandra Vučića i premijerke Ane Brnabić, a čast da nas o tome blagovesti pripala je savetnici predsednika Republike za medije Suzani Vasiljević.

Ona je rekla da predsednik želi donošenje medijske strategije u otvorenijem postupku, kao i da je predložio i OEBS-u da se uključi.

Vasiljević je zamolila sve kojih se strategija tiče da se uključe i predložila formiranje nove radne grupe koja će uključiti predstavnike domaćih i stranih medijskih udruženja.



Foto: Zoran Žestić /Tanjug

Kladioničari oko rekonstrukcije Brnabićkinog kabineta spustili su kvotu na šanse ministra kulture da preživi rekonstrukciju vlade, a on je, ministar, koliko dan pre ove vesti, najavio da će Medijsku strategiju "pustiti u javnu raspravu". Očigledno ga niko nije obavestio da brod menja kurs, ali nisam siguran ni da drugi ministri znaju kud plove.

Ali, ima tu jedna važnija stvar od Medijske strategije od koje se očekuje da uspostavi širi osnov za donošenje paketa medijskih zakona od kojih je zalud očekivati da će sami po sebi učiniti medije slobodnim i boljim. Ni sadašnji zakoni nisu najgori, ali ih svako kači o rep onom poslovičnom mačku.

Uostalom, Evropska komisija najpre govori o ugroženoj slobodi izražavanja, a to je znatno širi i suštinskiji pojam od slobode medija, mada se u modernim društvima to teško razdvaja.

Ja, inače, pripadam onoj školi mišljenja koja tvrdi da je tih medijskih sloboda previše i da su glavni "slobodari" oslobođeni profesionalnih standarda i pravila, pa i elementarne ljudskosti. Njima nije ništa upropastiti ljudski život i karijeru, ponašaju se kao hajkači u vlastelinskom lovu koji za cilj ima da pobiju što više onih koji bi da se izraze nesputano, slobodno.

Mogao bih dobar deo "Vremena" da ispunim primerima napada na one koji bi slobodno da izraze svoje mišljenje ili osećanja – od Skupštine Srbije, da krenemo od vrha, do fabrike gde je žena zbog prigovora poslata u kamenolom.

Nema tog opozicionog delatnika kome nije zalepljena etiketa izdajnika, lopova, neradnika ili plaćenika, mada u poslednje vreme kao da su presušili ovi Sorosovi.

U tom državnom projektu – projektu gušenja slobode izražavanja – glavnu, udarničku ulogu preuzeli su mediji koji su toliko slobodni da mogu svakog da ocrne i oklevetaju, i tu bi, možda, neki zakoni koji proizađu iz Medijske strategije mogli da pomognu, ali to će biti na nivou narodne medicine koja savetuje privijanje crnog luka na gnojnu ranu.

I sad postoje regulatorna i samoregulatorna tela, upravni i programski odbori, i svi bi oni, uz sudove, trebalo da štite društvo od medijskih skakavaca sposobnih da opustoše sve živo, ali i oni se povinuju politici koja se najčešće zasniva na gušenju slobode izražavanja.

Najčešće opravdanje za sva nepočinstva je da se radi o privatnom mediju i da to, samo po sebi, daje slobodu uređivačkoj politici, a kad sam jednog zagovornika te vrste privatluka pitao da li pekar, privatnik, može da stavi otrov u burek, on je spremno odgovorio: nije to isto!

Ali, verujte, slično je.

To sa stavljanjem Medijske strategije na dno fioke nekako mi liči na manevar, trik, pokazivanje dobre volje pred nekim evropskim zvaničnicima. Eto, kao, i mi smo spremni da oslušnemo glas struke, ali to može tamo gde nas ionako nije mnogo briga, gde smo debelo uzjahali, dok, recimo, vlastima ni na pamet ne pada da povuku predlog oko ustavnih promena u oblasti pravosuđa koji je meritorno osporila struka: sudije, tužioci, advokati, odnosno njihova udruženja.

Manevar oko strategije neće doneti Srbiji više slobode izražavanja a mediji neće izviriti ispod skuta i tvrde ruke vlastodršca. Potrebna je šira promena strategije. ¶

VREME
BROJ 1425–1426
26. april 2018.

izdavač
NP "VREME" d.o.o.
Kosovska 17, Beograd

direktor
Stevan Ristić

pomoćnik direktora
Vojislav Milošević

finansijski direktor
Daniela Vesić

glavni urednik
Dragoljub Žarković

odgovorni urednik
Filip Švarm

pomoćnici glavnog urednika
Jovana Gligorijević, Momir Turudić

sekretarijat
Jelena Popović

redakcija
Dejan Anastasijević, Dimitrije Boarov, Slobodan Bubnjević, Radoslav Ćebić, Sonja Ćirić (kultura), Zora Drčelić, Slobodan Georgijev, Andrej Ivanji (svet), Jelena Jorgačević, Tatjana Jovanović, Zoran Majdin, Radmilo Marković, Saša Marković, Ivana Milanović Hrašovec, Vladimir Milovanović, Marija Janković (foto), Milan Milošević, Teofil Pančić, Saša Rakezić, Mirko Rudić, Tamara Skrozza, Zoran Stanojević, Tatjana Tagirov, Dragan Todorović, Tanja Topić, Biljana Vasić, Miloš Vasić, Ljubomir Živkov

dokumentacija
Dragoslav Grujić (arhiva)
Jelena Mrđa (foto)

tehnička redakcija
Ivan Hrašovec (ur.), Tanja Stanković, Vladimir Stankovski, Slobodan Tasić;
lektori: Katarina Pantić, Živana Rašković, Olga Babić;
korektori: Nikola Dragomirović, Ana Ćuk Dragomirović, Stanica Milošević

internet izdanje
www.vreme.com
Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata
Nikola Ćulafić, Milan Radović

računovodstvo
Slavica Spasojević

marketing
Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: redakcija@vreme.com
telefon redakcije: 011/3234-774
telefaks: 011/3238-662

štampa: Rotografika, Subotica
ISSN 0353-8028,
COBISS.SR-ID 16907266

Prenošenje, preuzimanje ili korišćenje tekstova objavljenih u Nedeljniku "Vreme" je zabranjeno. Za svako eventualno korišćenje potrebna je posebna dozvola autora i NP VREME, kao nosioca isključivih imovinskih prava na iskorišćavanje autorskih dela koje su stvorili zaposleni u NP VREME.

IZ SADRŽAJA

Fotografija na naslovnoj strani: Vladimir Milovanović

Zoom: Pokloni se i počni ponovo
U državnom projektu – projektu gušenja slobode izražavanja – glavnu, udarničku ulogu preuzeli su mediji koji su toliko slobodni da mogu svakog da ocrne i oklevetaju i tu bi, možda, neki zakoni koji proizađu iz Medijske strategije mogli da pomognu, ali to će biti na nivou narodne medicine koja savetuje privijanje crnog luka na gnojnu ranu
PIŠE: DRAGOLJUB ŽARKOVIĆ str. 3

Hrtkovci: Teče život uprkos četničkom vojvodi
Uprkos izjavi ministra uniutrašnjih poslova da će sprečiti okupljanje u selu Hrtkovci na Đurđevdan, događaja će svakako biti ali to ne zavisi od radikalskog vođe i osuđenog ratnog zločinca Vojislava Šešelja ili onih koji se protive njegovo ponovnom dolasku u selo: taj dan je seoska slava i građani će ga obeležiti onako kako to uvek čine
PIŠE: SLOBODAN GEORGIJEV str. 12





Srpska pravoslavna crkva: Gde god da krenem...
Na predstojećem prolećnom Saboru raspravljaće se o novom predlogu Ustava i mora se reći da je bilo vreme da se tako nešto uradi. Čega sve ima u ovom predlogu što je uznemirilo javnost, a šta, na prvo čitanje, ozbiljno upada u oči? Raspravljaće se i o Kosovu. Da li će i koliko biti balansiranja da se svetovne vlasti ne uvrede
PIŠE: JELENA JORGAČEVIĆ str. 24

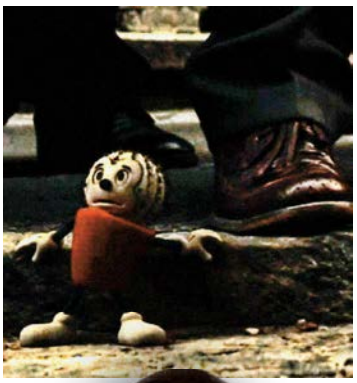
TV Manijak: Dan D za TV
Po svemu sudeći, biće ovo izuzetno zanimljivo televizijsko proleće u Srbiji. Nećete videti dramatične promene u programskim šemama, ali će doći do suštinskih promena na polju vlasničke strukture. Komercijalne televizije, u prvom redu TV Pink i Antena grupa (TV Prva i O2), ponašale se kao dve udavače rivalke, koje se takmiče koja će se što bolje udati, jer je u naše krajeve pristigao KKR, bogati američki investicioni fond koji u regionu "lepe cure traži"
PIŠE: DRAGAN ILIĆ str. 30



Intervju: Kokan Mladenović, reditelj

"Ako ste detinjstvo proveli na 'Farmi', a prvi eksplicitni seksualni čin videli u 'Zadruzi', ako u 'Slagalici' nikada ne biste povezali Orvela i Velikog brata, ako, uz sve to, vlast u vašoj zemlji čine keramičari, tabletomani i grandomani, teško je da ćete sa nekih osamnaest godina poželeti da odete na balet ili u operu, da posetite izložbu, koncert klasične muzike ili ozbiljnu pozorišnu predstavu"

RAZGOVARALA: ALEKSANDRA ĆUK str. 42



Povodom Beldoksa: U traganju za Veljkom Kockarem

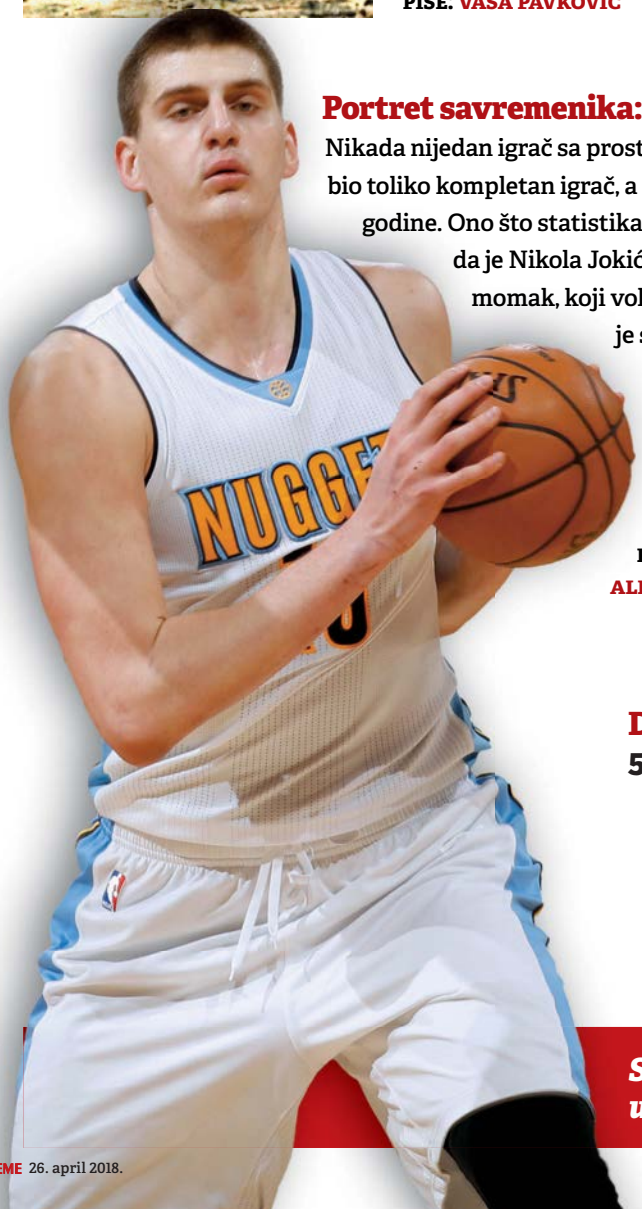
Ovogodišnji međunarodni festival dokumentarnog filma Beldoks otvoriće 7. maja domaći naslovi Poslednja avantura Kaktusa Bate i Slatko od Ništa, a sledi će ga još 96 filmova u 14 programa i 10 bioskopskih sala. Bio je to povod za priču o filmu Poslednja avantura Kaktusa Bate

PIŠE: VASA PAVKOVIĆ str. 46

Kuba u tranziciji: Kako da u socijalizmu prorade liftovi

Na čelo Kube je došao čovek rođen nakon Kastrove revolucije 1959. Hodajući po žici između socijalnih očekivanja i održivosti sistema on će morati da rešava formulu sadržanu u izreci da niko ne može da uništi sistem na Kubi, ali da niko ne može ni da ga popravi

PIŠE: MILAN MILOŠEVIĆ str. 54



Portret savremenika: Nikola Jokić

Nikada nijedan igrač sa prostora Jugoslavije nije bio toliko kompletan igrač, a sve to sa samo 23 godine. Ono što statistika ne beleži jeste to da je Nikola Jokić pre svega pristojan momak, koji voli košarku i igra je sa neverovatnom košarkaškom inteligencijom i lakoćom, kao da igra sa ortacima iz kraja na lokalnom terenu

PIŠE: ALEKSANDAR ALEKSIĆ str. 62



Dženis Džoplin: 50 godina od albuma Cheap Thrills

Kad se godine 1968. pojavio album sastava Big Brother and the Holding Company, u kome je pevala Dženis Džoplin, bilo je jasno da su se desile dve stvari mimo svih očekivanja – Cheap Thrills bio je trajno remek-delo i na njemu se pojavila prva svetska ženska rok zvezda

PIŠE: DRAGAN AMBROZIĆ, str. 72

Sledeći broj „Vremena" naći će se u prodaji od 10. maja 2018.

BEOGRAD NIJE Z GA PRETVORE U

“Sada se sa nizom novih spomenika dešava isto što i sa velikim konstrukcijama poput *Beograda na vodi*. To znači da se grad ubija sudarom palanačkog tradicionalizma i neoliberalne ekonomije. Ko odlučuje kome će se i gde podići spomenik: odlučuje predsednik države. Kao i za spomenik Zoranu Đinđiću, i za spomenik Stefanu Nemanji odluka je doneta jednoglasno – jednim neprikosnovenim glasom”

Spomenički urbicid – nova je sintagma beogradske javnosti. Nastala je povodom učestalih primera nedoličnog odnosa gradskih vlasti prema gradu, onima koji u njemu žive i prema uspomenama koje bi ti spomenici trebalo da sačuvaju. Postavljanje pa ubrzo potom i uklanjanje spomenika Juriju Gagarinu na Novom Beogradu najnoviji je primer te pojave o kojoj retko ko priča u pozitivnom kontekstu.

Sagovornica “Vremena” Irina Subotić je Beograđanka i jedan od retkih autoriteta o ovoj temi.

“VREME”: Reč “spomenik” podrazumeva trajnost, a “urbicid”- uništavanje. Kako vama zvuči taj spoj?

IRINA SUBOTIĆ: Moglo bi da se protumači da spomenici koji se sada podižu u Beogradu i širom Srbije govore da se radikalno menja duh gradova, kao što će *Beograd na vodi* promeniti strukturu grada i to na različitim nivoima: ne govorim samo o tehničkim i pravnim pitanjima nego o onome što će nastati zbog džentrifikacije, zbog naglog naseljavanja, zbog promene vekovne siluete grada. Sve je to takođe urbicid. Sva ta brza, velika menjanja grada najčešće se dešavaju bez pravih, kvalifikovanih planova, bez mišljenja stručnjaka, bez institucija koje bi trebalo da budu odgovorne za sudbinu grada. Sada se sa nizom novih spomenika dešava isto što i sa velikim konstrukcijama poput *Beograda na vodi*. To znači da se grad ubija sudarom palanačkog tradicionalizma i neoliberalne ekonomije koju, po rečima Borislava Stojkova, donose belosvetski investitori. U urbanizmu se tačno zna kolikim procentom modernizacije jedan grad sme da se menja kako bi sačuvao svoju suštinu. Nedavno je predsednik države objavio da će Beograd dobiti još 54 fontane. Ako će sve biti kao fontana na Slaviji, sa svim tim bojama i melodijama, Beograd će postati pravi Las Vegas. On to nije zaslužio.

Šta ljudima koji prolaze, koji posmatraju spomenik, znači spomenik?

Zavisi koji gledate. Ako gledate Spomenik knezu Mihailu na Trgu Republike, prepoznaćete renesansnu tradiciju koja postoji od vremena Andrea del Verokija. U Beogradu je firentinski vajar Enriko Paci 1882. pobedio na međunarodnom konkursu spomenikom koji je svojim porukama govorio o veličini vladara, njegovim uspesima u oslobađanju srpskih gradova, o evropskoj orijentaciji i značaju koji je on pridavao kulturi. Važno je i mesto na kojem je spomenik podignut – ispred Narodnog pozorišta koje je knez Mihailo sagradio kao jednu od prvih reprezentativnih ustanova srpske prestonice. Pomenuću i jedan od najznačajnijih, monumentalnih belega Beograda, Meštrovićev Spomenik zahvalnosti Francuskoj na Kalemegdanu: Marijana, simbol Francuske Republike, stilizovana u duhu art dekoa, svojim širokim pokretom simbolizuje velikodušnu, gotovo bratsku pomoć koju je Francusku ukazala Srbiji tokom Prvog svetskog rata i posle njega, najpre vojno, a potom školovanjem mladih, o čemu govore reljefi na spomeniku.

U tom kontekstu možemo se pitati: kakvu poruku šalju i kakva je današnja kultura spomeničkog nasleđa? Na primer, krajnje konzervativni, besmisleni i sa umetničkog stanovišta bezvredni spomenici piscu staljinističke himne Azerbejdžana Uzejiru Hadžibeju u Novom Sadu ili u Beogradu azerbejdžanskom diktatoru Hejdaru Alijevu, staljinističkom pesniku Kazahstana Džambilu Džabajevu, ruskom caru Nikolaju II, kineskom filozofu Konfuciju – sve su to znaci naše aktuelne političke stvarnosti, daleko od vrednosnih sistema koji obeležavaju našu kulturu i sa kojima ni na koji način ne možemo da se identifikujemo.

Po kojim kriterijumima se sada biraju rešenja planiranih spomenika? Budući spomenik Stefanu Nemanji, na primer, izabran je međunarodnim konkursom, pobedilo je rešenje ruskog vajara Aleksandra Rukavišnjikova.

Prvo treba reći – ko odlučuje kome će se i gde podići spomenik: odlučuje predsednik države. Kao i za spomenik Zoranu Đinđiću, i za spomenik Stefanu Nemanji odluka je doneta jednoglasno – jednim neprikosnovenim glasom. Istina, spomenik se nekoliko puta šetao od jednog, drugog, trećeg mesta – što je već dokaz da mesto nije bitno, a to je zato što Nemanja nije bitan za Beograd: on jeste osnivač dinastije Nemanjića, ali srpska država u njegovo vreme nije obuhvatala Beograd. Zanimljivo je da odbori – ako »

ZASLUŽIO DA LAS VEGAS



Fotografije: Marija Janković

uopšte postoje odbori za podizanje spomenika – odlučuju kakav spomenik treba dići: nefigurativan za Đinđića, figurativan za Nemanju. Sve to pokazuje krajnji voluntarizam, pokazivanje moći i odsustvo svesti o vrednostima današnjice koje bi trebalo da bude naša ostavština za budućnost. Prva nagrada za spomenik Nemanji dodeljena je ruskom vajaru, druga kineskom: nemojte me pitati za kriterijume. Meni sve to lični na ogroman nesporazum, nerazumevanje da smo u drugoj deceniji 21. veka i da vladaju palanački (ne)ukusi, primitivizam i neznanje koji kič proglašavaju za umetnost. Nadam se da se taj spomenik ipak neće podići.

Ko u tome učestvuje, ko to dozvoljava?

Nije mi jasno ko u tome učestvuje i čija je reč odlučujuća. Pominju se i neki ugledni ljudi koji verovatno s dobrim namerama tome pristupaju, ali ne mogu da verujem da su saglasni da se to u njihovo ime radi. Problem je i sa sprovođenjem odluka pojedinih konkursnih komisija ili žirija. Navešću primer konkursa za spomenik Milutinu Milankoviću koji je rađen pod vrlo dobrim uslovima i sa odličnim članovima žirija. Prva nagrada je dodeljena zanimljivom rešenju vajara Dušana Petrovića: rastezanje prostora inspirisano Milankovićevom teorijom o širenju kosmosa. Međutim, odbor ili udruženje koje je raspisalo konkurs odlučilo je da se odbije prvonagrađeno rešenje i umesto toga ispred Opservatorije, u kojoj je veliki naučnik radio, postavi Milankovićeva glava. Sigurna sam da takav spomenik nikome ništa ne znači. Sve je obezvređeno: ceo konkurs, svi članovi žirija, svi nagrađeni, nova ideja spomenika...

Kako se odlučuje, s kojim motivom, ko treba da dobije spomenik u Beogradu? Imao se utisak da je motiv postavljanja spomenika Borislavu Pekiću stranačko nadgornjavanje.

Apsolutno sam protiv svih spomenika koji liče na grobljanske – bilo ko da ih diže. Razume se da je i tu politika odigrala svoju ulogu. Primera imamo svuda oko nas. Jedan od takvih neprimerenih je i spomenik Borislavu Pekiću, koji je zaslužio da se slede njegove ideje izrečene u izvanrednim knjigama i borbi za višeglasje, slobodu, demokratiju, pravičnost i ljudska prava. Ali, ne vidim da se njegove ideje danas cene. Naprotiv: ponovo živimo godine koje jedu skakavci, a njegov spomenik na onoj beloj prljavoj osnovi stepenica na Cvetnom trgu bez cveća tužno deluje kao da on prosi.



Spomenici se podižu bez ikakvog reda i sistema – kome treba, kako i gde da se podižu. A i šta će nam red kad može onaj ko ima para da kupi spomenik, čak i preko interneta, ili primi na dar

Isto je i sa Nikolom Teslom: on ima tri spomenika u Beogradu. Pored izvanrednog Kršinićevog ispred tehničkih fakulteta i onog na Novom Beogradu, Tesla Drinke Radovanović na aerodromu je srećno skriven među grane, da se ne brukamo predstavljajući ga slabašnog, uplašenog, disproporcionisanog, kao od krpe napravljenog. A da odista cenimo Teslu, ne bismo se otimali oko njegove urne, već bismo je, zajedno sa celokupnom njegovom neprocenjivom zaostavštinom stavili u pravi, veliki muzej, dostojan njegove veličine i svih njegovih dostignuća. Umesto toga, njegov mali muzej ne može da prikaže ni deseti deo njegovih pronalazaka kojima je zadužio čovečanstvo i koje publika iz celog sveta želi da upozna. I to je veliko nerazumevanje kulture, nauke i nepoštovanje ličnosti.

Šta vi mislite o spomeniku Zoranu Đinđiću?

Mrđan Bajić, autor nagrađenog spomenika Zoranu Đinđiću, jedan je od naših najboljih vajara koji se nikada nije upustio u izradu tradicionalne spomeničke figure jer ni on ne veruje da to danas ima ikakvog smisla. Ideja za Đinđićev spomenik je bogata simbolima, što može da bude u izvesnom smislu opasno jer se može tumačiti na različite načine. Opasnost predstavlja i primena nove tehnologije koja treba da emituje glasove – ne znam da li smo mi tome dovoljno dorasli.

Najveći problem sa spomenikom Đinđiću je, međutim, mesto gde treba da bude postavljen. On treba da bude u modernom Beogradu, novom delu grada, tamo gde je bulevar njegovog imena, jer je Đinđić imao viziju moderne, nove, prosperitetne Srbije, a činjenica da je jedno vreme stanovao na Studentskom trgu – apsolutno je irelevantna. Ponoviću predlog profesora Ljubomira Gligorijevića da se na tom mestu, ispred Beogradskog univerziteta čiji je osnivač, postavi najlepši spomenik koji postoji u Beogradu – spomenik Dositeju Obradoviću, izvrstan rad Rudolfa Valdeca. On bi bio u pravom dijalogu sa Njegošem Sretena Stojanovića. Želela bih da verujem da se neće suštinski menjati Studentski trg, jedna od najlepših urbanističkih i arhitektonskih celina starog Beograda, sa fakultetima i muzejima, Kolarčevom za-



Nedavno je predsednik države objavio da će Beograd dobiti još 54 fontane. Ako će sve biti kao fontana na Slaviji, sa svim tim bojama i melodijama, Beograd će postati pravi Las Vegas. On to nije zaslužio

dužbinom i Kinotekom, nad rimskim termama i kastrumom koje treba istražiti i koliko god je moguće sačuvati, a ne uništavati ogromnom garažom. Evo jednog primera, sasvim različitog od spomenika Jurju Gagarinu koji nije prošao nikakve procedure. Pre desetak godina, Mrđan Bajić je zajedno sa Jelicom Radovanović i Dejanom Anđelkovićem napravio nacrt jednog nežnog spomenika za Park Jelene Šantić, nekadašnji Neimarski park. Fondacija Jelene Šantić je obezbedila pare od jednog švajcarskog donatora sa željom da to ne bude samo spomenik Jeleni, već obeležje svima koji su nestali, otišli, umrli tokom teških ratnih godina. Spomenik je višeslojan – obraća se i nama koji želimo da sačuvamo memoriju na određene ljude, a istovremeno i mera naše brige prema njima. Obeležje je u formi orhideje koja može da opstane sama, dobro sačuvana, zaštićena i obezbeđena, ali joj je potrebna i naša pažnja! Ideja o spomeniku je prošla kroz sve opštinske i gradske procedure, a kada je došlo do realizacije – naišle su takve nepremostive, svakodnevne tehničke, a pre svega finansijske prepreke, tako da je Fondacija odustala da se u ovom času podigne spomen-obeležje. A kada će – to niko ne zna. Čekaće neka druga, srećnija vremena...

Pomenuli smo spomenik Juriju Gagarinu, jedan od komičnih detalja naše svakodnevnice.

To je jedan od dokaza da se spomenici podižu bez ikakvog reda i sistema – kome treba, kako i gde da se podižu. A i šta će nam red kad može onaj ko ima para da kupi spomenik, čak i preko interneta, ili primi na dar. I da podiže bez poštovanja uobičajene procedure. Ima desetine Gagarina koji treba da se poseju po celom svetu, što znači da je i u Rusiji promenjen odnos prema spomenicima kada se oni štancuju serijski, dakle nemaju umetničku vrednost. A neznanje, amaterizam, primitivizam prilikom postavljanja tog spomenika samo su u ovoj aferi izbili u prvi plan.

Ako se u Beogradu podignu i spomenik Zoranu Đinđiću i spomenik Slobodanu Miloševiću, šta će to da govori o nama?

Za Miloševića znamo kakvu je politiku vodio, koliko ratova izgubio, koliko žrtava je bilo, znamo da su milioni ljudi zbog toga raseljeni, unesrećeni, Beograd je za njegove vlade unakažen. Jednom rečju – znamo da je on jedan glavnih nosilaca mračne strane naše skorašnje istorije. Za pojedince je on žrtva, ali sam sigurna da ga istorija neće opravdati. Prema tome, apsolutno nemam razumevanja za podizanje spomenika Miloševiću, kao što neću imati ni za Nedićev spomenik ako revizionisti istorije budu hteli da ga podignu.

Kako to da, osim u Muzeju Jugoslavije, u Beogradu nema spomenika Titu?

Tito je vrlo dobro osećao svoju apsolutnu vlast širom zemlje, pa mu spomenici nisu bili potrebni. Biće da je smatrao dovoljnim što svaka institucija ima njegovu sliku, fotografiju ili bistu. U Muzeju Jugoslavije, gde je njegov grob, čuva se njegova bogata zaostavština, za koju postoji veliko interesovanje; sve se to istražuje, predstavlja i objavljuje. I to je svojevrstan spomenik. Inače, u kratkotrajnom periodu posle oslobođenja vladala je čvrsta doktrina socijalističkog realizma kada su podizani mnogi spomenici kao svedočanstva pobede nad fašizmom i izraz vere u svetlu budućnost komunizma zahvaljujući radnicima i seljacima, industrijalizaciji i elektrifikaciji. Sa otvaranjem Jugoslavije prema svetu, i umetnost dobija nove konotacije, menja se njena forma, a socijalistička suština ostaje ista. Takvi spomenici, razvejani po celoj Jugoslaviji, bili su najbolje svedočanstvo da je ostvarena određena sloboda izražavanja, tim pre što je Tito u više navrata izražavao svoj animozitet prema modernoj, tačnije apstraktnoj umetnosti. Uprkos tome, veliki memorijalni prostori sa određenom koncepcijom *genius loci*, s novim materijalima i odnosima prema spomenicima, širom Jugoslavije podizali su se sve do kraja 1970-tih godina, mnogi su tokom 1990-ih doživeli razaranje, posebno u Hrvatskoj, a danas su predmet posebnih izučavanja i kod nas i u svetu jer taj socijalistički modernizam spada u posebnost na koju moramo biti ponosni. Radi se o velikim kompleksima Vojina Bakića, Dušana Džamonje, Bogdana Bogdanovića, Draga Tršara, Miodraga Živkovića, Ranka Radovića i mnogim drugim, danas gotovo zaboravljenim prostorima, ali ipak sačuvanim. S druge strane, u jeku Titovih govora protiv modernizma, zidao se Muzej savremene umetnosti arhitekata Ivana Antića i Ivanke Raspopović – odraz visokih ideala savremenog stvaralaštva, a zgrada tadašnjeg SIV-a, sada Palata Srbija, dobila je takođe početkom 1960-tih godina vrhunska dela naših najboljih slikara, vajara, grafičara, mozaičara, tapiserista i sl. Ta zaokružena celina je, na sreću, do nas došla u dobrom stanju da svedoči o nameri osvešćene kulturne politike jedne velike države koja je želela da sebe predstavlja i kroz kreativnost i slobodu izraza, a ne samo kroz nesvrstanost i samoupravljanje, antikolonijalizam i antifašizam. I Olga Jevrić je od pedesetih godina radila svoje velike apstraktne skulpture kao spomenike, ali do danas nisu nigde postavljeni, verovatno su bili suviše radikalni, a možda i tehnološki opasni za slobodan prostor. Tek sa velikim krizama osamdesetih godina, a posebno u devedesetim, dolazi do kraha svih širokih ideja u umetnosti, gubljenja orijentira i javljanja parcijalnih interesa, retrogradnih stavova, okretanja nacionalističkim i religioznim temama, i razume se – zvanična umetnost, tačnije ona umetnost koju podržavaju država i njeni organi, prati te promene, kao lakmus papir.

Spomenici Titu, zbog figuralnosti, pripadaju umetnosti prošlog vremena. Spomenik Nemanji će biti figuralan, kao što su uglavnom i svi koji su postavljeni u ovom veku. Otkud to vraćanje nekadašnje mode?

Ubeđena sam, kao istoričarka umetnosti, da je figurativan spomenik danas ispražnjen od značenja. Nema nikakvu poruku. Ne može se kolo istorije vratiti »

unazad, u 19. vek. A 20. vek je imao četiri ideološke matrice za četiri totalitarna režima: za komunizam i socijalistički realizam u Sovjetskom Savezu i njegovim kolonijama, za nemački nacizam, za španski frankizam i italijanski fašizam. Svi su oni koristili figurativnu umetnost za sprovođenje svoje moći i svoje vlasti. Posle iskustava avangardi i raznih oblika modernizma, sasvim je retrogradno gledati u prošlost: već sto godina umetnost ima druge izvore, druge aspiracije i inspiracije. Ali, nažalost, u mnogim društvima, pa i u našem, savremeni tokovi umetničkog stvaralaštva nisu prihvaćeni, nema razumevanja, nema edukacije koja bi pomogla da se taj jaz između stvaraoca i publike premosti.

Kakvi su spomenici današnjice?

Rade se na konceptualnoj osnovi; istražuje se suština određene ličnosti, događaja ili pojave kojoj se posvećuje neki memorijal. Na primer, jedan od najlepših memorijala je u Atlanti, posvećen Martinu Luteru Kingu. U parku su ruže koje on spominje u svojim čuvenim govorima, citati njegovih misli i poruka; nigde nema njegovog lika, ali zato postoje tri velike zgrade. U jednoj je prikazan njegov život, ispunjen borbom protiv rasizma a za potpunu jednakost stanovništva; u drugoj je njegovo nasleđe i aktuelnosti u svetu vezane za ljudska prava, a treći deo je najuzbudljiviji. To je auditorijum za decu i mlade gde oni uče o ravnopravnosti, o ljudskim pravima, o pravima dece. Tu se govori protiv oružja, nasilja i ratova; o svemu čemu je Martin Luter King bio posvećen. Isto je i sa uspomenom na Anu Frank u Amsterdamu. U kući gde se godinama krila i pisala svoj dnevnik, sačuvan je autentičan ambijent koji deluje vrlo uzbudljivo. A pored te zgrade je Fondacija Ane Frank koja je takođe edukativna ustanova za mlade gde uče o zlu koje su izazvali nacizam i rasizam. Pomenuću još samo spomenik princezi Dajani u Kensingtonskom parku, pored dvorca u kojem je živela. Samo rečica teče po zelenom travnjaku i naglo nestaje, kao što je njen život prestao da postoji. To je omiljeno mesto mladih i dece.

Kakvu poruku šalju i kakva je današnja kultura spomeničkog nasleđa? Na primer, krajnje konzervativni, besmisleni i sa umetničkog stanovišta bezvredni spomenici piscu staljinističke himne Azerbejdžana Uzejiru Hadžibeju u Novom Sadu ili u Beogradu azerbejdžanskom diktatoru Hejdaru Alijevu, staljinističkom pesniku Kazahstana Džambilu Džabajevu, ruskom caru Nikolaju II, kineskom filozofu Konfuciju – sve su to znaci naše aktuelne političke stvarnosti, daleko od vrednosnih sistema koji obeležavaju našu kulturu i sa kojima ni na koji način ne možemo da se identifikujemo

I Beograd se Đoki Vještici odužio jednim takvim vegetalnim spomenikom, na platou ispred Beograđanke i Studija B gde se on borio za lepši i čistiji Beograd.

Kako biste ocenili spomenike Beograda?

Pored pomenutih spomenika, na Kalemegdanu je panteon naših umetnika, naučnika, znamenitih ljudi. Od šezdesetih do kraja sedamdesetih godina bila je česta akcija postavljanja modernih, često apstraktnih skulptura po parkovima. Među najzanimljivim je spomenik Moši Pijade, rad Branka Ružića ispred zgrade Politike ili spomenik Nadeždi Petrović u Pionirskom parku, rad Angeline Gatalice. Onda je zavladala kriza, posebno devedesetih godina, ali tada su se pojavile brojne tradicionalne biste raznim vojvodama, generalima, crkvenim ocima i državnicima, da ne spominjem 2000. kada je Mira Marković podigla Večni plamen, apsurdni fašistički spomenik u znak "pobede" nad NATO-om. Mislim da Beograd dobija uglavnom ružne, loše, neadekvatne spomenike, kao što je onaj Gavrilu Principu u Finansijskom parku i Aleksandru Puškinu u parku kod Vukovog spomenika, ili loše postavljeni – kao što je *Takovski ustanak* u ulici Kneza Miloša.

Beograd ima veliki dug prema žrtvama nastradalim u logoru na Starom sajmištu: više od sedamdeset godina od kraja Drugog svetskog rata čeka se da se ti prostori strave i užasa dostojno obeleže, da to postane mesto zajedničkog sećanja na sve nestale u Holokaustu. Nadam se da nije daleko dan kada će se ta obaveza ispuniti.

Šta može struka da uradi protiv spomeničkog urbicida? I da li radi?

Svi su nezadovoljni, svi vide i osećaju da država ne funkcioniše kako valja, ali se to jedva čuje. Retki su mediji koji pišu o realnoj situaciji kod nas. Javna rasprava o *Beogradu na vodi* je tako prošla bez prihvatanja ijedne primedbe, a bilo ih je na hiljade. I dalje se o svim netransparentnostima i pogrešnim procenama u vezi sa tim svakodnevno po neko javi, ali niko ko treba da reaguje ne haje. To je pitanje velike moći, vladavine jačeg, osornosti, ličnih interesa, odsustva kompetencija i odgovornosti ustanova. Inicijativi *Ne da(vi)mo Beograd* pridružilo se na demonstracijama desetine hiljada ljudi, a onda smo proglašeni za neprijatelje koji ne žele da Beograd bude lepši. Vrlo malo ljudi se uključuje – verovatno su jedni demotivisani, drugi uplašeni, treći pronalaze svoje interese pa se povlače. Civilni sektor nije dovoljno povezan. Očevidno je da smo i mi u velikoj krizi, a potreban je jak građanski pokret, jer samo masovnost građana može da utiče na promene. Volela bih da vidim jedan takav pokret koji ne bi dozvolio da se skaredni spomenik Nemanji podigne u Beogradu, baš kao što su žitelji Meksiko Sitija naterali gradske vlasti da uklone spomenik Alijevu koji im je Azerbejdžan poklonio. ¶

SONJA ĆIRIĆ

NE PROPUSTITE NOVU EPIZODU "ZUMIRANJA"

POLITIČKE EMISIJE U PRODUKCIJI NEDELJNIKA "VREME"

GOSTI: **PREDRAG VOŠTINIĆ**, LOKALNI FRONT – KRALJEVO
I **MILENA VELOJIĆ**, INICIJATIVA „NE DAMO NIŠKI AERODROM"





ČETVRTKOM U 18H UŽIVO NA WWW.VREME.COM
I NA: YOUTUBE I FACEBOOK KANALIMA "VREMENA"
KAO I NA OVIM LOKALNIM TV STANICAMA:

- TV ŠABAC
- TV SANDŽAK
- T1 ZAJEČAR
- TELEMARK ČAČAK
- TELEVIZIJA VALJEVO PLUS
- KRALJEVAČKA TELEVIZIJA KATV
- TV FORUM PRIJEPOLJE

I NA PORTALIMA JUŽNE VESTI I UŽIČKA NEDELJA









Fotografije: Slobodan Gerogijev

Teče život uprkos če

Uprkos izjavi ministra unutrašnjih poslova da će sprečiti okupljanje u selu Hrtkovci na Đurđevdan, događaja će svakako biti, ali to ne zavisi od radikalskog vođe i osuđenog ratnog zločinca Vojislava Šešelja ili onih koji se protive njegovo ponovnom dolasku u selo: taj dan je seoska slava i građani će ga obeležiti onako kako to uvek čine

Da li se može govoriti o Hrtkovcima, a da se ne bavimo onim što je uradio Vojislav Šešelj u maju 1992. godine i onim što su njegovi saradnici činili posle u nameri da ovo mesto isprazne od građana hrvatske nacionalnosti, i kako je moguće živeti u naselju koje je u poslednjih 100 godina nekoliko puta promenilo svoju "etničku strukturu", a da se ne govori o tome kako se i zbog čega to dogodilo?

O ovome razmišljamo na ulazu u naselje putem iz pravca Rume kojoj ovo selo administrativno pripada pored table na kojoj piše Hrtkovci – na latinici i ćirilici, kako propisi nalažu. Odmah s desne strane je neka vrsta spomenika. To je krst, veličine tri metra, postavljen na postament na kome stoji i natpis ko je, kad i zbog čega podigao ovaj znamen. Uglavnom, razapeti Isus stoji na ulazu u Hrtkovce na mestu gde je 2014. godine "stala Sava", kao podsećanje na velike poplave iz proleća, iz maja kada se reka toliko izlila da je malo nedostajalo da potopi naselje. Čim se voda povukla u leto 2014. godine, "verni narod parohije Srbislavačke u Hrtkovcima" podigao je taj Zavetni krst u znak zahvalnosti "Bogu i Svetom Jovanu Rusu" jer se veruje da su oni pomogli da voda ne odnese i imanja i kuće. Ova tabla na postamentu jedino je mesto gde se pominju Srbislavci, naziv ovog mesta u periodu od 1992. do 1995. godine.

Inače, Sveti Jovan Ruski je grčki svetac sa ostrva Evija čiji je dan u pravoslavnom kalendaru 9. jun, dan kada je 1999. potpi-



SELO I ČOVEK PONOVO U ŽIŽI JAVNOSTI: Hrtkovci i V.Šešelj
Foto: Marija Janković

etničkom vojvodi

san Kumanovski sporazum kojim je zaustavljen rat u ovom delu Evrope. Ikona ovog sveca obučenog u uniformu srpske vojske iz rata na Kosovu čuva se u manastiru Sveti Pantelejmon u blizini Vranja. Prema legendi, svetac je svoje svetačko odelo zamenio za uniformu srpske vojske da bi pomogao pravoslavnoj braći dok je NATO bombardovao Srbiju.

Vera i ratnici... Čini se da nema boljeg simbola za ulazak u ovo selo koje je postalo svetski poznato po delovanju Vojislava Šešelja i njegovih radikala / četnika u drugoj godini rata u nekadašnjoj Jugoslaviji. Međutim, i ovde je život umešao prste – odmah iza krsta pored puta na ulazu nalazi se zgrada na kojoj stoji velika reklama za jednu osiguravajuću kuću: ko veruje može da se uzda u boga i svece, a ovi drugi mogu da uplate premiju osiguranja i da čekaju naknadu u slučaju nepogoda.

Dalje – dok niz glavni put tutnje brojni kamioni, zbog kojih ne izgleda da smo u nekom selu ili naselju nego kao da smo u traci nekog auto-puta – skretanje je ka reci Savi i delu naselja koje zovu Republika. To je jedan šor dužine otprilike kilometar, od glavnog puta do reke. U Republici je kao u Austriji: sve pod konac, kuće su sređene, ograde doterane, travnjaci pokošeni kao na promenadi u beogradskoj Savamali. Neki klinci igraju fudbal, neki domaćini kose električnim kosilicima. Na kraju puta, blizu reke, pred surduk, mašine i kamioni rade na ojačavanju utvrda.

ĐURĐEVDAN GODINE 1992

Radnici lokalnog komunalnog preduzeća sede u hladu i piju žuti sok. Pitamo ih kako je dole u centru, s kim bismo mogli da razgovaramo povodom "ove situacije", a oni nas upućuju na neke lokalce koji bi trebalo da budu ili oko glavne raskrsnice ili u kafani kod Cicvare.

"Potražite Nikolu, videćete, on prodaje pasulj i rakiju, on zna, on će vam reći", govori nam Dragan, jedan od radnika, uz komentar da je ovih dana selo puno novinara.

I zaista, pokrenuti presudom u Hagu Vojislavu Šešelju sredinom aprila 2018. godine, mediji su oživeli priču o sremskom selu Hrtkovci, tom simbolu ili paradigmi Šešeljeve politike uz prećutno odobravanje tadašnje "države".

»



Familija Zdravka Trlajića jedna je od 70-ak koje su razmenile imovinu te 1992. godine, u nadi da će se tako skloniti od mržnje i rata, te da će svojoj deci moći da omoguće neku perspektivu. Međutim, počeci u Hrtkovcima nisu bili jednostavni jer ni u Srbiji nisu bili dočekani "otvorenih ruku": "Neki su nas proglašavali i za ustaše i za izdajnike – mi smo kao pobegli, a trebalo je nešto da branimo. Zbog takvih mi je i sin Igor 1995. kod Bihaća poginuo, zbog takve politike", kaže za "Vreme" Zdravko Trlajić

"U maju 1992, Vojislav Šešelj je došao u Vojvodinu i susreo se sa svojim saradnicima iz SRS-a. Vojislav Šešelj je naložio svojim saradnicima da se obratite nesrbima te im prete smrću ukoliko ne napuste to područje. Dana 6. maja 1992. Vojislav Šešelj je održao govor u selu Hrtkovci, u Vojvodini, pozivajući na proterivanje Hrvata sa tog područja i čitao spisak pojedinih hrvatskih stanovnika koji bi trebalo da odu u Hrvatsku. Kao rezultat ovog govora, brojni hrvatski stanovnici odlučili su da napuste Hrtkovce. Nakon ovog govora, pristalice i saradnici optuženog, uključujući članove SRS-a i SČP-a (Srpska radikalna stranka i Srpski četnički pokret), započeli su kampanju etničkog čišćenja usmerenu na nesrbe, posebno Hrvate u Hrtkovcima. Tokom naredna tri meseca, mnogi nesrbi su bili zlostavljani, pretilo im se smrću i zastrašivalo, prisiljavajući ih da napuste to područje. Domovi Hrvata su opljačkani i okupirani od strane Srba. Srpske porodice koje su raseljene iz drugih delova bivše Jugoslavije često su zauzimale domove onih koji su bili prisiljeni da ih napuste", pisalo je u optužnici koja je teretila "četničkog vojvodu".

Činjenica je da je Šešelj održao "zapaljivi govor" na Đurđevdan 1992. godine u ovom selu, posle čega je došlo do iseljavanja Hrvata koji su u velikoj meri napustili Hrtkovce plašeći se odmazde paravojnih jedinica: prema aneksima optužnice protiv Šešelja, njegov govor i ono što je usledilo doveli su do odlaska preko 700 osoba.

Na tom po zlu čuvenom mitingu u selu Šešelj je čitao imena onih za koje je "imao podatke" da su učestvovali u ratnim operacijama na strani tada novoformirane Hrvatske vojske. Teza je bila da bi oni morali da se isele, da za njih više nema mesta u Srbiji, i statistički podaci pokazuju da je veći deo razumeo poruke sa tog skupa.

Pre rata 1991. godine Hrvati su činili preko 40 odsto stanovnika u Hrtkovcima, a danas ih je oko 7,5 odsto. Selo, prema popisu iz 2011. godine, ima nešto preko 3000 stanovnika. Ulice nose imena ličnosti iz knjige *100 najznamenitijih Srba*, što dosta govori o tome kakva je danas etnička struktura i kako se gleda na drugog. Škola je Miloš Crnjanski, glavna ulica Karađorđeva, okolo su se smestili vojvode Mišić i Putnik, Vuk Karadžić i Nikola Tesla.

Kako danas žive Hrtkovčani pokušali smo da saznamo obilazeći mesta i razgovarajući sa građanima koje smo mogli da privolimo za takvu vrstu razgovora.

Na prvi pogled sve izgleda veoma dobro. Naselje je kao što je gore pomenuto "u dobrom stanju": kuće i domaćinstva su uredni, ulice i šorovi su čisti, travnjaci ispred kuća pokošeni a stabla dunja, jabuka i lipa obrezana kako treba.

Pošto kroz selo prolazi regionalni put Ruma–Šabac neprestano prolaze brojna vozila, a žitelji su iskoristili širinu šora da postave tezge na kojima se uvek nešto nađe za prodaju. Sada je tu uglavnom rasadno povrće, ali već od maja, kada stignu prve jagode po kojima je selo poznato, tih tezgi će biti više i ponuda će biti veća. Kako sezona odmiče, stiže povrće iz lokalnih plastenika i sa lokalnih njiva, a vrhunac je sezona lubenica tokom jula, kada se čini da celo selo bere bostan i prodaje ga ili tu ili ga tera dalje.

Sa puta se to ne vidi, ali je ipak najveća zarada od uzgajanja duvana i mnogi svedoče da su u naselju najimućniji oni koji su "prešli" na duvan jer fabrike u Mitrovici i Senti sve otkupljuju, po dobroj ceni – jedini je problem obezbediti radnu snagu.

Žitelji Hrtkovaca manje-više imaju posao: bilo da se bave poljoprivredom ili zanatstvom na svom imanju bilo da rade u fabrikama u okolini: Ruma, Pećinci, Nikinci poznati su po mnogim pogonima koji su otvoreni poslednjih godina i brojni Hrtkovčani su tamo našli uhlebljenje. Zbog toga vlasnici većih plantaža zavise od "uvozne radne snage", koja u najvećoj meri dolazi sa istoka, iz Rumunije.

"Rumuni imaju svog 'hodžu'", priča jedan meštanin, "koji dođe i sve dogovori za celu grupu, onda oni tu rade dok traje sezona, od jula do novembra ponekad."

Selo ima školu, poštu, pravoslavnu i stariju katoličku crkvu, veliku zgradu mesne zajednice, dom kulture, vatrogasni dom.

RATOVI I ŽRTVE

Drugi spomenik na koji nailazimo u Hrtkovcima je upravo na ulazu u Dom kulture "Sveti Sava" na kome je postavljena ploča sa uklesanim imenima i fo-



тографијама оних који су настрадали у ратовима од 1991. до 1999. Ту је 15 особа подељених у две групе: борци рата и жртве терора.

На тој плочи је име Игора Трлаића, погинулог 1995. године, чијег оца Здравка, локалног столара (опет библијска симболика), срећемо на главној раскрсници у селу, преко пута католичке црквe где са комшијама распреда о неким локалним темама. Он прихвата разговор са новинарима, веселе је и благонаклон и предлаже да пређемо код њега кући, да не стојимо на сунцу и да ће нам он "све објаснити".

Трлаићи су из села Кула из Славонске Пожеге, пребегли у Србију 1992. године, након што им је "приступио" један од становника Хртковаца који је одлучио да после Шешељевог говора напусти Србију што пре. Они су тамо староседеоци, стари Славонци, и од 1991. године нашли су се на удару хрватских екстремиста. Напустивши све што су имали, њихов долазак у Србију 1992. изгледало је као једини начин да сачувају живу главу.

"Ми Славонци смо слични људима у Срему, то је у ствари исти народ", каже Здравко док нас нуди својом, домаћом ракијом.

Његова фамилија је једна од 70-ак које су размениле имовину те 1992. године, у нади да ће се тако склонити од мржње и рата, те да ће својој деци моћи да омогуће неку перспективу. Међутим, почеци у Хртковцима нису били једноставни јер ни у Србији нису били дочекани "отворених руку".

"Неки су нас проглашавали и за усташе и за издајнике – ми смо као побегли, а требало је нешто да бранимо. Због таквих ми је и син 1995. код Бихаћа поginuo, због такве политике", каже Здравко.

On каже да се ипак некако прилагодио: успео је да среди кућу, искористи то мало имање које му је припало уз кућу, да покрене столарску радионицу и некако преживи. Данас, каже он, људи лакше живе у Хртковцима, нико никог не пита шта је и ко је, млади се међусобно друже и жене, гледају да нађу добар посао.

Посматрано уназад, за овог човека то Шешељево понашање јесте изазвало да се људи иселе из Хртковаца, али је он, Здравко, можда сачувао живу главу због тога што се преселио из Хрватске у Србију.

Каже да његова кућа у Кули постоји и даље, али да ју је продао човек са којим се менјао. Здравко је активан и у локалној заједници, са дугим пензионерима окупљеним у локалном Удруженју покушава да покрене неке акције које би поправиле стање у селу.

"Највише нам смета овај саобраћај, јер је толико камиона опасно и за одрасле и за децу која се играју и воде бицикле. То је оно чиме се бавимо, а за те друге ствари за које ме питаш, за тај митинг и остало, рећи ћу ти да то не треба да буде јер људи живе како живе, а то је прошлост", завршава Здравко.

Од њега смо кренули даље по селу да потражимо још неке саговорнике. Људе које усput сретнемо не занима много да говоре са новинарима. Слично је и у локалној кафани, где затичемо само келнера. On каже да су новинари много тога и направили и да он не жели да разговара с нама јер нема шта посебно да каже. Треба пустити да живот тече јер сада Шешељ није важан, то је прошло и треба гледати у оно што се сада дешава.

Испоставља се да је између два и четири по подне скоро немогуће некога наћи у Хртковцима, чини се да сви раде, што у пољу што у тим фабрикама. Ту и тамо неко промакне на бициклу или замакне за неки угао, жureћи да нам се погледи не сусретну.

У селу постоји пилана која добро ради, а постоји и локална задруга коју "држи Хрват" староседелац и за кога сви кажу да је један од најугледнијих људи у Хртковцима.

РАСПРАВА О РАКИЈИ УМЕСТО О "СИТУАЦИЈИ"

Идући даље наиђемо на Николину кућу, рекли су нам да би он могао са нама да разговара о томе шта за село значи ова "нова популарност" и како се уопште живи. Никола има приземну кућу на главној улици, ограђену како треба и са двориштем на коме би му многи позавидели. Када наиђемо, он дође до капије и одмах му је јасно ко смо, али одбија да разговарамо "на тему" јер "једноставно неће о томе" и позива да седнемо код њега у летњу баштu и попијемо пиће.

Никола, који изгледа као да је у касним педесетим, продаје разне ракије и пасуљ и каже да од тога живи. Шљива је 500 динара за литар, а дуња 800. Питам га да ли је дуња права или је мешана са јабукom, а он каже да је мешана са јабукom, али да има и око 30 литара "чисте" и да је она скупља. Овај покушај да се "уђе у разговор" не иде даље од приче о ракији, Никола је одлучан да нема коментар на "дешавања".

Одлазећи од њега идемо ка католичкој црквi у нади да ћемо наћи велечасног Ивицу Живковића, који је претходних недеља био расположен да разговара са новинарима, али га не налазимо тамо јер, како нам кажу, обилази друга села.

На другом краju села, близу излаза ка Руми, стоји Црква Светог Ђорђа, заштитника села, чији ће празник село прослављати и ове године, колективно. И зато, када се каже да скупова неће бити, то не звучи вероватно јер је сеоска слава увек масовни догађај коме присуствује већина мештана, па је могуће замислити да се у то умува и Шешељ – чисто да би себи повећао медијско присуство.

Локални пароh нас дочекује и показује црквu која је изнутра у потпуности осликана и "завршена", али ни он не може да говори за новине јер за то нема благослов свог претпостављеног. Каже да је црква направљена од прилога мештана који су верујући и поштују црквu.

"За Ускрс није било места не само у црквi него је и порта била препуна људи", каже пароh док се опраштамо на капији.

Тако ће вероватно бити и наредне недеље, када се село сакупи да слави своју славу. Да обележи ту неку, стариjу традицију, стариjу од 1992. године и перioда када се све лоше дешавало и када је и село менјало име. ¶

СЛОБОДАН ГЕОРГИЈЕВ

TEOFIL PANČIĆ



Milo Đ, sedativ dugog dejstva

U pretpolitički postavljenoj zajednici, Đukanović se pozicionirao kao jedini stvarno politički faktor; sličnosti s Vučićem nama ni u naznakama

Neko je ovih dana dobro primetio da je Milo Đukanović prvi put postao najviša vlast u Crnoj Gori u isto vreme kada je Nirvana objavila Smells Like Teen Spirit, a to je – za one koji ne znaju – bilo toliko davno da se diskovi s Nirvaninom muzikom danas nalaze u odeljcima na kojima piše "klasična muzika". Neće proći mnogo vremena, a Kurt Kobejn će se ubiti pucnjem iz tandžare, niko ne zna baš tačno zašto; ko zna, možda mu je neka viša sila dojavila da će Milo Đ. i skoro tri decenije kasnije i dalje biti na vlasti, što je u Kobejnu izazvalo akutni napad životnog besmisla?

Kako god, lako ćemo se složiti da ima nečega nenormalnog, pa i zastrašujućeg, u tome da jedan čovek (i njegova partija) kontinuirano vlada nekom zemljom još malo pa tri decenije, i to usred višestranačkog sistema i parlamentarne demokratije. Utoliko, Đukanović je – bar izvan Crne Gore – i laka meta za olako i bezbedno poentiranje onih koji bi da glancaju svoje demokratske kredite, a ne bi da to rade na nekome ili nečemu što bi moglo biti zaista opasno. Umesto toga, podbodeš s distance "večitog Mila" pa si miran... Enivej, Crna Gora s Đukanovićem na vrhu jeste anomalija, oko toga ćemo se lako složiti; pravo je pitanje koja je to vrsta anomalije, kako je nastala i zašto tako uporno ne nestaje. Ovaj tekst je zamišljen kao jedan od mogućih pokušaja da se da održiv odgovor na to pitanje.

Za početak, ponudiću sumarum svog odgovora na način koji se, podozrevam, iz različitih razloga neće dopasti manje-više nikome u Crnoj Gori, i verovatno tek malo kome izvan nje. Razume se da je razloga Milove političke dugovečnosti mnogo, od "pozitivnih" (njegova nesumnjiva politička veština) do negativnih (mreža moći i klijentelizma kojom je, kažu, opasao svoju malu kneževinu), ali ti su razlozi prilično opšti, česti i stereotipni. Treba nam nešto *jedinstveno*. Rekao bih da je to ovo: u pretpolitički zasnovanoj zajednici, M. Đ. je uspeo da se pozicionira kao jedini (konstruktivan i ozbiljan) *politički* faktor. Šta ovo znači? Znači da je Crna Gora i dalje duboko ucenjeno i podeljeno društvo, koje se još vrti oko tzv. identitarne politike kao jedine stvarne i delatne forme političkog. Šta ovo znači? Uglavnom to da se političko telo ne deli na, šta znam, levičare, desničare, liberale, konzervativce, socijaldemokrate, klerikalce, sekulariste i tome slično, nego na "Crnogorce" i na "Srbe". Ako dve prethodne imenice napišemo bez navodnika, dobićemo dve etničke zajednice, skoro-pa-dva-naroda, koji zajedno čine veliku većinu stanovništva RCG. Međutim, šta? "Crnogorci" i "Srbi" u CG nisu narodi, nego su politički stavovi, ideologije, svetonazori. Kako to? Lepo. Ako ste "Crnogorac" onda ste gotovo bez izuzetka za nezavisnu CG, za nazivanje (ionako zajedničkog) jezika crnogorskim, za crnogorsku crkvu, za članstvo u EU i NATO; ako ste, pak, „Srbin", onda ne samo da ste za srpsku crkvu, srpsko ime (ionako jednog te istog) jezika i zajedničku državu sa Srbijom, nego ste bogme i za Putina, Rusiju, "evroaziju", i protiv EU, a o NATO da se i ne govori. Istinski "unutaretnički" pluralizam takoreći ne postoji, osim možda kao margina margine.

Gde je Đukanović u svemu tome? Počeo je, dobro znamo, kao "Srbin", i uplatkao se u sve u šta se mogao u to vreme; naravno da ga ništa ne može oprati od svake forme krivice i odgovornosti za sudelovanje u zajedničkom zločinačkom poduhvatu do sredine devedesetih. Kada je, međutim, rešio da se emancipuje od te priče, učinio je to relativno brzo i u razboritom smislu reči radikalno, konsekventno, bez žaljenja i bez recidiva. Bila je to rizična odluka (mnogo više po njega nego po Crnu Goru, što je prijatno osveženje), ali preuzeo je rizik i – pobedio. Pa onda još jednom. Pa opet, pa ponovo, i tako do danas. Crna Gora koju je počeo da transformiše više nikada nije stala u toj transformaciji. Đukanović je pri tome uspeo da svoju zemljicu provuče kroz sva balkanska sranja u prethodnih dvadesetak godina bez krvi i bez velikih, kobnih društvenih lomova. Sve, i bombardovanje, i Kosovo, i referendum i sve drugo oko nezavisnosti Crne Gore, i sva unutarcrnogorska identitarna i druga pitanja, sukobe i frakture pacifikovao je nesmiljeno efikasno, a pri tome bez bukvalne represije. Sve "identitete" je pustio da džikljaju kako hoće, ali uz jasnu svest da postoji izvesna novocrnogorska *leitkultur* koja će presudno oblikovati izgled društva u doglednoj budućnosti. A šta je ona, ta *leitkultur*? Ona je u dobroj meri i srpska, svakako je jugoslovenska, balkanska, pravoslavna s katoličkim i islamskim prelivom ali suštinski duboko, upravo kemalistički sekularna, republikanska; te još i mediteranska, možda i više nego što to "stara Crna Gora" hoće, ali moraće da se navikne. I održao je razuman nivo građansko-društvene kohezije: budi šta hoćeš, ali si građanin Crne Gore, ćao, prijatno. Primera radi: nema u Crnoj Gori toga da deca koja govore isti jezik (ne kažem i da im se jezik isto *zove*!) idu u različita odeljenja i uče različite osnivačke mitove... Nije to Bosna, Sandžak, Vojvodina ili Vukovar, ma hvala lepo! I, kako je pripadnik tzv. tihe većine reagovao na tu postepenu, ali odlučnu i dubinsku pacifikaciju žarišta mogućeg unutrašnjeg konflikta, upotpunjenu i pacifikacijom odnosa sa svim susedima? Poverenjem, ili bar racionalnim uverenjem da je glas za "Mila" glas za kontinuitet s nečim što im je normalizovalo živote, uprkos svemu lošem što i u Milovoj državi i te kako gledaju oko sebe.

Zašto je sve ovo tako važno? Zato što baš to odgovara na pitanje koje postavljaju i njegovi simpatizeri i hejteri: u čemu je tajna njegovog uspeha u samoodržanju? U začudnoj racionalnosti većinskog biračkog tela, eto šta. E sad, ili su Crnogorci mnogo pametniji od drugih, a u to ipak veruju samo Crnogorci iz viceva, ili je ogromna komparativna Đukanovićeva prednost bila (i ostala!) u potpunoj suludosti onoga što se nudilo kao alternativa. Ne znam kako vi, ja tipujem na potonje. Đukanović je, naime, vešto i mudro prevalio većinu Crne Gore na "crnogorsku" poziciju, pri čemu je ta pozicija nešto fundamentalno više od puke nezavisnosti: to je tvrda rešenost da se politički, ekonomski, kulturno i na sve druge načine pripada matičnom kontinentu. Ali, bilo je i drugih koji su zagovarali to isto, i to dok je Milo još "srbovao", reći ćete vi? Da, ali oni se nikada u Crnoj Gori nisu ni primakli nekoj većini. Ako nisu hteli ili mogli s Đukanovićem, onda su morali protiv njega, a za to bi trebalo da ga pobede, za šta su morali da se sjuze sa "srpskim" faktorom u Crnoj Gori. Zašto se to ama baš svaki put pokazalo ili nemogućim ili gubitničkim, ili oboje? Zato što je Milo, rekoh, uspeo da solidnu većinu biračkog tela trajno ukotvi na drugoj obali; odatle joj nije bilo povratka među "četnike", popove, pojce kosovskog ciklusa i putiniste-hobiste. Niko razuman nije hteo da rizikuje s njima, čak ni kad bi nakratko navlačili jagnjeće kože.

Sve "identitete" je pustio da džikljaju kako hoće, ali uz jasnu svest da postoji izvesna novocrnogorska *leitkultur* koja će presudno oblikovati izgled društva u doglednoj budućnosti

Šta sve ovo znači? Da je tzv. običan, umeren, ni na koju stranu mnogo zagrejan birač u Crnoj Gori sve druge počeo da tretira kao opasne nacional-romantičare (biram, primećujete, najblaži mogući izraz) koji bi da Crnu Goru vrate u neku vrstu političko-kulturne adolescencije ("srpska" scena), ili pak kao elitiste i snobove koje Milo Đ. najviše nervira zato što je prisvojio njihovu "agendu" ("crnogorska" scena).

Ničega od ovog ne bi bilo, ili ne bi pustilo dublje korenje, da se nije pokazalo da Milo (u ovoj stvari verovatno "kao metafora"; neposredan posao su tu obavili drugi) nije našao prilično efikasan, a bezbolan način da postepeno promeni prirodu crnogorske *leitkultur* iz epsko-kosovskociklusno-srbujuće u neku vremenu i prilikama mnogo primereniju, pa makar i uz teško izbežna japijevsko-snobovsko-pokondirena zastranjenja i preterivanja. Pratio sam iz relativne blizine taj inteligentni inženjering, koji je gdegde bivao i zabavan. Ali, treba naglasiti: novocrnogorski *nation building*, ili bar njegov glavni tok, izabrao je prilično "inkluzivan" pristup, koji ne ide bez raznolikih samoovlašćenih aproprijacija. Jednostavnije rečeno: svako čije je ime dovoljno seksi, a kome se moglo dokazati bilo kakvu vezu s Crnom Gorom naprosto je *anektiran*. Borislav Pekić rođen u Podgorici? Odlično – crnogorski pisac! Danilu Kišu majka s Cetinja? Odlično, crnogorski pisac! Mirko Kovač je iz komšiluka, a i nema ništa protiv? Odlično, crnogorski pisac! Nema sumnje, bilo je neke kulovske džeparoške drskosti u svemu tome, ali nju je učinilo mogućom i nepodnošljivo lakom upravo to što je uletela u sasvim nebranjen prostor. Naime, ako vam se čini da je ovde došlo do neke vrste "bespravnog otuđenja" (i *preregistrovanja*) savremene kulturne baštine, onda treba da raspetljamo još nešto: *ko* je tu eventualno pokraden? Ako iko jeste, sigurno nisu baš oni koji su najglasnije graknuli da su pokradeni. A to su oni koji su se nametnuli – a da im to niko s moguće drugačijom vizijom nije ni pokušao da ospori – kao zavetni čuvari kulturno-identitetskog "srpstva" u Crnoj Gori. E pa, ako je iko imao još manje prava na svojatanje tih ljudi od *montenegrizatora* svega postojećeg, onda su to oni! Kakve kultura koju oni oličavaju ima veze s Pekićem, kamoli Kovačem, nekmoli Kišom? Njoj su komplementarni likovi poput Đogoa i Nogoa, i to u najboljem slučaju. I tu joj inherentnu duhovnu skučenost nisu nametnuli Milo i njegovi kulturtregeri, nego je sama sebe modelirala kao takvu: kao original falsifikata kulture koja s boljim i suptilnijim dostignućima vlastitog izvora ne samo da nema veze, nego im je ponajčešće direktna opozicija. Srpska politika i srpska kultura nisu inherentno ni bolje ni gore od drugih, i pokrivaju čitav dijapazon ljudskih vrednosti i uverenja; međutim, "srpsko" u Crnoj Gori (kao i drugde po tzv. rubovima srpstva) se samodizajniralo kao babaroga, stecište svega nazadnog, skučenog, tribalnog. Ono je, samim tim, za iole sposobnog političara i državnika protivnik kakav se samo poželeti može. Da biste trijumfovali nad njim, dovoljno je da priznajete vek u kojem živite. A Milo odlično gleda i u atlas i u kalendar, i izvlači iz njih kvalitetne zaključke.

Da li je Milo, naposletku, "stabilokrata"? Verovatno jeste, i to jedini na Balkanu. Pre nego "britva", on dejstvuje kao sedativ dugog dejstva. Utoliko, sve paralele koje su (mahom odavde) povlačene s Vučićem ili su ciljano pogrešne ili bedno neuke. Vučić destabilizuje Srbiju i čini je politički i na sve druge načine jalovo histeričnom, kakav je i sam, svađa je sa većinom suseda, razara je iznutra i podriva njen status spolja, njegovi doglavnici i poslušni mediji demonizuju Evropu, Ameriku, NATO, Zapad uopšte. Nemoguće je zamisliti više destabilizatorsku vlast od one koju je uspostavila ta i inače slabo stabilizovana osoba. Đukanović je, pak, tome sušta suprotnost. A to što hvali Vučića? Pa šta: on je šef Crne Gore, i to čini u crnogorskom interesu, ne u našem, naprotiv. ¶

ŠTA SU SE SVE DOGOVORILI VUČIĆ I TAČI

“Vučićeva ideja je bila da dobije podelu Kosova, preciznije sever pokrajine, što je Tači odbio. Na sastancima u Parizu i u Njujorku, Vučić je zato otišao korak dalje i ponudio razmenu teritorija, odnosno da u tom paketu Kosovu osim stolice u UN pripadnu i opštine na jugu Srbije. Na to je Tači – pristao”

Veoma živa putujuća i diplomatska aktivnost predsednika Srbije Aleksandra Vučića, u poslednje vreme bila je više nego primetna. Pojačani utisak u javnosti da se sprema nešto veliko proizveli su i mediji redovno naglašavajući da pritisak međunarodne zajednice na predsednika raste, kako bi se na problem Kosova jednom već stavila tačka.

Od svih kritika koje se upućuju Vučiću na njegovo vođenje politike, one koje se odnose na spoljnu politiku sasvim su retke i pojedinačne. Najglasnije i najkonkretnije dolaze od predsednika Narodne stranke Vuka Jeremića, ujedno bivšeg šefa srpske diplomatije i predsednika Generalne skupštine UN. Njegova saznanja, plasirana pre svega na društvenim mrežama i u retkim medijima koji su spremni da ih objave, razotkrivaju jedan drugačiji svet srpske spoljne politike. Refleksije takve politike nesumnjivo bi mogle imati dalekosežne posledice za Srbiju, kako na demokratiju unutar zemlje tako i na odnos sa svetom. Zato, iako su trenutno među intrigantnim domaćim pitanjima ona koja se tiču unutrašnjih političkih kretanja, te stavova opozicije i njenog ujedinjenja u savez, ovoga puta u razgovoru sa Vukom Jeremićem zadržavamo temu na odnosima Srbije s međunarodnom zajednicom, u čijem je centru pažnje, nedvosmisleno, pitanje Kosova.





Fotografije: Vladimir Milovanović

"VREME": Jedan ste od malobrojnih, ali i žestokih kritičara spoljne politike Srbije. Šta zamerate tome kako se ona vodi?

VUK JEREMIĆ: Teško je analitički diskutovati spoljnu politiku Srbije, pošto se ona uglavnom svodi na seriju kontakata i *ad hoc* dogovora predsednika koji su često uzajamno kontradiktorni ili se čak isključuju. Ne postoji jasna vizija spoljne politike, niti strategija kako bi se ona ostvarila. Stranim sagovornicima se ispunjavaju zahtevi s kojima oni dolaze i bespogovorno im se povlađuje – a ni to povlađivanje nije koherentno. Vučić je stekao iskustveni osećaj da ukoliko na bilo koji zahtev kaže "da", to ga u neku ruku oslobađa od pritiska koji bi na njega mogao biti izvršen. Zbog toga se dosta olako daju obećanja na sve strane, bez osmišljene strategije.

U uslovima kada strani sagovornici dolaze sa svojim zahtevima, koliko su predsednik, ili naša diplomatija uopšte, u mogućnosti da samostalno vode spoljnu politiku?

Srpska diplomatija, mislim na Ministarstvo spoljnih poslova i našu diplomatsko-konzularnu mrežu, manje-više je isključena iz važnih međunarodnih kontakata koje ostvaruje predsednik – spoljna politika je skoro u potpunosti personalizovana. Iako je to slučaj i u većini drugih oblasti, u ovoj personifikacija nosi asimetrično velike opasnosti. Pogotovo za jednu malu zemlju kao što je Srbija, kojoj su odnosi sa svetom izuzetno važni. Kada je vodi samo jedan čovek, pa sve da je za nju i najstručniji, a Vučić to definitivno nije, to zakonomerno dovodi do problema koje je ponekad prilično teško otkloniti. Imali smo u tom smislu jedno izuzetno gorko iskustvo devedesetih godina.

Malopre ste pomenuli pritiske koji bi mogli biti izvršeni, a jedna od vaših izjava je da Vučić vodi spoljnu politiku tako da svima koji bi potencijalno mogli da mu nanesu štetu daje sve što traže. O kakvoj šteti je reč, je li i ona personalizovana?

Na trusnom političkom području kao što je Balkan, spoljni faktor ima amplifikovan uticaj na unutrašnja politička dešavanja. Vučić je toga potpuno svestan, s obzirom na to da je bio deo vlasti čiji je početak kraja označilo bombardovanje »



Srbije 1999. godine. Poučen time, on veoma vodi računa da ne dođe u situaciju u kojoj bi ga bilo koji eksterni faktor sa kapacitetom da utiče na unutrašnja politička dešavanja, narodski rečeno, "uzeo na zub". Zbog toga su njegovi razgovori sa Amerikancima u vezi sa Kosovom, ili recimo sa ključnim evropskim igračima u vezi sa ekonomskim resursima zemlje, drugačiji od onih koje bi vodio neko drugi, manje opterećen svojom prošlošću. Da se jednostavnije izrazim, kad je neko ucenjen onim što stoji u nečijoj fioci, onda se drugačije ponaša prema tome koji poseduje kompromitujući materijal. Imajući u vidu Vučićevu prošlost – i dalju i bližu – on je u prilično nezavidnoj situaciji i to, nažalost, bitno utiče na korake koje pravi u ime države.

Imate li konkretan primer za to?

Možemo uzeti za primer briselske pregovore o Kosovu. Vučić je pompezno najavio da će srpska strana 20. aprila samostalno formirati Zajednicu srpskih opština (ZSO). Tome je usledio nagli poziv Angele Merkel u Berlin gde mu je jasno saopšteno: "Nemoj da ti padne na pamet da to uradiš". On nije imao druge nego da je posluša. Pitanje je da li je sa takvim stavom uopšte trebalo da izlazi u javnost, ali u svakom slučaju kada neko ko ima kapacitet da mu nanese političku ili neku drugu štetu kaže "ne smeš nešto da uradiš", ucenjen čovek nema kud osim da uzmakne. A kada uzmaknete nakon što ste nešto značajno rekli, to ima direktne posledice i na sve ostalo što ćete u budućnosti eventualno pokušati.

Koji bi, po vašem mišljenju, bio pravi način vođenja kosovskih pregovora odnosno nastupa pred međunarodnom zajednicom?

Mnogo štete je napravljeno u poslednjih pet godina jer se pregovaralo tako da je napravljena serija ireverzibilnih ustupaka, a da se zauzvrat tražilo izuzetno malo. Pa i od toga malo što se tražilo, nije se dobilo ništa. Takav način pregovaranja je više nego očigledno bio pogrešan. Vučić to i sam priznaje kada kaže da Albanci na Kosovu nisu formirali ZSO, što je bilo obećano. Postavlja se onda logično pitanje – kako ste to pregovarali da sve bude implementirano, osim onoga što je trebalo da dobije srpska strana. Mislim da je u briselskim pregovorima, da li namerno ili omaškom, propušteno da se na ozbiljan način stave na sto neka izuzetno važna pitanja. Na primer, pitanje imovine – što privatne, što države Srbije. Pitanje imovine je nešto što zapadni igrači nikako ne bi mogli olako da odbace, s obzirom da je ono dosta važno u zapadnom poretku. Olako se prešlo preko toga da je Priština napravila akt eksproprijacije Trepče, recimo. Dalje, šta će biti status i garancije za srpsko kulturno nasleđe na teritoriji Kosmeta? To je trenutno odvojeno pitanje oko koga se separatno obaraju ruke u Unesku i to, rekao bih, na dosta površan način. To pitanje je moralo biti eksplicitno na stolu kao deo pregovora u Briselu, a nije se našlo. Elem, rezultat takvog načina pregovaranja je da smo sad došli u situaciju da Prištini nedostaje samo još jedna bitna stvar u kontekstu uspostavljanja državnosti na osnovu jednostranog proglašenja nezavisnosti u februaru 2008, a to je stolica u Ujedinjenim nacijama. Nalazimo se u potpunoj defanzivi. Moralo bi se pregovarati na potpuno drugačiji način i napraviti revizija prioriteta. Onda bi taj proces postao za nas daleko korisniji i otvorio mogućnost da u njemu nešto i dobijemo.

U poslednje vreme primetna je Vučićeva užurbanost na relaciji Pariz–Njujork–Brisel, što poslovno, što privatno. Međutim, vi ste javno razotkrili da se na tim putovanjima tajno sastajao s Tačijem. Znate li i o čemu su razgovarali?

Znam. Vučić je pomislio da može da sakrije od javnosti da se, na primer, dvaput tajno video s Tačijem pre nego što će se treći put javno sresti s njim u Briselu.

Kada je reč o ekonomskoj situaciji u zemlji, izveštaj Evropske komisije govori o zabrinutosti zbog "nepredvidivosti poslovnog okruženja". To je diplomatski način da se kaže: postoje problemi, jer ako pokušate da uspostavite neki biznis u Srbiji, dolazi neki Andrej Vučić da vas reketira

Prvo su se videli 13. marta u Parizu, drugi put naredne nedelje u Njujorku i za ta dva sastanka javnost nije trebalo da sazna. A oni su zapravo bili priprema za njihov zajednički sastanak sa Federikom Mogerini 23. marta u Briselu.

Glavni razlog tih sastajanja bio je sledeći. Vučić je, naime, iskazao svoju spremnost da potpiše sveobuhvatni ugovor o normalizaciji odnosa između Beograda i Prištine, koji bi praktično omogućio Kosovu stolicu u UN. Ali da bi tako nešto uradio, procenio je da mu je bilo potrebno da dobije nešto opipljivo zauzvrat. Njegova ideja je bila da dobije podelu Kosova, preciznije sever pokrajine, što je Tači odbio.

Na sastancima u Parizu i u Njujorku, Vučić je zato otišao korak dalje i ponudio razmenu teritorija, odnosno da u tom paketu Kosovu osim stolice u UN pripadnu i opštine na jugu Srbije. Na to je Tači – pristao. Međutim, problem je nastao kada su strani akteri, pre svega SAD, rekli kako bilo kakve promene granica principijelno nisu prihvatljive, čak i ako se dve strane o tome dogovore, jer bi to stvorilo opasan presedan koji bi posle mogao da se primeni i negde drugde na Balkanu. I onda je nastao ozbiljan problem za Vučića, koji se mnogo ranije obavezao da će potpisati sporazum o sveobuhvatnoj normalizaciji odnosa, a trenutno izgleda da će zauzvrat dobiti – ništa. Poslednja stvar o kojoj se s Tačijem dogovorio bilo je da napravi izrežiranu scenu na severu Kosova sa hapšenjem Marka Đurića.

Vi tvrdite da je to dogovoreno?

Da. To je dogovoreno ne bi li se nekako prodrmala međunarodna zajednica porukom u smislu "ukoliko ne dođe do sporazuma, evo, možemo imati ozbiljno talasanje". Mislim da je više nego jasno da su i Tači i Vučić to unapred znali, jer su u petak 23. marta večerali sa Mogerinijevom u Briselu. Štaviše, i Marko Đurić je bio na toj večeri. Inače, tog jutra srpska strana je uputila Prištini zvanično obaveštenje da će Marko Đurić u ponedeljak 26. marta posetiti sever pokrajine. Da je postojala želja da se izbegne nasilje, onda bi Vučić to veče na večeri s Tačijem, i u prisustvu Đurića, ispred Federike Mogerini, rekao da je upućen taj zahtev za ponedeljak i da bi bilo važno da ta poseta prođe bez ikakvih problema – da mi nećemo da provociramo, a da Mogerinijeva bude garant da se ništa nepredviđeno neće desiti. Ali ne, ni Vučić ni Tači, iako su obojica znali da se Đurićeva poseta planira za ponedeljak, nisu otvorili to kao pitanje pred Mogerinijevom. Isto tako, nakon što se nasilje dogodilo, Srbija nije zatražila hitnu sednicu SB UN. To bi bila normalna reakcija jedne zemlje članice UN da nije bio u pitanju izrežiran događaj.

Objavili ste još jednu diplomatsku tajnu: da u Beograd stiže, kako ste rekli, američki kontroverzni biznismen i lobista Kori Levandovski, kako bi se tajno sastao s Vučićem, a razlog je naizgled bizaran.

Vučić je od Levandovskog tražio da mu omogući telefonski razgovor s Trampom, nakon kojeg bi američki predsednik o tome objavio tvit pohvalnog karaktera. Vučić je Levandovskom rekao da zauzvrat može da traži šta god hoće – keš ili neku poslovnu priliku u Srbiji. Levandovski je odgovorio da će o tome razmisliti i dogovorili su se da dođe u Srbiju 23. aprila da mu kaže za šta se odlučio. Nakon što sam to izneo u javnost, Vučić se prilično nespretno branio govoreći kako nikad nije čuo za Levandovskog, ali – ispostavilo se drugačije – on je ipak došao u Beograd. Onda je navrat-nanos najavljena neka vrsta javnog predavanja Korija Levandovskog, koji inače nije akademski tip koji to praktikuje. On je u Srbiju došao da razgovara o pozamašnoj poslovnoj propoziciji i u ponedeljak uveče večerao sa jednim ministrom iz Vlade, a posle toga otišao kod Vučića.

Na osnovu svega što ste izneli, može li se uopšte govoriti o transparentnosti naše spoljne politike?

Transparentnost praktično ne postoji.

Ali, kao diplomati svakako vam je poznato da pored javne postoji i tajna diplomatija, iz koje su se tokom istorije rodili mnogi važni savezi i dogovori. Da li je to što Vučić radi borba za srpske interese kroz tajnu diplomatiju i u kom smislu bi to bilo opravdano?

U svakom istinski demokratskom poretku politika je transparentna, a ciljevi javno definisani. Za njih neko stekne legitimitet da ih ostvaruje kroz dobijanje podrške na izborima, ili institucionalno – kroz parlament. U okviru tako jasno zacrtane politike koja je javna, ponekad je moguće imati neke razgovore o kojima nećete istog trenutka izvestiti javnost. Međutim, u našem slučaju je drugačije, ovde se ne zna šta je to što se pokušava da ostvari. Konkretno, Vučić nije javno rekao da nudi razmenu teritorija, nije otišao u parlament i za to dobio podršku. U tome je razlika. Tajna diplomatija u kojoj se dogovara o tajnim interesima je nešto što je neprihvatljivo.

Inače, sama takva metodologija pridobijanja spoljne naklonosti ili podrške za nešto što je javno definisano kao interes, po meni, nije neki smrtni greh, i kao što ste rekli, za to postoji more primera u istoriji. Samo, mi ne znamo šta je to što Vučić želi da postigne. On to nikada nije rekao. Da jeste, bio bih možda nešto blaži u kritikama.

Međutim, i to na stranu. Vučić svoje ideje vrlo nevešto pokušava da sprovede u delo jer nema naročito veliko znanje o tome kako funkcioniše svet, a i jezička barijera mu je nemali problem. Možda će to paradoksalno zvučati, ali on sa sobom ne vodi nikoga ko dobro govori engleski, tako da ko zna šta on izgovara i kako ga razumeju. Kada odete sami na neki važan međunarodni sastanak, a ne poznajete dobro ni diplomatske običaje, a ni jezik kojim komunicirate – Vučić inače pokušava da opšti na engleskom – postoji »

velika opasnost da dođe do nesporazuma koji nas sve zajedno mogu jako mnogo koštati. Toplo bih mu zato preporučio da na sastanke vodi sa sobom prevodioca i diplomatskog savetnika, ali koji neće biti Marko Đurić, već neko ko bi mogao da mu skrene pažnju ili da ga ispravi u slučaju da izgovori nešto što misli da znači jedno, a zapravo znači drugo.

Kada kažete da Amerikanci od Vučića traže da potpiše sporazum o sveobuhvatnoj normalizaciji odnosa s Prištinom, kao i da od Rusije zatraži da to ne blokira na Savetu bezbednosti UN, šta to govori o našoj ulozi u tom procesu? Koliko je ona pasivizirana?

Taj sveobuhvatni pravnoobavezujući sporazum praktično se svodi samo na stolicu Kosova u UN. Nakon potpisivanja sporazuma jedna ili više članica Saveta bezbednosti podneće rezoluciju o kosovskom članstvu i obratiti se Rusiji i Kini, dvema stalnim članicama koje imaju pravo veta i koje su više puta isticale da će glasati onako kako od njih očekuje Srbija. Reći će im, u smislu, nemojte da stavljate veto jer ste rekli da ćete podržati stav Srbije, a stav Srbije je, kao što se može videti iz potpisanog sporazuma, da ne blokira Kosovo u međunarodnim organizacijama, od kojih je jedna UN.

I to će biti momenat u kome će one – pre svega Rusija, jer kada je reč o evropskim pitanjima, Kina obično prati stav Rusije, uputiti zvanično pitanje Srbiji – kako očekujete da glasamo: za, uzdržano ili protiv? Moskva izvesno neće hteti da autonomno donosi odluku kako da glasa po tom pitanju, tražiće formalni stav Srbije. I kako će onda Vučić da kaže Rusiji da stavi veto, kad je neposredno pre toga potpisao sporazum o tome da Srbija i Kosovo neće jedan drugog blokirati? Izuzetno nezavidna situacija.

Očekujete li da će Vučić potpisati sveobuhvatni pravnoobavezujući sporazum?

Zaista ne znam šta će odlučiti. Nisam siguran ni da on sam zna. Mislim da trenutno kupuje vreme u nadi da će se nešto desiti što bi promenilo aktuelnu konstelaciju.

Nedavno je otkazana rukometna utakmica s Kosovom, u Novom Sadu počinje EP u karateu, gde će takođe učestvovati sportisti s Kosova i već sada se postavlja pitanje da li će do takmičenja s njima uopšte doći. Na šta nam ukazuju ta sportska dešavanja, koliko smo blizu potpisa?

Vučić je pompezno najavio da će srpska strana 20. aprila samostalno formirati Zajednicu srpskih opština (ZSO). Tome je usledio nagli poziv Angele Merkel u Berlin gde mu je jasno saopšteno: "Nemoj da ti padne na pamet da to uradiš". On nije imao druge nego da je posluša



To govori samo u prilog tome da bilo šta što je Vučić do sada uradio ne daje dobru indikaciju šta će uraditi sutra. Ta utakmica o kojoj govorite je vrlo jasna posledica svesne odluke Srbije da ne blokira Kosovo za članstvo u međunarodnim sportskim federacijama. Preciznije, da ne blokira članstvo Kosova tamo gde je neupitno mogla i gde je bilo najvažnije, a to je u Međunarodnom olimpijskom komitetu. U MOK-u je napravljena neka vrsta presedana, data je formalna šansa Srbiji da spreči pristup Kosovu, odnosno Kosovo je dobilo "provizorno" članstvo na tri meseca. I ta tri meseca zapravo je bilo vreme dato Srbiji da zvanično reaguje, a Srbija nije prstom mrdnula, čak ni uputila jedno jedino protestno pismo. Kosovo je potom u MOK primljeno jednoglasno – sve sa rumunskim, kineskim, španskim, ruskim delegatima koji bi inače protiv toga svakako glasali, a u MOK-u je za prijem u članstvo neophodan puni konsenzus. Nakon članstva u MOK-u postalo je bespredmetno ne samo lobirati, nego na bilo koji smislen način relativizovati aplikacije Kosova u međunarodne sportske federacije. Dakle, ova vlast je tim gestom omogućila Kosovu članstvo i u svetskoj rukometnoj federaciji, pa samim tim i učešće na međunarodnim rukometnim turnirima, gde god se oni održavali.

I onda, naprasno ne dozvolimo da se odigra utakmica u Kragujevcu i zbog toga, normalno, dobijamo kaznu. I zbog toga kažem, Vučićevo dosadašnje ponašanje je relativno nepouzdan indikator toga kako će se ponašati u budućnosti, po ovom ili bilo kom drugom pitanju. Da li će on, dakle, pristati da potpiše ili ne taj sveobuhvatni sporazum dosta će zavisiti od njegovog stanja svesti u tom momentu, a ono je potpuno nepredvidivo.

Kako objašnjavate to što ga Angela Merkel gotovo evidentno podržava, čak i neposredno pred izbore u Srbiji?

Ne bih posebno apostrofirao nemačku kancelarku, zato što mislim da je stav većine u Zapadnoj Evropi, u poslednjih nekoliko godina doživeo transformaciju kao posledicu unutrašnjopolitičkih previranja u EU i spoljnopolitičkih i bezbednosnih izazova koji im se gomilaju. Rezultat toga je očigledno umanjena ambicija Evrope da se proširi na Zapadni Balkan. Pre nekoliko dana to je vrlo eksplicitno izgovorio Emanuel Makron u Evropskom parlamentu. Kada se francuski predsednik obraća instituciji kao što je Evropski parlament, taj govor je vrlo dobro pripremljen, u njemu ne stoje stvari koje su slučajno izgovorene. Jasno je rekao da proširenja Evrope na Zapadni Balkan neće biti dok se ne okončaju unutrašnje reforme u EU. Za te reforme ne postoji konsenzus ni oko toga šta one treba da budu, a čak i ako bude uspostavljen, veliko je pitanje da li će biti sprovedene i šta će biti njihova konačna posledica. U svakom slučaju, ne možemo govoriti o integraciji Zapadnog Balkana u EU u doglednoj budućnosti.

E sad, imajući u vidu eksterne pretnje, pogotovo one koje dolaze sa Bliskog istoka, a koje se reflektuju kroz bezbednosne probleme u Evropi – ekstremizam, terorizam, migrante, mišljenje značajnog broja uticajnih evropskih činilaca jeste da je neophodno uspostaviti neku vrstu tampon zone prema tom delu sveta. Ta zona bi apsorbovala dolazeće migracione i sve druge šokove koji bi mogli ponovo ugro-



Vučić svoje ideje vrlo nevešto pokušava da sprovede u delo jer nema naročito veliko znanje o tome kako funkcioniše svet, a i jezička barijera mu je nemali problem. Možda će to paradoksalno zvučati, ali on sa sobom ne vodi nikoga ko dobro govori engleski, tako da ko zna šta on izgovara i kako ga razumeju

ziti Evropu, a koji svoj koren imaju u Bliskom istoku. Drugim rečima, trebalo bi pripremiti potencijalni kamp, pošto izbeglice koje bi eventualno ponovo krenule ka Evropi nikako ne bi smele opet da stignu do evropskih gradova, kao što se desilo 2015. godine. Ako pogledate geografsku kartu, jedino mesto gde bi one mogle biti zaustavljene, to je Zapadni Balkan koji ostaje van EU. A ako već govorite o nekom potencijalnom kampu, onda u tom kampu demokratija nije nužno idealan poredak, već je bolje imati nekog ko ima čvrstorukaški kapacitet da u saradnji sa vama odradi posao koji je neophodan. Zbog toga, nivo kritike Vučića nije onoliki koliki bi se mogao očekivati od uređenog evropskog društva, koje ima aspiracije da uspostavljanje takve vrste uređenja ohrabri i na delu evropske teritorije koji namerava da integriše u nekoj razumnoj budućnosti.

Da li je tampon zona jedino što nam preostaje ili postoji neki drugi izlaz?

To je za nas nesumnjivo nepovoljna situacija i morali bismo da pronađemo način da to promenimo. Građani ove zemlje ne zaslužuju da žive u tampon zoni čija je uloga da bude potencijalni kamp za izbeglice sa Bliskog istoka. Mi moramo da težimo uspostavljanju evropskog društva i dostizanju evropskih kriterijuma, što je nominalno i dalje politika EU. Oni formalno nas i dalje žele da priključe. Doduše, po rečima francuskog predsednika, to se svakako neće desiti u bliskoj budućnosti, ali mi treba da iskoristimo činjenicu da je to i dalje zvanična evropska politika i da po tom pitanju uradimo sve što je do nas. Dostizanje evropskih standarda i uspostavljanje odnosa koji vladaju u jednoj modernoj evropskoj državi svakako je za Srbiju dobro, otvorila se jednog dana mogućnost za članstvo u EU ili ne.

Koliko je to uopšte moguće bez pomoći EU, u smislu izostanka jasne kritike na račun unutrašnje demokratije Srbije?

To je ozbiljno pitanje. Podrška EU za istinsko uspostavljanje takvih odnosa u društvu bila bi izuzetno blagotvorna. Ali, kao što rekoh, ona se trenutno ne dešava. Postoji i dalje značajan broj pohvala ovakvom načinu upravljanja, koje je sve osim evropskog. Doduše, sve više se u izveštajima Evropske komisije konstatuju ozbiljni problemi i nedostaci u upravljanju, ali na jedan izuzetno stidljiv način – a to bi moglo mnogo plastičnije da se saopšti. Daću vam primer. Kada je reč o ekonomskoj situaciji u zemlji, izveštaj Evropske komisije govori o zabrinutosti zbog "nepredvidivosti poslovnog okruženja". To je diplomatski način da se kaže: postoje problemi, jer ako pokušate da uspostavite neki biznis u Srbiji, dolazi neki Andrej Vučić da vas reketira. To je ta nepredvidivost poslovnog okruženja. Ukoliko bi u Evropi bili eksplicitniji u opisivanju realne slike, to bi, po meni, pomoglo. Ili, kada Evropska komisija birokratskim rečnikom saopšti da nije bilo napretka u ostvarenju ideala medijskih sloboda, to može da se kaže: sloboda medija praktično ne postoji. Oni i dalje biraju reči upravo zbog ovoga o čemu smo do sada pričali, no ja se nadam, koliko god sporo, da će to sve više i više uzimati eksplicitniju formu kritike.

U odnosu na EU, da li se i u čemu razlikuje politika SAD prema Srbiji?

Američka politika prema nama definisana je pre promene administracije u januaru 2017. godine, tako da je ona zapravo politika kontinuiteta. U Evropi je ona predmet dinamičnijeg razmatranja – tu se ipak malo više bave nama. Angela Merkel prima Vučića, drugi evropski akteri se uključuju, prave se strategije, Evropska komisija daje ocene napretka. A američka politika je upravo onakva kakva je bila za vreme prethodne administracije, kada je kao prioritet definisano rešavanje kosovskog problema na način koji podrazumeva kompletiranje uspostavljanja kosovske državnosti.

U "Danasu" je objavljena kolumna Nikole Samardžića, u kojoj autor između ostalog kaže i to da vi zastupate zvanične interese Rusije i Kine i da ste praktično "rusko-kineski čovek". Imate li komentar povodom toga?

Teško je to ozbiljno komentarisati. Ima mnogo razloga zašto to ne može biti slučaj. Pre svega, zato što Rusija i Kina imaju prilično rigidnu doktrinu saradnje samo sa zvaničnim vlastima, a ne sa demokratskom opozicijom, što je pogotovo izraženo u kineskom slučaju. Gospodin Samardžić verovatno nije mnogo upoznat sa tim stvarima.

S druge strane, jedan od poslednjih gostiju Instituta CIRSD, na čijem sam čelu, bio je Ričard Has, predsednik Saveta za međunarodne odnose iz Njujorka, čovek koji je na samom vrhu piramide američkog spoljnopolitičkog establišmenta. Nisam siguran da bi on sebi dozvolio da bude gost "rusko-kineskog čoveka". Naravno, to što mi je on bio gost takođe ne znači ni da sam "američki čovek". Imajući u vidu da sam bio predsednik Generalne skupštine UN, a da bih verovatno postao i generalni sekretar UN da je Srbija pristala da mrdne prstom da se to dogodi, uspostavio sam dobre odnose sa većinom sveta i uživam određeno poštovanje kod njih. A ako uživate određenu vrstu poštovanja kod nekoga, to ne znači da ste njihov čovek. ¶

IVANA MILANOVIĆ HRAŠOVEC

Gde god da krenem...



Na predstojećem prolećnom Saboru raspravljaće se o novom predlogu Ustava i mora se reći da je bilo vreme da se tako nešto uradi. Čega sve ima u ovom predlogu što je uznemirilo javnost, a šta, na prvo čitanje, ozbiljno upada u oči? Raspravljaće se i o Kosovu. Da li će i koliko biti balansiranja da se svetovne vlasti ne uvrede

Godina je 1930. i patrijarh Varnava insistira da se što pre sastavi Ustav Srpske pravoslavne crkve. Prema važećem državnom zakonu, donetom samo desetak meseci pre toga, taj Ustav prvo mora da se dâ ministru pravde da ga on usvoji, a potom kralju Aleksandru da ga *ozakoni*. U novembru, ministar dobija tekst Ustava i obećava da ga neće mnogo menjati. Ali ministarsko obećanje, kako je poznato, nije baš reč uklesana u kamenu. Oko nedelju dana kasnije, njegovi pomoćnici vraćaju dokument sa 18 primedbi, od kojih su neke veoma ozbiljne i menjaju smisao samih ustavnih odredbi. Episkopi većaju i prihvataju manji deo primedbi, da bi raspravu prekinuo patrijarh Varnava tvrdeći da je dalje popuštanje nemoguće. Prvi čovek SPC pokušava da privoli zvaničnike i ubedi ih da je neophodno da kralj ozakoni baš onaj tekst koji je Sabor ponudio. Neuspešno. Prolaze meseci, prolazi još jedno zasedanje Sabora, menja se i ministar pravde, ali se ništa ne događa. Godinu dana nakon što je sve započelo, novembra 1931. kralj Aleksandar, bez ikakve prethodne najave, donosi ukaz o potvrđivanju Ustava SPC. Kažu da su patrijarh i uopšte Crkva bili nezadovoljni neusaglašenim članovima, ali da se nisu otvoreno protivili. U taj su Ustav, do danas, unošene izvesne promene (1947, 1957...), uglavnom iz potrebe da se doskoči komunističkim vlastima.

Na predstojećem prolećnom Saboru raspravljaće se o novom predlogu Ustava i mora se reći da je bilo vreme da se tako nešto uradi. Čega sve ima u ovom predlogu što je uznemirilo javnost, a šta, na prvo čitanje, ozbiljno upada u oči? Raspravljaće se i o Kosovu. Da li će i koliko biti balansiranja da se svetovne vlasti ne uvrede?

ŠTA SE MENJA...

Komisija za reviziju Ustava SPC osnovana je 2012. godine, kako bi se on "prilagodio novim prilikama i uslovima", a u njenom sastavu su, između ostalih, mitropolit Amfilohije, episkop bački Irinej, braničevski Ignatije, umirovljeni episkop Atanasije Jevtić, kao i nekoliko profesora fakulteta koji se razumeju u materiju. Među konsultantima su se, osim grčkih i ruskih profesora, našli i Nenad Đurđević sa Kragujevačkog univerziteta, inače jedan od optuženih u aferi "Indeks", kao i Kosta Čavoški.

Za početak, ono što je moglo da zasmeta vernicima, kojih po statistikama ima dosta, ali i sveštenstvu SPC, jeste to što se predlog Ustava, kako to obično biva, prvo pojavio u medijima. E sad, zapitaće se čovek, gde drugde i da se pojavi. Ali ako je već mogao da završi na portalima, mogao je i da bude poslat sveštenicima, a ne da oni guglaju predlog Ustava sopstvene im Crkve. A bilo bi još lepše da je, kada su neki delovi u pitanju, postojala

Nastupi u medijima

Patrijarh Irinej je u vaskršnjem intervjuu poprilično neobičnog formata – na crkvenoj televiziji Hram, sa voditeljem, inače sveštenikom i urednikom te televizije – odgovarao na pitanja koja su mu, kako je rečeno tada, postavili iz svih redakcija, i kazao je nekoliko značajnih stvari. Za početak, iako je po svom običaju pohvalio vlast koja se hrabro bori za Kosovo, nije bio onako poletan kao kada je onomad blagodario Gospodu "što nam je podario čoveka koji se lavovski bori za srpski narod". Naime, birao je reči i dodao da se nada da će vlast odoleti iskušenju da prizna Kosovo. Ono što je više zasluživalo da se nađe u naslovima raznih novina koje su ponavljale kako prvi čovek Crkve ponovo šalje komplimente na račun Aleksandra Vučića, jeste to što je naglasio da Crkva podržava presađivanje organa i da je stav Crkve da deca moraju da budu vakcinisana, te da bi i doktori ali i sveštenici trebalo da informišu roditelje. Govorio je i o onim bizarnim slučajevima sveštenika nađenih sa drogom (ukratko, svi smo mi ljudi, pa i sveštenici..., ali Crkva za takve nema milosti), što je po sebi ipak pohvalno, bez obzira šta ko mislio o rečenom i načinu na koji je rečeno. Jer, makar je patrijarh dao svoje mišljenje o nekim aktuelnim temama i problemima, ne praveći se da savremenost ne postoji. Kada je reč o Ustavu, izrazio je neslaganje sa određenim rešenjima, poput onog da se patrijarh bira većinom glasova, a ne žrebom.

U "Nedeljniku" se pojavio i intervju sa mitropolitom Amfilohijem gde je, upitan da prokomentariše patrijarhov entuzijazam kada je reč o Vučiću, izjavio: "On ima poverenja u Vučića, koji obećava da se neće odreći Kosova. Ja se nadam da njegovo bude istinitije od moga. Molim se Bogu da bude po njegovom blagoslovu, a ne po mom."



I KOSOVO U PREDLOGU NOVOG USTAVA
SPC: Patrijarh Irinej s vladikama
Foto: SPC

šira rasprava, razgovor koji bi uključivao čak i vernike. Za to nije kasno, ali teško da će se dogoditi.

Uglavnom, javnost su zaokupile tri teme: promena imena Crkve, način izbora patrijarha i veći broj episkopija, njihove nove *granice*, te podizanje pojedinih na rang mitropolija (ili, drugačije rečeno, veći broj mitropolita).

Kada je o prvoj promeni reč, nema tu mnogo šta da se kaže. Po predlogu, Crkva bi se zvala Srpska pravoslavna crkva – Pećka patrijaršija, a sve ostalo je kao i dosad. Neosporno je da su veze SPC sa Kosovom jake i ona ima pravo, a i istorijske argumente, da u svoj naziv unese Pećka patrijaršija.

Što se tiče izbora patrijarha, kao što je poznato, poslednja dva poglavara birana su apostolskim žrebom. Ovaj način izbora patrijarha, veoma redak u pravoslavnom svetu, a uveden 1967. da se komunističke vlasti ne bi previše mešale, mnogima je posebno prirastao za srce jer tako, kako kažu, deluje Sveti duh, a ne odlučuje do kraja ljudski faktor (a znamo da su ljudi grešni). Možda je ovakav način omiljen i zbog činjenice da je tako na tron SPC sasvim neočekivano seo jedan od njenih najdražih poglavara, Pavle Stojčević. Novi metod bi, ukratko govoreći, podrazumevao da poglavar postane onaj vladika koji ima najveći broj glasova. E sad, ako se već veruje u delovanje Svetog duha, onda valjda to delovanje nije ograničeno samo na izvlačenje koverte sa imenom, već na ceo proces biranja. A opet, poznajući dosadašnje ponašanje pojedinih episkopa, politička uplitanja u crkvena dešavanja u prošlom veku, raznorazne mogućnosti da se neko uceni i natera da glasa kako možda i ne bi po savesti ili čak i to da nužno ne znači da neko sa najvećem brojem glasova ima i najviše vrlina, ne bi bilo pošteno optužiti za malovernost one koji sumnjaju i strepe zbog ukidanja apostolskog žreba.

Konačno, kada je reč o novim mitropolijama, tu se verovatno radi o titularnim stvarima i ambicijama, ali i priznavanju nekih novih geografskih realnosti, odnosno o činjenici da su nakon devedesetih nastale nove države. Ono što ostaje nejasno jesu kriterijumi po kojima su neke od episkopija uzdignute u rang mitropolija, a druge nisu.

ŠTA OSTAJE ISTO, A ČEGA NEMA

Pojedine odredbe starog ustava su nažalost ostale nepromenjene. I kao što je u ono vreme kliricima bilo zabranjeno da kritikuju odluke crkvenih vlasti u besedama, sada im je to zabranjeno u javnosti. A javnost je široka, kao što znamo, pa to u stvari znači da kritika ostaje za svoja četiri zida. Visoka crkvena jerarhija inače prečesto vidi svaku vrstu kritike kao napad i čini se da time ozbiljno šteti Crkvi i stvara atmosferu, malo je reći, neslobode i straha (što nije baš u saglasju sa hrišćanskim učenjem).

Konačno, ono što ostaje utisak nakon čitanja novog predloga, bilo da je reč o novim rešenjima ili starim, koja su zadržana, jeste da je episkop sve i svja. On sudi, rukovodi finansijama, odlučuje o svemu i svima. Još se kaže kako episkop upravlja eparhijom, uz saradnju sveštenstva i vernog naroda, ali se baš ne vidi – ili je to autorki ovog teksta promaklo – u šta se i kako uključuje taj verni narod. Zanimljivo je da se u starom ustavu mnogo više pominju *svetovnjaci*. Inače, ono što nije zadržano, predviđa i osnivanje verskog dobrotvornog starateljstva usmerenog na širenje hrišćanskog milosrđa, u svakoj crkvenoj opštini. Tamo čak stoji da Sinod treba da se stara o zbližavanju i ujedinjenju hrišćanskih crkava, a prema novom predlogu da je nadležnost Sabora da se odnosi Crkve i države, kao i odnosi sa hrišćanskim konfesijama i drugim religijama, uređuju "u duhu Božje pravde, istine, slobode, odgovornosti i Svetog Pravoslavlja".

Kada je reč o odnosu prema Kosovu, mnogo crkvenih velikodostojnika je ponovilo da bi, po njihovom mišljenju, priznanje nezavisnosti bilo bezumno. No, kada se dođe na teren odnosa sa državom, tu se već mišljenja mimoilaze.

Mitropolit Amfilohije se plaši da Vučićeva politika vodi izdaji, patrijarh Bogu zahvaljuje na njemu. Nekoliko vladika je potpisalo Apel za odbranu Kosova i Metohije. Umirovljeni vladika Atanasije Jevtić ne bira reči kada govori o Vučićevoj politici, a poznato je da ni vladika zahumsko-hercegovački Grigorije ne misli najlepše o ovdašnjoj garnituri i njenim potezima. Episkop bački Irinej sigurno ima dobre odnosi sa vlastima...

Episkop Atanasije Jevtić je proše godine u obraćanju patrijarhu Irineju napisao: "Vi često govorite, na naša istupanja: 'To nije stav Crkve'! A jednom prilikom sam Vas u Pismu pitao: A da li ste pitali ikoga u Crkvi, Sinodu, Saboru, po narodu i sveštenstvu, koji je stvarno stav o Kosovu Žive Crkve Svetosavske i Svetolazarevske?"

A svojevremeno se Vučič posebno požalio što je jedan od potpisnika Apela episkop raško-prizrenski Teodosije. Zli jezici bi kazali da to prvi čovek Srbije poručuje da kada već država finansijski pomaže Crkvu, posebno u nekim delovima, onda bi ova morala da bude poslušna. Inače, predsednik je obećao i da će država pomoći završetak izgradnje Hrama Svetog Save.

Da se iz Crkve čuju različiti glasovi, to je u redu. Da će im se spočitavati da se previše mešaju u poslove države, to je izvesno. Ali na kraju, predsednik je bio taj koji ih je pozvao na unutrašnji dijalog. Ne bi bilo neobično da, ako mu se ne budu sviđali odgovori, on zaključi kako Crkva treba da zna gde joj je mesto. ¶

JELENA JORGAČEVIĆ

Isus i književnici

Svete knjige Jevreja, hrišćana i muslimana su bestseleri stotinama godina. One su delimično uzbudljivo štivo, samo što je pitanje kako treba da ih čitamo. Najgora preporuka je kada neki autoritet, u ovom slučaju verske vlasti, insistiraju da se prihvate kao... pa, lepo se kaže, "kao sveto pismo"

Piše: **Ivan Ivanji**

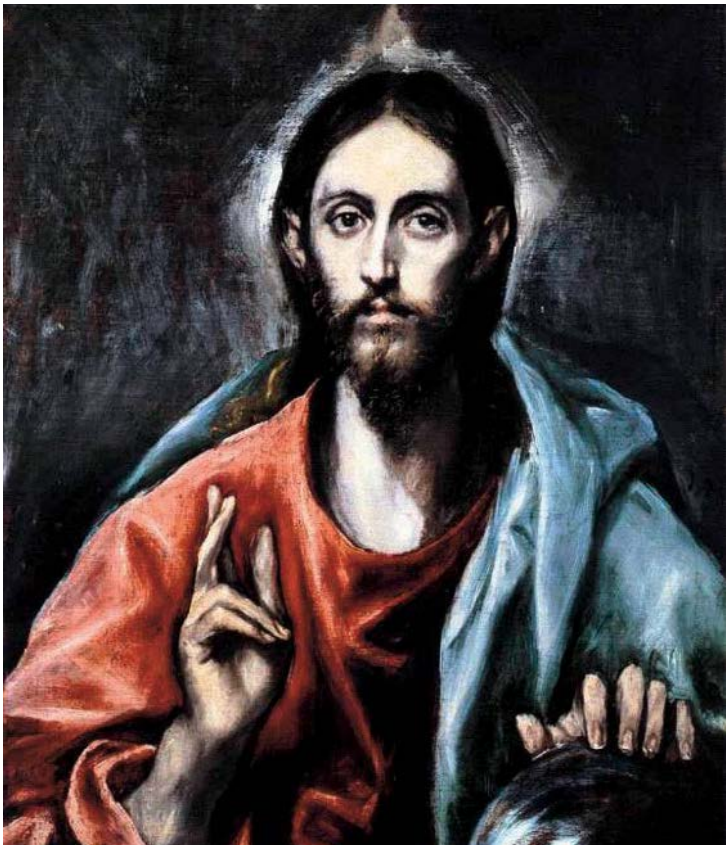
Upitaše me moje unuke zašto Jevreji ne veruju u Isusa Hrista. Kako da na to pitanje kratko odgovorim devojčicama od dvanaest i po godina? Rekoh da hrišćani veruju da je Isus mesija, a Jevreji u to ne veruju, da oni još uvek čekaju da se mesija pojavi. Rekle su poluzadovoljno "hm", pa pređosmo na svakodnevne stvari.

Bojim se, međutim, da ćemo se još vraćati na tu temu. Ona ima veze i sa holokaustom. Jevreje su počeli da mrze jer su navodno ubili Hrista. U Jevanđelju po Mateju piše da je Isus nakon optužbi, za koje je kazna bila smrt razapinjanjem na krst, priveden rimskom namesniku Pontiju Pilatu. Samo on je imao pravo da izrekne smrtnu kaznu, a običaj je bio da na dan praznika Pashe pomiluje jednog optuženika. On je oprao ruke i rekao da nije kriv za smrt "ovog pravednika", a po Jevanđelju "...odgovarajući sav narod reče: Krv njegova na nas i na djecu našu!".

Sve tri svete knjige Jevreja, hrišćana i muslimana, Stari zavet, Novi zavet i Kuran, su bestseleri stotinama godina. One su delimično uzbudljivo štivo, samo što je pitanje kako treba da ih čitamo. Najgora preporuka je kada neki autoritet, u ovom slučaju verske vlasti, insistiraju da se prihvate kao... pa, lepo se kaže "kao sveto pismo".

MESIJA

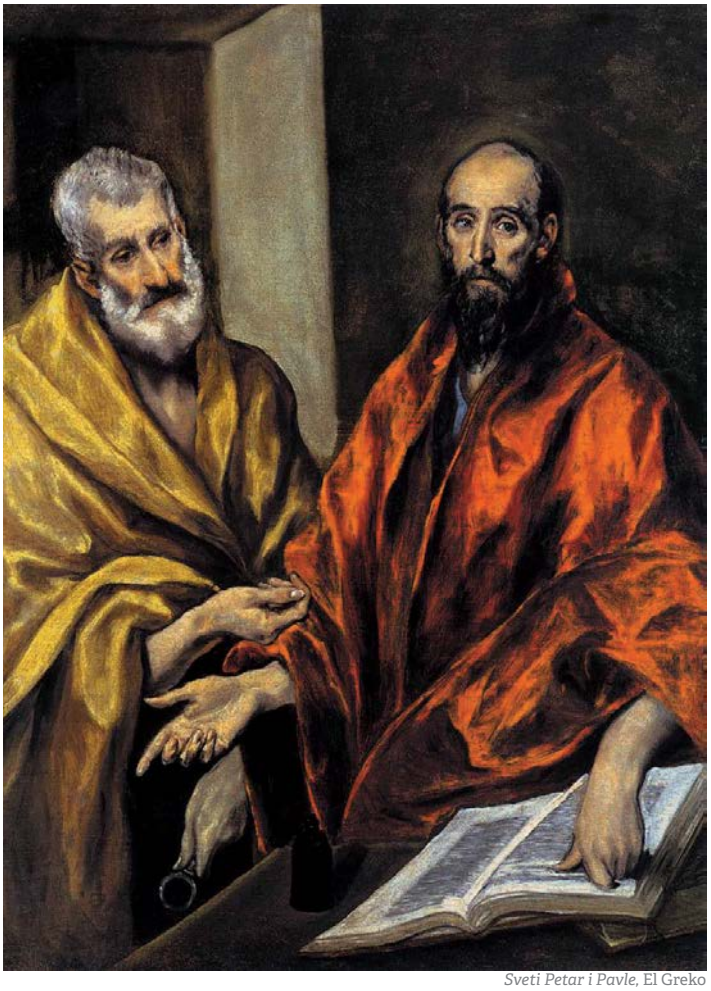
Šta i ko je mesija? Šta izvorno znači ta reč? Mesija se na starogrčkom pisalo *mesias*, što je izvedeno od hebrejske reči *mašiah* – s tim što su se na hebrejskom zapisivali samo suglasnici, pa bi možda trebalo da se izgovori *mešijah* – a to jednostavno znači "pomazanik". Prilikom uvođenja na dužnost, svetim uljem su mazani kraljevi i prvosveštenici, taj pojam nije stvoren za Isusa. Na osnovu tumačenja starih proroka jevrejstvo je za mesiju vezivalo mnoga različita, a pre svega i nacionalna očekivanja. Mesija je trebalo da donese doba savršenstva, svetski mir, da sakupi sve Jevreje u obećanu zemlju, da čovečanstvo uveri da treba da veruje u jednoga boga – "nemaj drugih bogova osim mene!" – i to kako su ga Jevreji tumačili. Nisu poverovali da taj Isus – Jehošua ben Jozef iz Nazareta – predstavlja mesiju, mesija je trebalo da bude čovek, ne sin božji, kao što hrišćani veruju da je Isus bio.



Hristov blagoslov, El Greko

Osnovu hrišćanske vere, pa time i podatke o životu Isusa Hrista, nalazimo u četiri jevanđelja, po Mateju, Marku, Luki i Jovanu, kao i u Delima apostolskim. Oni su kao zvanični tekstovi utvrđeni tek 325. godine na Prvom vaseljenskom saboru u Nikeji, pre toga je u ranom hrišćanstvu bilo mnoštvo zapisa slične sadržine. Konstantin Veliki je hteo da napravi red u svom carstvu, po njegovom naređenju Sabor je izabrao grupu nazvanu *correctores* koja je odredila koji tekstovi će se priznati kao sveti. Jevanđelja koja su priznata nazivana su kanonskim, ona koja nisu ušla u Novi zavet apokrifnim. Hrišćanske zajednice pre Prvog vaseljenskog sabora jednako su prihvatale sve te zapise. Teolozi će nam objasniti da taj izbor nije bio delo ljudskog uma, nego da je smrtnike koji su odlučivali vodio i inspirisao Sveti duh.

Bezbroj pitanja je ostalo bez odgovora i zbog toga što su već predskazanja jevrejskih proroka o mesiji protivurečna, kao što su međusobno u mnogim detaljima različita i četiri kanonska jevanđelja. Pored ostalog, mesija je trebalo da bude potomak kralja Davida. Taj problem Jevanđelje po Mateju pokušava da reši tako što dugačkim rodoslovljem na samom početku sa kraljem Davidom povezuje Josifa, Isusovog poočima, ali se po jevrejskim zakonima nasleđuje samo po rođenom ocu, a Isusova majka Marija rodila je svog sina kao devica u koju ga je usadio Sveti duh. Za verujuće materijalni dokazi i problemi nisu od značaja, vera je viši pojam od znanja.



Sveti Petar i Pavle, El Greko

NEGATIVCI

Da su moje unuke počele da čitaju Sveto pismo, ili makar deo koji nazivamo Novim zavetom, saznale bi da Isus često oštro govori protiv književnika i carinika, fariseja i sadukeja. Kaže Isus (Jevanđelje po Mateju): "...Ako ne bude pravda vaša veća od književnika i fariseja, nećete ući u carstvo nebesko!" Ili: "Jer ih učaše kao onaj, koji vlast ima, a ne kao književnici i fariseji." Isus pred odlazak u Jerusalim proriče: "Sin čovečiji biće predan glavarima sveštеničkim i književnicima i osudiće ga na smrt." Ljuti se tako Isus i grdi: "Teško vama književnici i fariseji. Licemjeri!" Carinici se u jevanđeljima navode kao najveći grešnici zajedno sa prostitutkama. Najozbiljnije debate po jevanđeljima Isus vodi sa farisejima, uvek su oni negativci, a on im odgovara i podučava, nadmudruje ih.

Da bismo razumeli sredinu u kojoj se sve te radnje, razgovori i Isusove reči i propovedi zbivaju, trebalo bi da proverimo i društvene okolnosti ili političku situaciju, baš kao i jezik, ili jezike, na kojima se beleži što se zbiva. Bitno je i po kojim prevodima se upoznajemo sa počecima hrišćanstva i verovanjem da je Sin Božiji, koji sebe često naziva Sinom čovečijim, boravio u ljudskom liku na zemlji među smrtnicima.

Rimsko carstvo je pre 2018 godina bilo dobro organizovana država. O mnogo čemu postoje istorijski podaci na koje možemo da se oslonimo. To je vreme cara Tiberija, naslednika Avgusta. Ništa bitno nije promaklo sveprisutnoj državnoj administraciji.

PREVOD

Isus je u svojoj porodici i sa svojim učenicima razgovarao, propovedao i javno nastupao na aramejskom jeziku. Sigurno ne na hebrejskom, koji je on svakako znao, na njemu su napisane knjige Mojsijeve, Stari zavet, za koje je Isus govorio da nije došao da ih ukine, nego da ih upotpuni. Međutim, većina naroda taj jezik nije znala, razumeli su ga manje nego mi staroslovenski. To je bio jezik bogosluženja. Znači, sve što se pripisuje Isusu, ceo osnov vere hrišćanske, nastao je na aramejskom jeziku, a na tom jeziku ne posedujemo niti jedan jedini izvorni tekst. Danas se aramejski smatra ugroženim jezikom, u nekim sirijskim selima govori ga još dvadesetak hiljada ljudi.

Jevanđelja po Mateju, Marku, Luki i Jovanu poznajemo na klasičnom grčkom jeziku. U njima saznajemo sve što je vezano za zemni život Isusa Hrista, na osnovu tog prevoda prevedena je Biblija na ostale jezike. Znači, jevanđelja, kako ih mi poznajemo, napisana su na jeziku tuđe sredine, mestu dalekom od događaja, jeziku bitno drugačije kulture. Već je to veliko otuđenje.

Vuk Karadžić nije dobro preveo reč "književnik". On je u dogovoru sa Ruskim biblijskim društvom prevodio, kako sam kaže, "sa slovenskog jezika", to valjda znači nekog staroruskog teksta. Tvrdi da je posle konsultovao desetak prevoda na razne jezike, sigurno i Luterov na nemački, ali se očigledno držao prevoda nekog prethodnog prevoda nepoznatog originala. Da nije reč o knjizi koja je svetinja za mnogo stotina miliona ljudi zaista bih rekao da je to, jezički gledano, čorbine čorbe čorbe. Originalna reč koju Vuk prevodi kao "književnik" verovatno je "rabi", što znači "učitelju moj", ali se kao oznaka zanimanja koristila za ličnosti koje su se profesionalno bavile izučavanjem i tumačenjem Tore. Luter istu reč prevodi sa *Schriftgelehrter*, što bi doslovno prevedeno sa nemačkog na naš zajednički jezik značilo "onaj koji proučava knjige", znači verski predvodnik koji u sinagogama čita i tumači Toru, pet prvih knjiga Starog zaveta, osnovu judaizma. (I mađarski prevod reč koju Vuk piše kao "književnik" prevodi sa "onaj koji proučava knjige".) Na književnike u današnjem smislu Isus sigurno nije mislio, ne verujem da je velike antičke grčke i latinske pisce i pesnike čitao, a čak i da jeste, nikad ih nije pominjao. On se takođe držao Tore.

FARISEJI, SADUKEJI I ESENI

Što se carinika tiče, oni ni po čemu nisu ličili na današnje uniformisane carinike koji traže drogu i drugu krijumčarenu robu. Carinici su u Judeji i Galileji iznajmljivali od rimske uprave pravo da uteruju carinu na robu uvezenu iz stranih zemalja, putarinu, doplate na pijacama i neke poreze, uz to su mogli da naplate svoje usluge koliko god su hteli. Zbog toga su u narodu bili omrznuti do te mere da su ih poistovećivali sa najvećim grešnicima i sa prostitutkama.

Ko su bili fariseji i sadukeji? U doba o kome se piše u jevanđeljima među Jevrejima su postojala četiri pravca mišljenja, a ja se usuđujem da ih u današnjem smislu uporedim sa političkim strankama u nekoj okupiranoj zemlji. Sadukeji bi tako bili partija najbogatijih građana, njima je situacija odgovarala, »

nisu bili protiv rimske okupacije jer su zahvaljujući njoj povećavali svoja imanja. Iz njihovih redova regrutovali su se i najuticajniji sveštenici.

Fariseji su predstavljali srednju klasu i bili su protiv Rimljana, ali dosta oprezno. Njima su pomirljivi Isusovi stavovi politički smetali u borbi protiv okupatora, bio im je potreban mesija koji će u pravo vreme povesti ustanak protiv Rima. To još više važi za zelote, koji su odmah hteli da podignu ustanak. Iako, naravno, nisu bili proletarijat u današnjem smislu, regrutovali su se iz krugova radnika, siromašnih seljaka i pozivali su na otvorenu borbu ne samo protiv okupatora nego i protiv bogataša. Juda Iskariotski je mogao biti zelot.

Četvrta grupa, eseni, posvećivali su se isključivo veri i nisu učestvovali ni u kakvim političkim razmiricama, živeli su odvojeno i povučeno. Ako Isusa i Jovana Krstitelja zamišljamo kao ljude koji žive u to doba, vidimo ih najbliže esenima. Neki autori čak tvrde da su im se njih dvojica neko vreme priključili pre nego što će Jovan početi da krštava ljude na reci, a Isus da propoveda.

ISTORIJA I LEGENDA

Da li je Isus iz Nazareta rođen u Vitlejemu istorijska ličnost ili lik iz legende? Osim u jevanđeljima, znači u istorijski validnim dokumentima i zapisima, o njemu ne postoji ni jedan jedini potvrđen podatak. Jehošua, Isusovo jevrejsko ime, često je u ono doba. Trebalo bi da nađemo podatak o Jehošui ben Jozefu iz Nazareta. Josif je njegov zvanični otac, prezimena još nisu postojala. Josif je kao zanatlija morao da plaća porez, da bude unet u neke zvanične spise.

Ne postoje ni istorijski zapisi o nekakvom spektakularnom suđenju pred namesnikom rimskog cara Pontijem Pilatom protiv čoveka koga su lažno nabeđivali da se predstavlja kao kralj Jevreja, a o tom Pontiju Pilatu ima mnogo podataka u verodostojnim dokumentima. Čak znamo da je u Rimu protiv njega vođen proces zbog pronevere – optuživali su ga da je novac prikupljen kao porez u Judeji i Galileji investirao u svoju vilu u glavnom gradu – a da ga ne osude na smrt spasla ga je smrt cara Tiberija, pa je samo premešten u Galiju.

Brojni hrišćanski pisci navode da se Isus, "koji je bio Hrist", pominje u analima istoričara Josifa Flavija. Josif Flavije je rođen 7. godine posle Hrista, Jevrejin je koji je postao podanik Rima, oslobođenik cara Vespazijana i tako dobio ime Flavije. On je pored ostalog objavio veoma detaljnu istoriju Jevreja, opisao i vreme Pontija Pilata. Bio bi važan, odlučujući svedok, da taj citat nije falsifikat koji je u njegovo delo prokrijumčario Jevzevije Cesarejski, hrišćanski biskup, inače čovek Konstantina Velikog. Važno je napomenuti i da hrišćanski oci onog vremena, Justin, Tertulijan i Ciprijan, taj navodni odlomak iz Josifovog dela ne citiraju, iako se inače na njega pozivaju u vezi sa svime što je napisao o Mojsijevom vremenu.

To što Josif ne pominje Isusa ne dokazuje da ga nije bilo, samo da njegov "slučaj" nije bio toliko važan da bi ga istoričar zabeležio. U to doba bilo je mnogo ustanaka zelota, ali i razbojničkih bandi, mnogo suđenja i rimskih smrtnih presuda razapinjanja na krst. Jevrejska smrtna kazna bila bi kamenovanje do smrti. Međutim, da je bilo nekog suđenja za optuž-



Hrist daje ključeve raja svetom Petru, Gvido Reni

bu da se neko naziva "kraljem Jevreja", to ne bi moglo da promakne Josifu Flaviju. Prema Jevanđelju po Jovanu, na krstu je na latinskom pisalo *Iesus Nazarenus Rex Iudaeorum*, da je Isus "kralj Jevreja", a pored toga i na hebrejskom i grčkom.

Isus se prvi put konkretno pominje u Analima rimskog istoričara Tacita 65. godine nove ere, kada piše o progonima koje je car Neron naredio posle požara u Rimu. On tu pominje Isusa i kaže da njegovo ime "potiče od Hrista, koga je prokurator Pontije Pilat za vreme vladavine Tiberija osudio na smrt. To grozno sujeverje, koje je neko vreme bilo potisnuto, ponovo je počelo da se širi ne samo u Judeji, gde se to zlo začelo, nego čak i u samom Rimu." Ovde treba napomenuti da Tacitovo delo nije sačuvano u celosti, pa postoje mišljenja da su docniji hrišćanski nastrojeni istoričari manipulisali tekstom, ali bitnije je da se u Neronovo vreme hrišćanstvo smatralo jevrejskom sektom.

KAKO JE SAVLE POSTAO PAVLE

Širenje hrišćanstva u Rimskom carstvu nesumnjivo je pre svega delo Svetog Pavla. Opise njegovog delovanja u "delima apostola", koja su deo Svetog pisma, a smatra se da ih je napisao jevanđelista Luka, ne moramo da prihvatimo zdravo za gotovo. Međutim, Pavlova pisma – poslanice – u Novom zavetu na mene deluju potpuno autentično, iako ima autora koji sumnjaju u to.

Njegovo pravo ime je Savle iz Tarsa. Tars (Tarsus) danas je turski gradić. Savle je zapravo Saul, a možda treba čitati Šaul, to je biblijsko ime, prema Starom zavetu tako se zvao i prvi svetovni krunisani kralj Jevreja. Kao i Jehošua, to je bilo

često ime. Naš Savle potiče iz farisejske porodice iz najmanjeg jevrejskog plemena Venjamin, svakako je stekao solidno versko vaspitanje, ali je pretežno obrazovan na grčkom i bio je rimski građanin – danas bismo rekli da je bio intelektualac i rimski državljanin. Po svemu se razlikovao od apostola, Hristovih učenika, ne samo po tome što živoga spasitelja lično nije upoznao, to je bila prednost onih skromnih, ribara, seljaka i radnika, njih jedanaestorice, nakon što je Juda izvršio samoubistvo. Podsećam na roman *Izlazak* Radomira Konstantinovića koji je 1960. godine dobio Ninovu nagradu, u kome autor objašnjava i opravdava Judino delo i Judu vidi kao intelektualca.

O Jehošni iz Nazareta i Savlu iz Tarsa postoji bezbroj ne knjiga, nego biblioteka. Citatima iz njih, veoma različitim, mogli bismo da dokazujemo šta god hoćemo, meni je jednostavnije da se ne pozovem ni na kake citate, nego da ispričam kako ja vidim dramatični splet događaja oko rađanja vere – ideologije – na čijim temeljima živi zapadni, uobraženi i nadmeni svet.

Fariseju Savlu je Isusovo učenje, pre svega kršenje i novo tumačenje zakona, silno išlo na živce. Otišao je u Judeju da svom snagom i svojom civilizacijskom učenošću aktivno doprinese uništavanju te sekte, njenog propovedanja mira i popustljivost i "ako te udare po jednom obrazu, ti ponudi i drugi" – jer je to mogla da bude smetnja borbi protiv Rima. Njega nije interesovala samo vera, nego pre svega otpor rimskoj upravi, bio je jevrejski nacionalista. Na putu između Jerusalima i Damaska sinula mu je genijalna ideja da upravo pomoću te sekte može da se potkopa vlast Carstva. Pokazaće se da je bio u pravu.

Ne znamo da li se ikada sreo sa apostolima koji su bili učenici živoga Isusa, da li je ikada i, ako jeste, gde je upoznao Simona – Petra – "stenu na kome će Sin Božji izgraditi svoju crkvu", iako obično Petra i Pavla pominjemo zajedno. Ja mislim da bi bilo nelogično da se nisu lično sreli, a isto tako sam uveren da su se teško sporečkali. Na kraju su se dogovorili da će apostoli koji su učili neposredno od živog Hrista ostati u svojoj zemlji i širiti novo učenje među Jevrejima, a Pavle će biti misionar u ostatku sveta. "Ostatak sveta" se apostolima činio kao nešto strano, veliko, tuđe i nebitno. Za izgrađivanje temelja hrišćanstva u Grčkoj i Italiji, kao i u svim ostalim zemljama pod rimskom vlašću, bitna su bila Pavlova pisma – poslanice – to nikako nisu mogla biti jevanđelja, jer je tek trebalo da se napišu, pa tek posle nekoliko stoleća da se kanonizuju. U tih trinaest tekstova upućenih na razne adrese, napisanih između 48. i 61. godine nove ere sa raznih lokacija, ponekad i sa protivrečnim iskazima, nalazimo temelj hrišćanstva. Savle iz Tarsa – Sveti Pavle – bio je moćan stilista, ali i veliki organizator.

Pre trideset godina film Martina Skorsezea *Poslednje Hristovo iskušenje* izazvao je gromovite proteste svih hrišćanskih crkava, u Francuskoj je čak zapaljen jedan bioskop u kome se prikazivao. Buru je izazvao i film Mela Gibsona *Stradanje Hristovo*, koji je zaradio 610 miliona dolara. U Holivudu, koji je otkrio da se biblijske teme odlično prodaju, nedavno je završeno snimanje filma *Pavle, Hristov apostol*. Jedva čekam da ga vidim. ¶



DRAGAN ILIĆ



Dan D za TV

Veliki medijski koncern očigledno stvara jedinstven medijski prostor od Triglava do Vardara, sa auditorijumom nekadašnje SFRJ

Po svemu sudeći, biće ovo izuzetno zanimljivo televizijsko proleće u Srbiji. Nećete videti dramatične promene u programskim šemama, ali će doći do suštinskih promena na polju vlasničke strukture. Komercijalne televizije, u prvom redu TV Pink i Antena grupa (TV Prva i O2), ponašale se kao dve udavače rivalke, koje se takmiče koja će se što bolje udati, jer je u naše krajeve pristigao KKR, bogati američki investicioni fond koji u regionu "lepe cure traži".

Do sada je KKR, direktno ili preko "ćerki firmi" u Srbiji, investirao u kablovski distribucioni sistem SBB, zatim kablovske kanale: N1, osam SK kanala, Grand TV, Cinemanija, Ultra. Dakle, Amerikanci su već prisutni u veoma značajnoj meri, pa bi dolazak na naše medijsko tržište bio ono što se u biznisu zove "game changer". Dnevne novine danima uglavnom spekulišu o toku pregovora i veličini ponuđenih ili odbijenih cifara, od kojih se gledaocima zaista vrti u glavi. Prva zvanična naznaka da se menja struktura vlasništva stigla je sa Televizije Pink, kada je u Nacionalnom dnevniku javljeno da je Željko Mitrović hitno sazvao sastanak sa regionalnim direktorima svoje kompanije. Nije propušteno da se javi kako je Željko odbio ponudu da svoju kompaniju (sve sa avio-službom) proda za pola milijarde evra. Međutim, za sada je list "Danas" objavio na osnovu pouzdanih izvora da je Pink prodao Pink CG i Pink BiH fondu KKR. Radi se o "ćerkama" Pinka koje već postoje u okruženju i imaju nacionalnu pokrivenost u tim zemljama. Pink CG važi za kanal koji, gle čuda, podržava vlast, dok Pink BiH uspeva da svoj program balansira i prikazuje u oba bosanska entiteta, što je svakodnevna medijska diplomatija, odnosno hodanje po jajima. Naravno, baš na TV Pinku, gotovo svakodnevno, N1 nazivaju "CIA TV". Dakle, kada je reč o novcu, rodoljupci ipak umeju da pronađu pravu cenu. Bilo je potpuno očekivano da ovakva akvizicija usledi nakon što je KKR kupio komercijalne televizije u Sloveniji (TV Pop) i Hrvatskoj (Nova TV).

"Informer", koji najglasnije protestuje zbog moguće "medijske okupacije Srbije" od strane Dejvida Petreusa, opasnost vidi u medijskoj koncentraciji.

MEZIMICE PRED UDAJU

"Politika" je donela veoma stručnu analizu poslovanja kompanije Pink International, zaključno sa 2016. godinom, jer konsolidovani izveštaj o kompaniji za 2017. logično, nije još objavljen. Pa neće valjda da objavljuju zdravstveni karton mlade pred udaju! Ipak, za sada se manje-više pouzdao zna da je do ovog trenutka 10 odsto vlasništva Pinka kupila Direct media, a glavni problem predstavljaju krediti i zaduženja ove kompanije. Tu navodno spada 45 miliona evra dugoročnih obaveza, 16 miliona kratkoročnih obaveza i krediti kod AIK banke u vlasništvu Miodraga Kostića, 4,7 miliona evra. Dug Pinka je 3,8 puta veći od profita, bez kamata, poreza i amortizacije i 1,7 puta veći od kapitala kompanije, što se, kako piše "Politika", knjiži kao ozbiljna zaduženost.

Iz svega navedenog jasno je vidljivo da ekonomsko poslovanje televizija u Srbiji nije tržišno. Jednostavno, na našem tržištu je nemoguće preživeti ako se odbiju prihodi koje televizije imaju od najvećih klijenata, a to su državna preduzeća i institucije. Ukoliko niste u milosti vlasti, nećete imati pristup značajnim državnim fondovima za oglašavanje kojima se ovde već decenijama kupuje poslušnost medija

Slične pripreme vrši i druga potencijalna udavača Antena grupa, koju je "Informer" već prodao Amerikancima. Tu se pominju stotine miliona evra, mada do ovog trenutka nije stigla iole ozbiljna potvrda ove transakcije.

Cilj je dakle: ne ostati drugi, van krila velikog medijskog koncerna koji očigledno stvara jedinstven medijski prostor od Triglava do Vardara, sa auditorijumom nekadašnje SFRJ. Veličinu ove investicije potvrdio je i Aleksandar Vučić sa rukovodstvom KKR-a, gde je pozdravio investicije, bez obzira što je N1 najdosledniji kritičar njegovog rada. To otprilike govori o mogućnosti lokalne politike da utiče na jedan ovako moćan medijski sistem. Postoji i treći scenario koji prati ovo TV provodadžisanje. Stopirana je medijska strategija za Srbiju čiji nacrt su kritikovali u zemlji i inostranstvu. Biće formirana nova radna grupa, napisan novi nacrt, a Vučić je insistirao da se u taj posao uključi i OEBS, koji



Foto: FoNet / Aleksandar Levajković

PREDSEDNIK SRBIJE POZDRAVIO INVESTICIJU KKR-a: D. Petreus kod A. Vučića

je dosledno imao zamerke na stanje medijskih sloboda. Nekako usput, objavljena je još jedna važna informacija: da je na vanrednoj sednici Saveta REM-a doneta odluka o raspisivanju konkursa za dodelu TV frekvencije za zemaljsko emitovanje na teritoriji cele Srbije. Setićete se da je isto telo, posle niza neuspelih sednica bez kvoruma, ranije zaključilo da je za Srbiju postojeći broj nacionalnih kanala i više nego dovoljan. Bila je to racionalna odluka, pa ne znam šta se to u međuvremenu dogodilo pa nam je potreban novi kanal – na prilično siromašnom medijskom tržištu. Možda je vlast želela da dobije još jednu televiziju koja će je zauvek voleti – pogađate, zainteresovana je BK grupa.

PASTORKE I GAZDA

A kako izgleda kada vas vlast ne voli, ili kada jede sopstvenu decu, videlo se ovih dana na primeru kablovskog kanala gde se redovno pojavljuju lideri opozicije Naša Balkan TV. Pritisak je tekao ustaljenom metodom, prvo mesecima poreska inspekcija, zatim skidanje sa distributivnih sistema IPTV (Telekom), KDS (Pošta) i ostalih koji su pod kontrolom vlasti, i konačno izbacivanje iz prostorija "Filmskih novosti". Direktor i vlasnik Zoran Bašanović, prvi savetnik Aleksandra Vučića još iz 2012. Pre toga bio je njegova medijska podrška na putu ka vlasti, a danas je savetnik premijera Makedonije Zaeva i razočarani prvoborac SNS-a, baš kao i Dejan Anđus, još jedan intimus, ili kum, koji se nije snašao u raspodeli plena nakon dolaska na vlast. Dakle, dok se priprema za dolazak Amerikanaca, vlast se obračunava sa mangupima u sopstvenim redovima.

Na kraju, pitanje svih pitanja je: koliko je uopšte medijski biznis u Srbiji isplativ? Iz svega navedenog jasno je vidljivo da ekonomsko poslovanje televizija u Srbiji nije tržišno. Jednostavno, na našem tržištu je nemoguće preživeti ako se odbiju prihodi koje televizije imaju od najvećih klijenata, a to su državna preduzeća i institucije (Telekom, ministarstva, zavodi, Lutrija, itd.). Ukoliko niste u milosti vlasti, nećete imati pristup značajnim državnim fondovima za oglašavanje kojima se ovde već decenijama kupuje poslušnost medija. Dakle, kada dolazite kao strani investitor, važno je obezbediti političke kontakte i održavati ih, jer vlast ima mehanizme kojima će vas dovesti u neravnopravan položaj. Takođe, Srbija je, u želji da izađe u susret ovdašnjim medijskim tajkunima, dobila zakone koji su po mnogo čemu jedinstveni u Evropi. Kod nas je moguće da isti medijski koncern bude istovremeno i distributer, ali i proizvođač kontenta, medijskih sadržaja. Tako se stvara legalna mogućnost medijskog monopola, odnosno distributer će moći da emituje svoje sadržaje i da druge produkcije i distributere stavi u podređen položaj.

Međutim, kada u region dođe investicioni fond koji će imati svoju kablovsku distribuciju, svoje programe i tržište od preko 20 miliona gledalaca, onda na tom tržištu više ništa nije isto. Ne nadajte se, dragi gledaoci, nekom neverovatnom obogaćenju TV ponude ili padu cena usluge, od toga verovatno neće biti ništa, jedina posledica će biti stvaranje jedinstvenog medijskog prostora, a tek ćemo videti šta će to praktično značiti, ta buduće televizijska Pax Americana.

Zato je valjda još bizarnije zvučala vest iz gerontološkog centra u Jagodini. Tamo je u svađi, a zatim i tuči, jedan besni korisnik – ubio drugog! Povod je bio spor oko izbora programa koji će gledati. Pobili su se zbog daljinskog, a ja samo mogu da se pitam šta je to na televiziji bilo vredno života jednog gledaoca?

Ili nas je domaća televizija taman toliko sludela da će nas sada tako navučene preprodavati budućim vlasnicima... ¶

Obišla "radove" koji će, možda, početi 2019.

Stigla je u beloj bluzici svilenijoj od svile, tačno sa osam novih škoda "superb", najavila nekoliko puta najavljene radove, ali, ne pomoglo, ne bila u Vučićevom TV Dnevniku.



TURISTIČKA PONUDA: Voda jezera brane Stubo – Rovni i ministarka na licu mesta

Fotografije: D. Todorović

Do novinara stigla depeša da potpredsednica Vlade, ministarka građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture, gospa Zorana Mihajlović, radnog dana krajem prošle nedelje, vrši obilazak deonice državnog puta Iverak–Lajkovac, brane i akumulacije Stubo – Rovni, te u Valjevu uručuje rešenja o ozakonjenju objekata.

IZUZETAN IZGLED

Reporter na Iverak, nešto dalje od Valjeva, gde dupla traka puta za BG, samousluga "Europroma", velika tabla "Europroma", stigne kad treba. Pod "Europrom" tablu već prisutan gospodin koji pod miškom drži savijene CIP planove, prisutan i SNS narodni poslanik Mihailo Jokić – brat na čuveni Aleksa, glavni savetnik Vučić gospodina – koga lokalni SNS javno optužuje da ih 'oće sruši.

Gospodin Mika Jokić, u svoje, bez kravatu, radno kafeno odelo, srdačno dočeka gospodina Zorana Babića, kog ne beše ni pola, ali komplet stajlingovan, bledoplavi sako, ojačan na laktovi, u malom i gornjem džepu sakoa ukrasno maramče, preko sve goleme naočare za sunce. Babiću od Koridora, sa druge strane od gospodin Mika, se primače i SNS gradonačelnik Valjeva, diplomirani ginekolog Slobodan Gvozdenović, u svoje sive cipele najnovije lakovane generacije.

CIP gospodin, koji još bio ispod "Europrom" table, raširi planove budućeg puta, da i' slika televizija, žensko iz Vlade protokola reče novinarima da će biti dve izjave po 50 sekundi, isto na Brani, iza toga pres konferencija u opštini. U svoju "superb" škodu pristiže i direktor "Puteva" Drobnjak, tako da je crnih "superb" automobila bilo preko nekoliko, SNS gospodin koji direktor brane Stubo – Rovni, obučen po poslednjoj teget modi, držeći desnu u džepu, levom je rukom objašnjavo dalji razvoj.

Sa istoka, od Beograda, eto i ministarke Zorane, u svoj crni automobil, tako da je službenih škoda "superb" i ostalih "leksusa" bilo točno osam. Jeste bilo rano, ali ministarka ko nova, nova frizura, 'volike crne trepavice, u oba uha biser minđuša, na svaki prst odgovarajući prsten, bela bluza svilenija od svile, preko bluze crna žaketa prikopčana u struku, na noge lagane rezedo cipelice sa ukrasne na zlato zvezdice.

Odmah raširiše plan puta, uključenje Valjeva na Koridor 11 – što se najavljuje već nekoliko godina – rekoše da je dug 17 kilometara, poslanik Mika upita, koliko je dugačak put, a ministarka spremno ponovi, 17 kilometara. Sve ih namestiše kontra sunca, direktor Babić pohvali cipelice na ministarku, i upita direktora Drobnjaka, da li se putevi popravljaju, SNS gradonačelnik uze reče da će put biti glavna arterija, da će se za 45 minuta stizati do Beograda, što je san svih Valjevaca...

Ministarka objavi da su o putu razgovarali u Vladi, i sa Predsednikom države, brza saobraćajnica se radi sigurno, zamoliće CIP da nastavi da radi projektno – tehničku dokumentaciju, novca za to ima, 250 miliona dinara, to će završiti do kraja godine, videće kako će finansirati, treba 50-60 miliona evra, postoji mogućnost iz budžeta, postoje i druge mogućnosti, svakako će 2019. znati kako da finansi-





KONTRA SUNCA: Dva metra CIP planova i nacrt uključenja Valjeva na Koridor 11

raju saobraćajnicu, ako počnu da rade 2019, za tri godine će završiti... Neko uze pita, kako će izgledati projekat, ministarka odgovori da će put imati četiri trake, a projekat će izgledati izuzetno, kao svaki projekat, najbolje moguće...

ODVRNUŠE VENTILE

Gospodin Babić uniđe u svoj "superb", i ostali uniđoše u svoje "superb" limuzine, udariše pravac brana Stubo – Rovni, koja bila 20-tak km od Valjeva, na drugu stranu, prema Bajinoj Bašti. Gore, na brani, pred upravnom zgradom, pored akumulacionog jezera, sve bilo spremno. Pobodena nova državna zastava, nova i tabla na kojoj pisalo da jezero prima 51 milion kubnih metara vode, da do sada uloženo 80 miliona evra, iz EU fondova 6,3 miliona, da treba još 20 miliona...

Pred tablom je, u svoje, možna, svečano diplomsko odelo, bio gospodin Zoran Mitrović, direktor hidro-akumulacionog sistema, koga nedavno SNS postavio "bez rasprave". Kako, po izboru gospodina za direktora, objavile "Kolubarske", gospodin je "ispunio sve uslove", vlasnik SZTR "M – gradnja", završio Fakultet za uslužni biznis u Novom Sadu, koristi internet, ima A i B vozačku dozvolu, od radnog iskustva potrebnog za upravljanje velikim sistemima ima da je privatni preduzetnik.

Eto ministarke, koja je, dok je za njom direktor Drobnjak glasno hvalio njene cipelice, hitala u svojoj antilop rezedo obući, koja je bila ukrašena na zlato zvezdicama, dočeka je gospodin "koji je ispunio sve uslove za direktora", koji pređe na referisanje, Nalazimo se pred objektom brane, ovaj sistem se gradi 29 godina, namenjen je za snabdevanje vodom 250.000 stanovnika, nadam se razumevanju potpredsednice, da je došlo vreme da se objekat završi, i da će izdvojiti sredstva...

Ministarka se sa sve složi, što je gospodin Drobnjak pažljivo pratio žmireći na levo oko, pa nastavi, ali, neke objekte i investicije, i pored najbolje volje, nisu mogli da nastave. Ovo je strateški važno, vodosnabdevanje je najvažnije za budućnost, Vlada će izdvojiti 60 miliona dinara za dokumentaciju, i cela Vlada će razgovarati kako nastaviti izgradnju, Kancelarija za javna ulaganja je već uložila 6,5 miliona evra, za ostalih 20 miliona će se dogovoriti da li imaju sredstva u 2019. godini. Važno je da se ovo završi, da za deset godina ne pričaju kako se sistem gradi 40 godina...

Svi se složiše, svi krenuše na sprat upravne zgrade, omašiše levu prostoriju, gde uz osveženje bio veliki cvetni aranžman, sa bele i crvene frulice, u čast ministarke, uđoše u levu odaju gde, i vizuelno, bi prezentirano da brana visoka 75 metara, i da treba još 20 miliona evra.

Predložiše da odvrnu ventile, ministarka vidi kako ističe voda, ministarka se rado složi, svi stadoše na branu, pokazaše joj, dole, kako ističe voda, gospodin direktor "koji ispunjava sve uslove", još jedared reče da brana visoka 75 metara, pa još jednom pokaza rukama na dole, dole će da bude turističko naselje i turistička ponuda. Ministarka odobri i turističku ponudu, zamoliše je za slikanje, sa vodom jezera u pozadini, ona stade, namesti kosu, i reče, Hvala, hvala!

Onda ministarka, sa svi saradnici, svi "superb" automobili, posetila gradsku upravu, gde se sastančilo, gde bila ta pres konferencija, na koju reporter ne prisustvovao, jerbo smatr'o, kad nema "Pink" i drugih specijalnih izveštačica, nema ni on šta tu da traži. Ipak se, naknadno, informiro da ministarka Zorana rekla da će sve investicije biti nastavljene i završene u roku od tri godine, da će se nastaviti gradnja pruge Valjevo–Loznica, koja početa pre Prvog svetskog rata, koja košta 260 miliona evra, ali je isplativa, i brzo će se naći investitori... Ministarku dopunio SNS gradonačelnik Valjeva, problemi, kao i rokovi za njihovo otklanjanje, su jasno definisani, u tu svrhu su podeljeni zadaci, u čiju realizaciju se kreće od ponedeljka...



SEDMA SILA: Ministarka Mihajlović i novinar Todorović
Foto: Đorđe Đoković

Uveče novinar uključi RTS Dnevnik, vidi da li je što propustio, no, iako je ministarka dala sve od sebe, na licu mesta otvorila "radove", za koje će se 2019. znati da li će ih biti, gospođe ministarke uopšte ne bilo u Vučićevom TV Dnevniku, jerbo je, kao svako veče, bilo važnijih Vučić vesti. ¶

DRAGAN TODOROVIĆ

Nema mesta za stid

Kad je o reproduktivnom zdravlju reč, uglavnom se žene podvrgavaju ispitivanjima s obzirom na tradicionalan i patrijarhalan model vaspitanja – da li je kod nje sve u redu i da li može da rodi. Međutim, muški i ženski sterilitet jednako su zastupljeni

Strategija za podsticaj rađanja stupa na snagu 1. jula – jednokratna finansijska pomoć za prvo dete, pomoć za drugo, treće, četvrto, pomoć za parove iz VTO programa za tri nova pokušaja... Ministarka Slavica Đukić Dejanović je izjavila da to ne rešava problem na duže staze kad je u pitanju seksualno i reproduktivno zdravlje, čega smo svesni.

Seksualno i reproduktivno zdravlje je briga o reproduktivnim organima kroz kontinuiranu prevenciju od seksualno prenosivih bolesti, smanjen broj abortusa uz edukaciju stanovništva o kontracepciji. Reproduktivno zdravlje kod parova koji se suočavaju sa sterilitetom zasniva se na brizi da vaginalni i cervikalni brisevi budu sterilni, da partneri nemaju bakterije. No, kad je reproduktivnom zdravlju reč, uglavnom se žene podvrgavaju ispitivanjima s obzirom na tradicionalan i patrijarhalan model vaspitanja – da li je kod nje sve u redu i može li da rodi.

"Muškarci i dalje teško prihvataju mogućnost da problem možda potiče od njih. Ipak, naravno, pomaka ima, te je tako stanje mnogo bolje sada nego što je bilo pre 10-15 godina", smatra Sandra Jovanović, predsednica Udruženja "Šansa za roditeljstvo". "Kod nas je izražen porast muškog steriliteta, pa tako sve češće imamo pojavu smanjenog broja spermatozoida. Na sreću, vantelesna oplodnja je jedan od načina koji može pomoći i muškarcima da dobiju željeno dete. Ipak, neophodno je da ne čekaju dugo, da ukoliko do trudnoće ne dođe ni nakon godinu dana redovnih seksualnih odnosa, potraže stručnu pomoć, urade analize i ustanove u čemu je problem, kako bi što pre započeli i proceduru vantelesne oplodnje. Dokazano je da su muški i ženski sterilitet jednako zastupljeni (40 odsto muški, 40 odsto ženski i 10 odsto zajednički problem, i 10 odsto sterilitet nepoznatog uzroka) tako da muškarci moraju da shvate da u Srbiji ima 400.000 parova sa problemom steriliteta, a to nije malo. Stidu nema mesta u ovoj teškoj borbi."

Već nekoliko godina govori se o uvođenju predmeta seksualno vaspitanje u školama, da bi mladi saznali više o seksualnom i reproduktivnom zdravlju od stručnjaka, a ne sa često sumnjivih sajtova. Sandra Jovanović se slaže da je seksualno obrazovanje dobra inicijativa jer bi se na taj način mladi upoznali sa svim problemima na koje mogu da naiđu tokom odrastanja. Takođe, procedura vantelesne oplodnje mogla bi da bude deo obrazovanja, te bi se na taj način ovaj proces približio mnogima, skinule bi se stege i tabui. "Udruženje 'Šansa za roditeljstvo' jedino je udruženje u Srbiji koje se zalaže za poboljšanje uslova vantelesne oplodnje, zastupamo parove i pojedince koji imaju problema sa začećem, pa im je neophodna neka od potpomognutih metoda – inseminacija ili vantelesna oplodnja."

Novi Zakon o biomedicinski potpomognutoj oplodnji izglasan je u maju 2017. godine. Novost je što je Zakonom dozvoljena donacija reproduktivnih ćelija i embriona, da žena bez partnera može da ide na proceduru vantelesne oplodnje (uz donaciju spermatozoida), predviđena je banka reproduktivnih ćelija i embriona, jedinstven informacioni sistem koji bi kontrolisao broj urađenih procedura u Srbiji i broj rođenih beba uz pomoć vantelesne oplodnje. "Mnogo novina donosi ovaj zakon, međutim, pravilnici koji prate zakon, kako bi on bio primenjiv i kod nas, još uvek nisu gotovi, tako da se zakon još uvek ne primenjuje. Nadamo se da će pravilnici biti završeni do novembra 2018. godine i da će se početi sa primenom ovog novog Zakona. Naravno, ustavno pravo svake žene je da bude majka. O ovom pravu svaka žena samostalno odlučuje, bez pritiska", kaže S. Jovanović.

Banka reproduktivnih ćelija je ustanova koja kontroliše uvoz i izvoz reproduktivnog materijala, ali i uzimanje ćelija od donora. Naime, ukoliko jedan par ima problema sa reproduktivnim materijalom (jajnim ćelijama ili spermatozoidima), vantelesna oplodnja se može uraditi uz donirani materijal. Sistem koji se poštuje u ovakvoj ustanovi podrazumeva čuvanje u specijalnim posudama, takozvanim kontejnerima, u smrznutom stanju reproduktivnih ćelija i embriona. "Parovi koji imaju zdravstveni problem, odnosno nedostatak reproduktivnih ćelija, mogu da se obrate ovakvim specijalizovanim ustanovama koje mogu da ustupe materijal za postupak vantelesne oplodnje i tako nadomeste nedostatak. U ovakvim ustanovama vodi se računa o genetskim ispitivanjima materijala tako što se poštuju protokoli koji podrazumevaju dokazivanje genetske podobnosti za ovakve postupke. Banke reproduktivnih ćelija su visoko specijalizovane stručne institucije koje veoma drže do kredibiliteta procedura, i obavezno je pridržavanje istih. Doniranje reproduktivnih ćelija novim zakonom definisano je kao altruistički čin, što znači da se donorima (onima koji doniraju reproduktivnu ćeliju ili embrion) ne može dati novac za ovaj čin", zaključuje Sandra Jovanović.

U nekoliko navrata prenosili smo istraživanje Centra za mame, organizacije za ženska prava sa fokusom na prava mama. "Centar za mame se bavi slučajevima diskriminacije mama, imamo besplatno pravno savetovalište i psihološko savetovalište gde nam se mame obraćaju sa pitanjem kako da ostvare neko svoje pravo. Jednom godišnje organizujemo neku nacionalnu kampanju, ove godine je to bio izveštaj o mamama čije je delove "Vreme" prenelo", kaže Jovana Ružičić, direktorka Centra za mame. " Pre tri godine imali smo veliku kampanju o stanju u porodilištima, anketu je popunilo skoro tri hiljade žena. Bavili smo se iskustvom žena i kulturi porodilišta, kako su



žene doživele lekare i osećanjima žena u porodilištu. Ono što je na mene ostavilo najjači utisak jeste da svaka deseta žena nikad više ne želi da ima dete samo zbog iskustva koje je imala u porodilištu. Ovde ne pričamo o lošem ekonomskom stanju, da je ona možda izgubila posao kad je ostala u drugom stanju, ovde je reč o porodilištima. Čini mi se da kada pričamo o natalitetu, uopšte se ne bavimo stanjem u porodilištima, jer to traje četiri dana. Ali, u porodilištima počinje majčinstvo, počinje ženski osećaj sebe u kontekstu majčinstva i prva iskustva sa bebom. Mi iskreno verujemo da kad bi uslovim u porodilištima bili bolji, žene bi možda želele da imaju više dece."

Prema rečima direktorke Centra za mame, one se najčešće javljaju povodom pravnih nedoumica jer mnoge od njih ne znaju svoja prava, uglavnom vezana sa trenutnu radnu situaciju pre nego što saopšte poslodavcu da su ostale u drugom stanju."Osim toga, mame dolaze u psihološko savetovalište jer osećaju pritisak da budu savršene mame i imaju utisak da okolina ima prevelika očekivanja od njih. Pogotovo su društvene mreže uticale ne to da postoji 'savršena' mama, sa 'savršenom' decom, koja se organski hrane i sviraju klavir. Nigde ne možete da čujete da je materinstvo teško, izazovno, iscrpljujuće i o tome se ne priča javno. Psihološki pritisak materinstva i društvena očekivanja od njih tišti mame, a od nas traže podršku i razumevanje", ističe Jovana Ružičić.

Naša sagovornica kaže da nema tačne podatke o otpuštanju trudnica i porodilja, i misli da to niko nema, ali naglašava da su imali iskustvo sa mamama koje su imale taj problem. "Rekla bih da se situacija u poslednjih šest godina malo promenila u smislu da je danas redak slučaj da žene potpisuju blanko otkaze i ostaju bez posla kad ostanu u drugom stanju. Čak je Nebojša Stefanović, dok je bio u skupštini, pogurao zakon o zabrani otpuštanja trudnica bez obzira na ugovorni angažman, tako da čak i ako su zaposlene samo na tri meseca, one će imati neka prava. Ono što se sada dešava su otkazi pri povratku sa porodiljskog ili, što je čest slučaj, da se žena vrati na poziciju na kojoj je bila pre trudnoće ili je vrate na niže radno mesto, pa eto, nisu je otpustili, ali ima mnogo, mnogo manju zaradu od one koju je imala pre trudnoće u toj firmi", smatra Ružičić.

Pored svega, reproduktivno zdravlje podrazumeva i reproduktivno pravo. Ponovićemo stav Dragane Stojanović, izvršne direktorke Asocijacije za seksualno i reproduktivno zdravlje Srbije, objavljeno u nedeljniku "Vreme": "Reproduktivna prava obuhvataju ljudska prava koja su već priznata nacionalnim zakonima i ratifikovanim međunarodnim dokumentima. Ona počivaju na priznavanju osnovnog prava svih parova i pojedinaca da slobodno i odgovorno odlučuju o broju, razmaku i vremenu rađanja svoje dece i da imaju informacije i sredstva za to, kao i prava da dostignu najviši standard seksualnog i reproduktivnog zdravlja.

Reproduktivna prava takođe uključuju pravo da odluke koje se tiču reprodukcije budu donete bez diskriminacije, prisile i nasilja, što nije slučaj u poslednjih nekoliko mračnih nedelja promocije gašenja ženskih ljudskih prava i unapređenja materice u kolektivno dobro stanovništva... Reproduktivna prava se ne tiču samo pitanja pobačaja i kontracepcije. Ovde se ne radi samo o pravu žena da *nemaju* decu, već i o pravu da ih *imaju*. Ove politike nisu ekskluzivno desne jer i na levici je po pitanju seksualnih i reproduktivnih politika postojala i postoji konzervativna pozicija." ¶

BILJANA VASIĆ

Ovaj tekst nastao je u okviru projekta "Nestaje li Srbija – populaciona i demografska politika" koji je podržalo Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije preko konkursa za projektno sufinansiranje medijskih sadržaja

Gubitnici u igrama moći

"Zapadni Balkan je veoma podložan svim vrstama uticaja. I, zamislite, svi ovi uticaji su bezuslovni. Tako da imate usamljenu EU koja postavlja uslove Zapadnom Balkanu dok drugi igrači nemaju uslove, ali imaju uticaj i novac. Ako ste u Skoplju ili Beogradu, čak i u Prištini, što je više poželjno, vi se više kompromitujete prema EU ako se približavate Kini i Rusiji. Međutim, imate političare Zapadnog Balkana koji se oslanjaju na ispitivanja javnog mnjenja i misle da mogu da nadigraju Brisel u korist Rusije"

Na nedavnom skupu u Beogradu održanom povodom desete godišnjice rada Evropskog fonda za Balkan gostovala je predstavnica Karnegi fondacije Džudi Dempsi, ranije novinarka "Fajnenšel tajmsa" i "Herald tribjuna" i uticajna kolumnistikinja "Njujork tajmsa". Tema skupa je bila pridruživanje Zapadnog Balkana Evropskoj uniji i odnos Evrope prema ovom regionu.

"Evropska unija je previše spora u procesu integracije Zapadnog Balkana", kaže za "Vreme" Džudi Dempsi i nastavlja: "Previše je spora zbog toga što nije sposobna da više stvari radi u isto vreme, takozvani multitasking. Oni skaču od jedne krize do druge: sad se bave Bregzitom, a mogli smo da vidimo i potpunu nemoć njene slabe diplomatije u slučaju krize u Siriji. Oni su već neko vreme blago zanemarili Balkan i probudili su se tek kad je nastala izbeglička kriza. Za njih je Balkan, uz nekoliko izuzetaka, možda za London i Berlin, sasvim dobar ukoliko je u tom regionu mirno. Mi smo uradili veoma loš posao na Kosovu i u Bosni i Hercegovini, veoma dugo su stizali signali da se i u Makedoniji zakuvava, a u stvari su Amerikanci tamo odigrali veliku ulogu u pokušaju da stabilizuju tu zemlju. Pogledajte šta se sada dešava u Hrvatskoj i drugim državama članicama. Nekako se čini da EU nije osposobljena da se bavi problemima Balkana. Meni je zanimljivo što EU posmatra Balkan kao strano, komplikovano mesto prepuno nevolja. Oni nisu baš sigurni koliko je Balkan značajan za evropsku bezbednost."

"VREME": Ovde se često postavlja pitanje kako su Slovenija i Hrvatska primljene u EU, a za ostatak Balkana važe drugačija pravila?

DŽUDI DEMPSI: Ne samo Slovenija i Hrvatska, već su primljene Bugarska i Rumunija. Francuska je snažno podržavala i gurala Bugarsku u EU, sećam se tih rasprava početkom dvehiljaditih. Jedan od razloga je kulturološki, da budemo potpuno otvoreni, drugi razlog je uloga Nemačke. Kulturološki razlog nije potpuno jasan, ali su Sloveniju i Hrvatsku posmatrali kao da ne pripadaju baš sasvim Balkanu, više su ih svrstavali u južnu Evropu i smatrali su da je lakše s njima izaći na kraj. Nisu imali previše "repova" iz ratova, čak ni Hrvatska i njen odnos prema srpskoj manjini. Nekako, pretpostavljam da su možda razmišljali kako da Zapadni Balkan ne ostane u propasti i da ako daju šansu Sloveniji i Hrvatskoj da se pridruže EU, onda će biti šanse i za ostatak regiona. Sećam se diskusija dok sam o proširenju pisala za "Fajnenšel tajms", da će prijem te dve zemlje ubrzati reforme u drugim. Ako Zagreb i Ljubljana mogu da se priključe, to će biti dobra vest za ostale, veliki podsticaj i motivacija. To je bio moj tadašnji utisak iako Hrvatska nije bila spremna za prijem u EU.

Rekli ste da je Francuska pogurala Bugarsku u EU, verovatno je Nemačka pogurala Hrvatsku...

Da, malo.

Ko je ostao da pogura druge države ovog regiona?

Recimo pre pet-šest godina spoljna politika Mađarske bila je orijentisana prema Zapadnom Balkanu. Ne mislim, pritom, samo na Novi Sad i Vojvodinu, ali je Mađarska igrala važnu ulogu u proširivanju EU. Sada je ta politika iskliznula sa njihovog dnevnog reda. Viktor Orban se sada više bavi svojim saveznicima, istomišljenicima. Ne zaboravite Grčku. Njihovi odnosi sa Zapadnim Balkanom su komplikovani, ne samo sa Makedonijom, ali nemojte isključiti Grčku. Moguće je da oni ovaj region vide kao širi bezbednosni pojas zbog pogoršanja odnosa sa Turskom, a status Kipra je još uvek nerešen. Grčka je sada zaokupljena svojom ekonomskom krizom, ali će se možda vratiti da podrži pridruživanje Zapadnog Balkana EU. Sada su ostala tri prava, velika igrača: Velika Britanija, Nemačka i Francuska. Neki danas kažu da zbog Bregzita uticaj Britanije u regionu vene. Međutim, Bregzit ne sprečava Britaniju da tesno sarađuje sa Nemačkom u pokušaju da pomognu reformatorima, onim koji su preostali, sa Zapadnog Balkana da uđu u Evropu. Holanđani nisu zainteresovani, njihova postbregzitovska spoljna politika ne razmatra proširenje. U suštini, imamo Nemačku, Britaniju, a videćemo kako će se Pariz postaviti. U razgovorima sa francuskim diplomatama stekla sam utisak da oni žele da konačno vide Zapadni Balkan u EU, ali predsednik Makron ima preča posla.

Od britanskog referenduma stiče se utisak da britanska diplomatija jača svoj uticaj u Srbiji. Da li je ta veća zainteresovanost posledica britanskog napuštanja EU i njene zajedničke spoljne politike?

Mislim da su oni konačno shvatili ranjivost Zapadnog Balkana. Shvatili su: pod jedan – neophodnost stabilnog Zapadnog Balkana, pod dva, da izbeglička kriza još uvek nije završena jer rat u Siriji još traje, a Irak je daleko od stabilnosti, pod tri nepredvidivost šta će se desiti s Kosovom i pod četiri – Britanci su potpuno svesni kineskog ekonomskog pritiska i ruskog političkog uticaja na region. Zvučaće preterano, ali postoji osećaj ako se Zapadni Balkan i dalje zapostavi, taj vakuum će popuniti Rusija i Kina na različite načine. Uticaj Kine je posebno zanimljiv.



Foto: Vladimir Milovanovic

Zar upravo to nije najveći strah EU što konstanto raste uticaj ne samo Rusije i Kine već i Turske na Zapadni Balkan?

I Saudijske Arabije. Zapadni Balkan je veoma podložan svim vrstama uticaja. I, zamislite, svi ovi uticaji su bezuslovni. Tako da imate usamljenu EU koja postavlja uslove Zapadnom Balkanu dok drugi igrači nemaju uslove, ali imaju uticaj. Pritom imaju novac. Ako ste u Skoplju ili Beogradu, čak i u Prištini, što je više poželjno, vi se više kompromitujete prema EU ako se približavate Kini i Rusiji. To nema smisla iako sama robna razmena pokazuje koliko su snažne veze između EU i Zapadnog Balkana. Međutim, imate političare Zapadnog Balkana koji se oslanjaju na ispitivanja javnog mnjenja i misle da mogu da nadigraju Brisel u korist Rusije. Ako takvi žele da uđu u te igre moći, mislim da gube.

Postoji mišljenje da je ispunjavanje kriterijuma za prijem u EU samo puko štikliranje liste uslova koji su postavljeni. Stiče se utisak da Evropskoj uniji uopšte nije važno da li se uslovi za prijem zaista ispunjavaju u svakodnevnom životu zemalja kandidatkinja.

Rekla bih da EU ima jednu manu što se tiče proširivanja. Nije to pitanje ogromnog kvantiteta uslova za pridruživanje, već više želja da se vidi da se nešto radi, da se usvajaju zakoni. Ali, ogroman je jaz između zakona i njihove implementacije. Slabost ovog metoda primenjenog kod zemalja koje su se pridružile 2004. i 2007. jeste što ne uzima u obzir krhkost institucija tih država. Mana je što se ne poklapaju pravni okviri sa sprovođenjem zakona.

Ali, ako imate moćnu državu koja će vas podržati, možete ući u EU čak i ako ne sprovodite zakone koje ste izglasali.

To se promenilo. Građani EU nisu više zainteresovani za proširenje. Zatim, oni vide štetu koju je Bregzit napravio, na trećem mestu gledaju Poljsku i Mađarsku, pogotovo Mađarsku, i vide gde se troši novac poreskih obveznika. Oko četiri posto mađarskog BDP-a stiže iz EU kroz infrastrukturne i razvojne fondove. U jednu ruku, postoji razočaranje proširenjem EU, iako sam ja velika zagovornica proširenja, s druge strane, mnogo je teško upravljati sa 28 država. Veoma je teško, to su zemlje sa različitim istorijama i očekivanjima. Zbog toga i elitama i građanima EU proširenje nije privlačna tema.

Ako bi vlast Aleksandra Vučića zvanično priznala Kosovo, da li bi Srbija manje-više bez problema ušla u EU?

Ne. Španija bi to blokirala.

Pa, šta mu je onda ostalo?

Šta je Vučiću ostalo? Vi živite ovde, vi bolje znate na koliko polja on može da igra. Ali, to zavisi od Brisela, drugih država članica, od kancelarke Merkel, od predsednika Makrona. Pitate me šta bi se desilo ako bi Vučić štiklirao sve rubrike, sva poglavlja koja EU traži za prijem?

Da. Lako je ispuniti uslove ako EU ne proverava da li vi u praksi sprovodite sva poglavlja koja ste štiklirali.

Španija bi to možda kupila, ali je sad teško reći da li bi se tako desilo.

Ali, Nemačka bi u takvom slučaju podržala Srbiju.

Nemačka bi podržala. Nemačka ima posebno viđenje Balkana. Ratovi devedesetih su veoma uticali na Nemačku u smislu da su oni tada doživeli prvi veliki talas migracija. Svi su očekivali da će 1991/92. prvo doći Rusi ili Ukrajinci. Oni su širom otvorili vrata da pomognu ljudima. To je razlog što Nemačka ne želi nestabilan Balkan. Drugo, Nemačkoj je danas potrebna stabilnost na Balkanu zbog izbegličke krize. Treće i najvažnije, moram da verujem svojim instinktima kada razgovaram sa nemačkim političarima da bi podržali zemlje Zapadnog Balkana da uđu u EU zato što je to za njih nezavršen posao. Angela Merkel vidi geostratešku važnost stabilnosti u Evropi. To je naše dvorište. Ne znam koliko energije će ona u to uložiti, ali sigurno hoće. Međutim, treba joj pomoć drugih zemalja članica. I treba joj pomoć iz regiona, zaista. ¶

RADOSLAV ĆEBIĆ

Kako je to bilo kod



Foto: Jelena Ivanović

Za svaki evro uložen u projekat vratilo se 2,5 evra, povećali smo vidljivost Vroclava na mapi Evrope – detalji su iz iskustava prethodnih gradova Evropskih prestonica kulture

Od kako je 13. oktobra 2016. godine javljeno da je proglašen Evropskom prestonicom kulture 2021. godine, na Novi Sad se gleda drugačijim očima. Prvo, za njega više kao da ne važe merila koja važe za ostale gradove u Srbiji već se sve što se desi u oblasti kulture unutar njegove granice procenjuje kriterijumom "da li je to na evropskom nivou", a drugo, očekuje se da će projekat Evropska prestonica kulture (EPK) rešiti sve novosadske probleme, pa i one koji nikakve veze sa kulturom nemaju.

Da počnemo od ove druge pojave.

Šta podrazumeva, a šta ne podrazumeva projekat Evropska prestonica kulture? „Mi imamo projektni zadatak po kom radimo, a to je aplikaciona knjiga koja nam je donela pobedu. Tu smo da menjamo svest i stavove, pokrećemo procese i promene koji će doneti benefit svima – i gradu i ljudima koji u njemu žive i rade, ali i široj zajednici jer je ovo nacionalni projekat. Međutim, dešava se da nas ljudi povezuju i sa nečim za šta nismo nadležni, a to je onima koji se bune teško objasniti", kaže Mirjana Kovačević, PR Fondacije Novi Sad 2021. „Kada pojašnjavate u javnosti ono što niste ili ne možete, ispada da se pravdate, a mi nemamo za šta da se pravdamo. Potrebno je da ljudi shvate da mi imamo pravila po kojima radimo i da to nije uvek ispunjavanje njihovih zamisli o tome šta je EPK, to je mnogo šire i više."

F	R	A	I	H	R	B	
R	N	S	B	O	W	R	
E	O	A	F	P	O	I	
E	V	D	N	E	W	D	
D	I	2	0	2	1	G	
O	C	U	L	T	U	E	
M	R	E	A	R	T	S	

Šta je Evropska prestonica kulture? To je najveći evropski projekat u oblasti kulture, osnovan 1985. godine inicijativom Meline Merkuri i Frica Langa. Od Novog Sada se, kao što je već pomenuto, očekuje da poprimi evropski nivo. Novi Sad nije u Evropi, zato što ni Srbija nije u Evropi. Novi Sad je samo (!) prvi grad van Evrope izabran za Evropsku prestonicu kulture.

Svoju 2021. godinu, Novi Sad čeka na tragu pozitivnih potencijala prethodnih 40 prestonica, gradeći lokalni koncept i strategiju održivog razvoja kulturnog sektora sa težištem na: osnaživanju institucija kulture, obnovi kulturnog nasleđa, jačanju kulturne participacije, razvoju kulturnih i kreativnih

vas



industrija, decentralizaciji i međusektorskoj saradnji. Kakva su iskustva prethodnih prestonica ilustrovaćemo primerima Linca, Pečuja, San Sebastijana i Vroclava.

Koji su bili kulturni i ekonomski benefiti u razvoju njihovih gradova zbog projekta EPK?

Španski grad San Sebastijan, prestonica 2016. godine sa Vroclavom (Poljska), imao je revolucionarni koncept. Bio je to prvi projekat EPK koji u aplikacionu knjigu nije uključio infrastrukturne projekte, iako je grad otvorio novu autobusku stanicu, novi Muzički fakultet i Međunarodni centar za savremenu kulturu. "Želeli smo da naglasimo da je glavna investicija projekta EPK bila u ljude, u ljudska bića, obnavljanje kulturnog programa grada. Mogu s ponosom da kažem da su mnogi od projekata koje smo pokrenuli sada potpuno integrisani u San Sebastijanu", ističe Savijer Paja Ruiz. "Za svaki evro uložen u projekat, vratilo se 2,5 evra", kaže. Najkraće rečeno, po rečima Paja Ruiza, projekat EPK San Sebastijan "sproveo je poboljšanja kroz sve kreativne procese u sektoru kulture: sproveli smo nove obrazovne programe, svi su bili orijentisani na produkciju, promovisali smo nove metodologije u dizajniranju projekata, istražili smo nove načine u kulturnoj produkciji, započeli smo prvi program medijacije u odseku za kulturu grada, postavili smo evaluaciju uticaja kulture u društvu...".

U Vroclavu tek očekuju ekonomske benefite. Berenika Nikodemska, koordinatorka rezidencijalnog programa AIR Wro, koji je deo legata Vroclav 2016 EPK, kaže da se "benefiti odnose na institucije i organizacije koje su tokom 2016. godine imale mogućnost da rade na posebnim aktivnostima i događajima. Najveći ciljevi koje smo svi mi zajedno imali i koje smo postigli odnose se na povećanje broja ljudi koji učestvuju u kulturnim događajima i na povećanje broja turista koji posete Vroclav. Takođe, povećali smo vidljivost Vroclava na mapi Evrope."

Glavna tema Linca 2009. bila je "Industrija–Kultura–Priroda" kroz održivost aktivnosti i održivost otvorenosti. »

Šta prethodne EPK savetuju Novom Sadu?

Berenika Nikodemska, Vroclav:



Foto: Sabina Jaworek

Moj savet je da budu otvorenog uma i strpljivi. To je kompleksan projekat kojim je teško upravljati jer je uključeno mnogo ljudi i većina pozitivnih efekata postaje tek kasnije vidljiva, naročito oni strukturni i strateški. Ali je svakako značajno iskustvo za grad i njene građane i vredi u njega uložiti najbolje što umete.

Valter Pučogl, Linc:



Foto: E. Grilnberger

Teško je reći. Mislim da je neophodno mobilisati stanovnike i organizacije u gradu (u Lincu smo pokrenuli projekat "Grad gostoprimstva" – Hospitality City). Neki od razloga uspeha našeg projekta su: sveobuhvatan i interesantan program (program od 365 dana), snažno finansijsko upravljanje, poseban koncept za marketing, snažna saradnja sa turističkim organizacijama, i umrežavanje, umrežavanje...

Savijer Paja Ruiz, San Sebastijan:



Kao što sam već rekao, ovo je jedinstvena prilika za vas i za vaš grad, tako da bih preporučio da se pripremite za verovatno najveći izazov koji ste ikad imali u menadžmentu u kulturi. Takođe bih preporučio da naučite kako da se nosite sa očekivanjima: EPK zvuči kao Olimpijske igre u kulturi. Kao posledica toga, trebalo bi da razumemo veličinu ovog projekta: veliki za kulturu, mali i srednji prema standardima za međunarodne događaje. Međutim, takođe bih vam rekao da ne postoji nijedan problem koji se desio u samo jednoj EPK. Ponekad mislimo da su naši problemi jedinstveni, ali čim razgovaramo sa drugim EPK, shvatimo da su politički, ekonomski i problemi u komunikaciji najčešći problemi u svakoj EPK. Zato treba da se opustite. Uradite najbolje što možete.

Karolj Meheš, Pečuj:



Ovo pitanje je teško jer je pomalo kao fudbal – svako misli da se razume ili da mora imati mišljenje o njemu, od lokalnih građana preko stranih eksperata do novinara. Možemo nabrajati neosporivo važne kriterijume i dobre savete: da budu kritični prema gradu, da ne misle da je sve posebno što se tamo nalazi, da iskreno analiziraju da li je moguća promena, da se ne plaše trauma iz prošlosti i "teških" društvenih tema, da grade realne i sadržajne saradnje, da spoznaju u sebi da treba da predstavljaju celu Evropu, da se trude da odvoje stručna i politička pitanja i tako dalje... Ono što po meni – ukoliko funkcioniše – može da pobedi skoro svaki problem, ali i da obori čak i najbolju koncepciju, jeste: tim! Bez motivisanog, kooperativnog i profesionalnog tima nema uspešne EPK!

Za nove mostove

"Građani su prvi put u istoriji naše zemlje pitani šta misle u procesu nastanka i razvoja novih kulturnih prostora. I to ne samo šta misle o njihovom izgledu, već i o nameni i načinu upravljanja"

"VREME": Imate još dve i po godine do početka. U kojoj ste fazi?

NEMANJA MILENKOVIĆ: Mi već sada razmišljamo o 2022. godini. Godini posle titule. Šta nam ostaje kao legat. I zato, kada gradite svoj projekat kroz slogan "za nove mostove", koji treba da traju, onda je suštinski važno da uradite dobre temelje i čvrste stubove. Iako se oni kod većine mostova ne vide i pod vodom su, na njima kasnije stoji i sam most. U našem slučaju, temelji su ljudi, početak stubova su procesi, a tek onda "iznad vode" su ostaci stubova koji simbolizuju prostore, i konačno sam put preko mosta koji čine program. Trenutno radimo na ljudima i procesima, kako bi prostori i programi mogli da budu kvalitetno realizovani 2021. godine. Otuda i naša vizija: ljudi, procesi, prostori i programi. Početak novog. Sada.

Da li je definisana osnovna karakteristika novosadske Godine kulture?

Jeste, još u pobedničkoj aplikaciji sloganom "Za nove mostove" i konceptom četiri programska mosta. Novina je da smo u poslednjem Izveštaju upućenom panelistima Evropske komisije razradili programski koncept kroz mostove duga, nada, sloboda, i najnoviji – most ljubavi. Iz toga su proizašle nove programske smernice – uverenja sa ciljem da ponovo izgradimo mostove koji će povezati naš grad: simbolično i suštinski.

Po čemu će se program novosadske Godine kulture razlikovati od programa prethodnih prestonica?

Programom čija inspiracija se oslanja na specifičnosti našeg grada. Principi na kojima se grade programski koncepti evropskih prestonica su slični, ali svaka prestonica kulture iz svog sopstvenog identiteta donosi nešto novo i zato je ovaj projekat jedan od najdugoročnijih u Evropi.

Jedna od novina koju pokušavate da sprovedete i inkorporirate u novosadsku svakodnevicu je uključivanje građana u vaše projekte. Kako vam uspeva?

To je u Srbiji zaista novina i potrebno je vreme da se ona prihvati i zaživi. Rezultati se sada najviše vide kroz početak realizacije, nama izuzetno važnih, infrastrukturnih projekata: dva objekta industrijskog nasleđa – tzv. Kineske četvrti, budućeg omladinsko-kreativnog polisa i stare Svilare, kao jedne od ukupno četiri Kulturne stanice koje treba da zažive, kao i kroz uređenje malih urbanih celina u projektu Nova mesta. Građani su zapravo prvi put u istoriji naše zemlje pitani šta misle u procesu nastanka i razvoja novih kulturnih prostora. I to ne



Valter Pučogl, programski direktor projekta Linc 2009 EPK, ističe da su "ekonomski benefiti s jedne strane bili nova infrastruktura u kulturi, a sa druge – izuzetno dobra godina za turizam. Postignuta su, na primer, nova partnerstva u polju kulture, povećano je interesovanje ljudi iz Linca za kulturu i rad umetnika, a nezavisna scena je dobila više novca od svojih projekata."

Karolj Meheš iz tima projekta Pečuj 2010 EPK kaže da " Pečuj bez EPK ne bio onakav kakav je danas. Čak i nakon osam godina EPK titula označava ulaznicu na međunarodne festivale, prilikom potražnje međunarodnih partnera ili za učešće na kulturnim projektima koji se finansiraju iz fondova EU. Pečuj ima modernu kulturnu infrastrukturu koja se bez EPK ne bi realizovala. Građani rado dolaze u predivnu koncertnu dvoranu Kodalj ili u kulturnu četvrt Žolnai. U ovakva kulturna zdanja sada možemo da pozovemo predavače, bendove iz celog sveta ili da organizujemo međunarodne konferencije. Sve to jača i poziciju grada. EPK nije magični štapić, ali je svakako doprineo da grad postane poznatiji, da proizvede pozitivne asocijacije kao uzbudljiv i grad kulture."

Očekivano, svi pre svega ističu promene u kulturi koje su se u njihovim gradovima desile zahvaljujući projektu EPK, bilo da se te promene tiču infrastrukture ili same kulturne scene. Paja Ruiz na primer ističe predstavu *San letnje noći*, uz komentar da se pri pomenu San Sebastijana 2016. svi prvo sete upravo te produkcije. Jedan od najboljih i najznačajnijih projekata Linc 2009. bio je "Hohenrausch" (Euforija na visini). Valter Pučogl kaže da je od tada bilo pet takvih projekata, a svaki je imao oko 130.000 posetilaca.

"Svi mi smo imali priliku da radimo zajedno na jednom projektu, i mislim da smo puno naučili, naročito o nama samima, o našim potrebama ali i o našim očekivanjima", kaže o Vroclavu Berenika Nikodemska. "Naučili smo na koji način kultura treba da funkcioniše, da bude organizovana, finansirana i vođena. Umetnici su počeli da rade u različitim mrežama, a kao pri-



samo šta misle o njihovom izgledu, već i o nameni i načinu upravljanja. Iz neverice koju su doneli prvi rezultati, mi polako dolazimo do poverenja koje će, nadamo se, izgraditi legat u smislu kontinuiteta i manira svakodnevne prakse. Ovakav jedan proces može da uspe jedino i samo uz poštovanje principa otvorenosti i demokratičnosti – mi smo otvoreni, a građani treba da budu aktivni i preuzmu odgovornost. Evo, upravo ovih dana pozvani su da se jave na konkurs za uređenje malih javnih površina u gradu: sami ih biraju, sami predlažu novi izgled, sami realizuju radove i dobijaju stručnu pomoć u vidu praktičnih saveta. Na izgrađenim Novim mestima 2021. godine realizovaće se umetnički programi. To vam je najslikovitiji primer našeg koncepta rada: ljudi, procesi, prostori i programi.

Da li su jasno definisana vaša zaduženja u odnosu na zaduženja delatnosti u okviru Skupštine grada?

Jesu, sama kompleksnost projekta utiče na to da očekivanja budu različita, pa time i sama tumačenja. Otuda i naš tim Fondacije, u želji da projekat bude što uspešniji, često uzima na sebe i više nego što je to slučaj u drugim evropskim prestonicama kulture. Pa tako, iako realizacija infrastrukturnih projekata mora biti u potpunoj nadležnosti grada Novog Sada, mi smo bili most u komunikaciji gradskih uprava i drugih nadležnih tela, sa građanima i stručnom javnosti, stvarajući proces kulture dijaloga. Na sličan način, iako je naša odgovornost u najvećoj meri vezana za kreiranje i realizaciju programa 2021. godine, mi smo već do sada predstavili začetke nekih od njih. Izloženi smo pritisku da se što više toga vidi sada, ali ja im na to odgovaram da se mi ne zovemo fondacija Novi Sad 2018, već Novi Sad 2021 i da kada nešto od prostora i programa već sada realizujemo, radimo to u funkciji razvoja ljudi i procesa, jer i praksa rađa veštinu neophodnu za sveukupno podizanje kapaciteta našeg grada.

Izbor Novog Sada za EPK je i državni uspeh. Da li osećate ličnu odgovornost pred tom činjenicom?

Ovaj tim je već odgovoran za postizanje velikog uspeha za Srbiju, a to je osvajanje titule Evropske prestonice kulture, kao prvog grada iz zemlje koja nije članica EU, već kandidat za članstvo. Aktivnosti na sprovođenju ovog projekta radimo iz velike ljubavi i nade, sa puno strasti i energije. Prošlost ne možemo izmeniti, ali budućnost možemo. Otuda, ovaj projekat, iako ne može da odgovori na sve izazove jednog grada, svakako, već sada, predstavlja snažan motor u daljem razvoju Novog Sada. Za Srbiju je utoliko važniji jer uspešan primer pozitivnih promena u jednom gradu jeste temelj uverenja "ako smo mogli u Novom Sadu, onda možemo tako u svakom gradu u Srbiji". ¶

mer mogu navesti rezidencijalni program AIR Wro, koji je povezao i dalje povezuje puno ljudi u oblasti kulture i umetnosti, kako ovde kod nas tako i u inostranstvu. Uspostavljen je dijalog između institucija i organizacija ili ljudi koji rade samostalno. To nam je omogućilo da uvidimo potrebe i svakodnevne muke nezavisne scene iz druge perspektive. Zahvaljujući EPK projektu, u oblasti infrastrukture, razvijen je Nacionalni forum muzike, koji je sada jedna od tri najznačajnije i najbolje koncertne dvorane u Poljskoj. A kada je reč o događajima, izdvojila bih ceremoniju nagrade Evropskog filma koja ljude pozitivno asocira na titulu EPK, i mikrosubvencije, koje omogućavaju građanima da implementiraju svoje projekte, To je još uvek jedna od najpopularnijih aktivnosti Kulturne zone Vroclav."

F	R	A	I	H	R	B	
R	N	S	B	O	W	R	
E	O	A	F	P	O	I	
E	V	D	N	E	W	D	
D	I	2	0	2	1	G	
O	C	U	L	T	U	E	
M	R	E	A	R	T	S	

Nije bilo sumnje da će Pečuj biti dobro mesto za EPK: i ranije je bio poznat po kulturnom nasleđu jer su već 2000. godine proglašeni svetskom baštinom spomenici iz ranog hrišćanstva; u njemu su poznati muzeji (Vazareli, Čontvari), a i ljudi ga znaju po prvom osnovanom univerzitetu, još 1367. godine. Kandidatura Pečuja bila je pokušaj da se redefinišu pozicija grada i njena uloga u regionu. Tražili su, kaže Karolj Meheš, "čvršću kulturnu saradnju sa gradovima u centralnoj Evropi slične veličine, a među njima je i Novi Sad. Nije slučajno što su Novi Sad i Pečuj postali zvanični partneri tokom pripremnih aktivnosti za EPK titulu, 2009. godine. Inače, važan cilj umetničkog koncepta bio je približavanje lokalnog i evropskog nivoa. Mogu navesti dva konkretna primera. Samo je mali broj ljudi znao da je Pečuj znatno doprineo Bauhaus pokretu, da je nekoliko poznatih Bauhaus umetnika odavde, Marsel Brojer na primer. Zato smo u kompleksnom međunarodnom projektu prezentovali ulogu mađarskih, a pre svega pečujskih umetnika u evropskom Bauhausu, prvo u Pečuju a potom i u Bauhaus arhivu u Berlinu. Još jedan primer povezivanja lokalnog i evropskog bio je zajednički koncert evropskih solista i filharmonijskog orkestra Panon iz Pečuja. To je bilo veoma dobro za reputaciju orkestra zato što su kasnije gostovali i u drugim evropskim prestonicama kulture, kao kulturni ambasadori Pečuja. Za vreme EPK počeo je rezidencijalni projekat 'Program pisaca iz Pečuja', koji i danas traje. Mislim da bismo mogli da pokrenemo još programa takve vrste. Istakao bih da su novoizgrađene kulturne ustanove postale svetski poznate, naročito kulturna četvrt Žolnai (sa kolekcijom Đuđi koja predstavlja zlatno doba Žolnaija) i koncertni i konferencijski centar Kodalj, dok Naučni centar (reč je o multifunkcionalnoj biblioteci) podmiruje potrebe univerzitetskog grada. Pored toga, mislim da će se još najmanje jedna ili dve generacije sećati da je Pečuj bio prva mađarska EPK, što je više konceptualna vrednost, ali je ipak postojeća."

Zaključak je očigledan: pre i posle EPK nije isto – bolje je! ¶

SONJA ĆIRIĆ

Opisoarimo se za

“Ako ste detinjstvo proveli na ‘Farmi’, a prvi eksplicitni seksualni čin videli u ‘Zadruzi’, ako u ‘Slagalici’ nikada ne biste povezali Orvela i Velikog brata, ako, uz sve to, vlast u vašoj zemlji čine keramičari, tabletomani i grandomani, teško je da ćete, naprasno i ničim izazvano, sa nekih osamnaest godina poželeti da odete na balet ili u operu, da posetite izložbu, koncert klasične muzike ili ozbiljnu pozorišnu predstavu”



Saradnja Kokana Mladenovića sa Beogradskim dramskim pozorištem (BDP) na predstavi *Klošmerl* i povratak buntovnog reditelja na scenu institucionalizovanog prestoničkog teatra pobudili su pažnju javnosti.

Satirični roman Gabrijela Ševalijea prema kojem je predstava realizovana, ima mnogo paralela spram naše stvarnosti sada i ovde. Od pisoara na centralnom trgu ispred katedrale koji je izgradila tamošnja ambiciozna gradska vlast umesto spomenika žrtvama i junacima Velikog rata, preko političke manipulacije i podela na urinofiliste i urinofobiste. Mi takođe imamo fontanu, koja mnoge podseća na gigantski pisoar što peva, koja je trg na Slaviji lišila spomenika Dimitriju Tucoviću, a i crkva je u neposrednom komšiluku. Odluka Kokana Mladenovića da se drži satiričnog potencijala romana *Klošmerl* čija se radnja dešava 1923. godine u Francuskoj, te da se odmakne od dnevnopolitičke zbilje i to u pozorištu na čijem je čelu Slobodan Ćustić, koji je otvoreno podržao aktuelnu vlast, proizvela je među mnogima u pola glasa prošaputane komentare: “Da nije i Kokan legao na rudu?”

“VREME”: Zašto ste odlučili da se držite 1923. godine i ambijenta u kojem se zbiva čitav ovaj niz apsurdnih situacija, kada mi to ovde živimo na dnevnom nivou?

KOKAN MLADENOVIĆ: Branko Miljković kaže: “Budućnost nije sve ono što će doći. Mnogo toga će se jednostavno ponoviti.” Roman Gabrijela Ševalijea je riznica puna satiričnog izobilja. Postoji jedan apsurdni projekat naprednih gradskih vlasti Klošmerla, postoji opsesivna volja vlasti da se taj projekat održi uprkos zdravom razumu i volji sopstvenih građana. Postoje virus politike koji otruje jedno mesto i katastrofa koju ta politika izazove. Sve je tu – grandomani, obmanjivači, čankolizi, korumpirani intelektualci, lažni moralisti, razvratna sveštena lica, i sve nam to deluje jako poznato, zar ne? Naša velika sreća je što su se gore pobrojani događaji dogodili u jednom gradiću na krajnjem jugu Francuske, pre gotovo stotinu godina. Ne želim ni da zamislim šta bi bilo kada bi nam Klošmerl bio bliži u geografskom i istorijskom smislu.

Vaše predstave se dugo nisu igrale u beogradskim institucionalizovanim pozorištima. Šta su razlozi za to odsustvo i da li premijera u Beogradskom dramskom pozorištu može da se tumači kao znak promene u tom smislu?

Ja ne gajim nikakve simpatije za političku elitu koja upravlja Srbijom i Beogradom. Ta antipatija mi je, na moju veliku sreću, uzvraćena. Sa druge strane, mislim da su beogradska pozorišta, izuzev pozitivnih tokova u Drami Narodnog pozorišta, učaurena u sopstvenom kukavičluku i umetničkoj malograđanštini. Sistem rada u njima odavno je prevaziđen i svaki segment tog sistema je, paradoksalno, direktno usmeren protiv pozorišne umetnosti. Imamo sve više glumaca, a sve manje dramskih umetnika, mnogo premijera, a malo predstava. Utrkujemo se sa estradom, ili pravimo larpurlartističke spek-

lepše sutra



Foto: Marija Janković

takle koje bismo voleli da zovemo umetnošću, kad bi umetnost na to pristala. Ne verujem, stoga, da će moj povratak u pozorišni Beograd predstavljati išta više od jednog incidenta. Za razliku od ranijih godina, ovoga puta ćemo i Beograd i ja biti srećni što je to tako.

Koja replika sumira predstavu i zašto?

Genijalnost Gabrijela Ševalijea ogleda se, između ostalog, u tome što je uzrok svekolikog stradanja celokupnog stanovništva Klošmerla tako banalan. Lako je ginuti za ideale, lako je polarizovati se i do poslednjeg istrebiti na sudbinske teme, ali uništiti jedno mesto i njegovo kompletno stanovništvo zbog ideje da upravo grandiozni javni gradski pisoar predstavlja simbol modernosti i suštinske građanske jednakosti, toliko je apsurdno da je gotovo neverovatno da se Klošmerlijanci ne prezivaju na -ić. Stoga je takvih rečenica uistinu mnogo. Jednu od njih izgovara gradonačelnik Pješu na svečanom otvaranju pisoara: "Opisoarimo se za bolji i srećniji život. Opisoarimo se za lepše sutra."

Jedna od, čini se, važnih komponenti Klošmerla jeste odnos prema memorijalima. Kako komentarišete inicijativu o podizanju spomenika Slobodanu Miloševiću ili predlog da urne sa zemnim ostacima Tesle i Pupina budu pohranjene u Hramu Svetog Save?

Pogledate li te bronzane nakaze koje danas niču na javnim površinama Beograda, poput otužnih porudžbenica uplakane seoske rodbine preminulom ili poginulom junoši, shvatićete koliko umetnost, čak i kada želi da sakrije, suštinski predstavlja sliku vlasti u jednoj državi i definiše meru njihovog ukusa. Srbiju vode konvertiti iz devedesetih godina posejani nasumično, kao korov, iz probušenog džepa na šinjelu Vojislava Šešelja. Ta interesna grupa, koja se za potrebe birokratije zvanično naziva "demokratski izabrana vlast", nema nikakvu ideologiju, a još manje imaginaciju. Bez stava i maštе i vizije, nemoguće je napraviti prosperitetnu zemlju, a još manje umetnost u njoj. Zašto nas onda čudi što ti banalni realisti, do guše ogrezli u glib svojih prljavih birokratija, od politički podobnih "umetnika" naručuju ista takva dela – bukvalna, ilustrativna, bez kreativnosti, talenta i umetničke vizije? U ovoj sadašnjoj zemlji nikada nije živeo Bogdan Bogdanović ili Nebojša Mitrić. Istorija naše umetnosti očigledno počinje od trenutka kada su sakrivaoci doktora Dabića, ili postavljači ploča sa imenom Ratka Mladića, rešili da kristalne vaze i goblene zamene bronzanim baštenskim figurama i šarenim fontanama.

Što se tiče podizanja spomenika Slobodanu Miloševiću, spadam u one kojima bi takav nakaradni čin predstavljao kap koja je prelila čašu. Posle toga se ili zauvek odlazi iz Srbije i baca pasoš u prvu korpu za otpatke, ili se svakodnevno, sa istomišljenicima ili ne, taj dokaz našeg mizernog pamćenja i još mizernijeg samopoštovanja ruši i uništava, dok ga se ne sruši i uništi. Proveli smo više od deset godina mladosti uništavajući Miloševićev režim, pa bi, možda, kao neki bizaran nastavak prvog dela filma trebalo provesti još deset u rušenju njegovog spomenika. Da ne liči na Gogolja i da se ne dešava nama, bilo bi originalno i smešno.

Nedavno je na FDU održana međunarodna konferencija "Teatar između politike i političnosti – novi izazovi". Jedno od pitanja konferencije je bilo: "koliki je politički domet pozorišta u trenutnom društvenom kontekstu i kako se on ostvaruje?" Šta vi kažete?

Odgovoriću vam prigodnim samocitatom, delom uvodnog predavanja koje sam održao na toj konferenciji. "Pobune, dakle, nema. U zemlji u kojoj živimo uzurpirani su i pod strogu kontrolu aktuelnog režima stavljeni gotovo svi mediji, a pre svega televizijske kuće sa nacionalnom frekvencijom. Opozicija je razjedinjena i bezidejna, korumpirana nekadašnjim boravkom na vlasti, ili sklona preslikavanju totalitarnog modela vladanja aktuelnih vlasti. Obrazovni sistem je urušen, a vaspitna funkcija škola i fakulteta je prestala da postoji. Verujem da je univerzitet prirodno mesto pobune. Sticati znanje znači, pre svega, naučiti misliti svojom glavom. Suštinski obrazovan čovek ume da prepozna laž i manipulaciju. Školujemo li danas, na ovom fakultetu, slobodne i misleće ljude, ili od njih pravimo zanatlije nesvesne vremena u kome žive? Možete li školovati glumce, reditelje, dramaturge, a da pre svega ne odnegujete umetničke ličnosti u kojima su osnovne vertikale koje čine slobodne i misleće ljude jasno postavljene? Jesmo li se ogrešili o svoje obrazovanje ako pristajemo da nam sveprisutni nemoral predstavljaju kao moral? Jesmo li misleći ljudi ako dozvoljavamo da glupost, primitivizam i agresivnost upravljaju našim životima? Jesmo li slobodni ljudi ako ne reagujemo na gušenje slobode svuda oko nas? Jesmo li umetnici ako naša umetnost okreće glavu od devijacija vremena u kome živimo? Možemo li da stvaramo u svetu bez želje da ga popravljamo? Ako govorimo o politici i političnosti u pozorištu našeg doba, ne bih želeo da govori- »

mo o pozorištu kao 'ogledalu života', kako to Šekspir kaže. Više bih voleo da, poučeni Brehtom, teatar tretiramo kao čekić koji treba da polupa sva lažna ogledala koja vreme pred nas stavlja."

Kako komentarišete ovogodišnji koncept Sterijinog pozorja i da li ga doživljavate kao reakcionarnu tendenciju?

Kao što bivša Jugoslavija nije shvatila da je pao Berlinski zid i da je vreme za korenite promene u društvu, tako ni Sterijino pozorje nije umelo da se odredi prema raspadu Jugoslavije i da odluči šta je – festival koji promoviše najviše pozorišne domete jedinstvenog jugoslovenskog kulturnog prostora (koji je postojao i pre formiranja Jugoslavije, a i nastavio da postoji nakon njenog krvavog kraja), ili festival lokalnog karaktera koji će se baviti domaćom dramskom literaturom, šta god se pod tim "domaće" podrazumevalo. Lutanja, presvlačenja, preletanja, promene koncepcija, politička kalkulantstva i vrćenje ukrug, kao na kakvom palanačkom karuselu, iznurili su instituciju Pozorja, nas koji u svemu tome učestvujemo i publiku koja naše predstave gleda.

Uvek mi je bilo nejasno zašto Pozorje iznova i iznova pravi tek puki presek pozorišnih sezona u Srbiji. Zašto, sa svim uticajem i mehanizmima koje ima, ne bude veliki inicijator promena? Kako da sa Pozorja odemo pametniji, kreativniji i bogatiji za neka nova iskustva i znanja, a ne namirenih ili nenamirenih sujeta? Zašto tih desetak festivalskih dana ne predstavljaju eksploziju kreativnosti, već uvek isti besmisleni palanački rat sujeta, ogovaranja, nadgornjavanja, spletki i klanova? Prošlogodišnje Pozorje je sramotnim odlukama festivalskog žirija dotaklo dno svoje istorije. Sa tog dna Pozorje mora da ispliva na površinu mnogo brže i smelije, inače će se udaviti u sopstvenoj konfuziji.

U poslednje vreme umnožili su se protesti radnika u kulturi. Gužva je nastala oko novih kandidata za Nacionalni savet za kulturu, niz udruženja zahteva smenu gradske sekretarke Ivone Jevtić zbog rezultata konkursa za sufinansiranje projekata u kulturi, u ULUS-u vlada rasulo... Kako gledate na sve ovo, kao na buku privremenog karaktera ili kao rešenost kulturnih delatnika da istinski nešto promene?

Stanje u kulturi obično predstavlja realan odraz budžeta namenjenog za kulturu. Taj budžet je za proteklu godinu iznosio 0,62 odsto. Naša kultura, dakle, počinje sa nulom, a uskoro će se tu i završavati. Kada u jednoj državi sistematski negujete neukus i primitivizam, kada ste svaki segment njenog funkcionisanja, od parlamenta do medijske sfere, pretvorili u estradu, kada se naša realnost ne ogleda u umetničkim delima, već u rijaliti programima, to onda predstavlja svesnu državnu strategiju zaglupljivanja i širenja prostote naroda. Iluzorno je očekivati da će se, uz ovakav sistem obrazovanja i ovakav odnos prema umetnicima i institucijama kulture, oformiti generacije mladih ljudi koji će imati ikakve kulturne potrebe. Ako ste detinjstvo proveli na "Farmi", a prvi eksplicitni seksualni čin videli u "Zadruzi", ako u "Slagalici" nikada ne biste povezali Orvela i Velikog brata, ako, uz sve to, vlast u vašoj zemlji čine keramičari, tabletomani i grandomani, teško je da ćete, naprasno i ničim izazvano, sa nekih osamnaest godina poželeti da odete na balet ili u operu, da posetite izložbu, koncert klasične muzike ili ozbiljnu pozorišnu predstavu. A ozbiljna pozorišna predstava je svaka ona u kojoj popularni televizijski glumci ne prave budale od sebe i od umetnosti za šaku para, nadmećući se sa sunovratom ukusa estrade i rijalitija, znači – ozbiljna pozorišna predstava je retkost.

Veoma oporo i beznadno zvuči vaša konstatacija da nema poštene ideologije koja pravi podelu u ovdašnjem političkom establišmentu i da je sve stvar političke manipulacije, s ove ili one strane. Vidite li svetlo na kraju tunela, a da to nije voz?

Kaže Šekspir: "Pri rođenju svi plačemo došavši na ovo veliko glumište budala..." Ne postoji bolja definicija naše političke scene i nas samih. Mi plačemo zbog tog velikog glumišta budala.

Poželeli ste da se publika posle *Klošmerla* smeje toliko da joj bude neprijatno. Šta ako se bude samo smejala a da joj nije neprijatno?

Građani ove zemlje pate i bes zbog takve situacije ne donosi nikakve promene. Želim da verujem da je od čoveka u kome kipti bes opasniji čovek koji se smeje. ¶

ALEKSANDRA ĆUK

Devet

Slika aktuelne pozorišne scene u Zagrebu, kakva je ponuđena na nedavnom "Showcaseu"

Hrvatski centar ITI (International theatre Institute) izabrao je devet predstava da na petodnevnom "Showcaseu" prikaže i preporuči aktuelnu zagrebačku pozorišnu scenu inostranim kritičarima, teatrolozima, umetničkim direktorima pozorišta i festivala. Ovo je naš izbor iz hrvatskog "Showcasea".

Reditelji primenjuju dva dominantna pristupa u postavci predstava za odrasle i za decu: novi istoricizam koji je u skladu sa kulturno-istorijskim kontekstom dela po kome je pozorište interpretativna umetnost i sve dominantniji prezentizam koji insistira na ak-



Alisa u zemlji čudesa
Foto: Marko Ercegović

tuelizaciji i primeni pomodnih teorijskih izama. Slobodan Unkovski u svojoj postavci predstave *Tri sestre* AP Čehova pravi fuziju ova dva pristupa. Kostim Marite Ćopo, scenografija Branka Hojnika, pojedini rekviziti i ponašanje likova nesumnjivo ukazuju na prezentizam, ali je novi istoricizam prisutan u rediteljevom odnosu prema tekstu. Uvodna scena predstave je bila šokantna jer Prozorov Ozrena Grabarića testerom preseče svoju violinu. Ovaj intro je omogućio reditelju da pokaže da je Prozorov Ozrena Grabarića tim činom napravio doslovni i simbolički rez sa ranijim načinom života. Unkovski uspeva

izabranih



Nukelona
Foto: KMarinac

da prikaže kako dosada i beznađe provincije utapaju kao u crnu rupu sve one koji se u njoj zateknu. Ljubavna veza Veršinjina Ranka Zidarića i Maše Dijane Vidušin, seksualna navalentnost Olge Jelene Miholjević, koja svoju frustraciju leči radom i Natalija Ivanovna Bojane Gregorić Vejzović, koja kao pauk usisava sve oko sebe (ne)uspešni su pokušaji likova da pokažu da su još uvek živi. Odlazak garnizona vojske iz grada i privremeni ostanak tri sestre u kući koja je pod velikim dugom nije ništa drugo do iscrpljujuće čekanje na smrt.

Ono što nedostaje Tomislava Zajeca u režiji Selme Spahić u ZKM-u pokazuje očajničku borbu sa usamljenošću i potragom za ljubavlju scenskih likova. Kosina na sceni predstavlja planinski vrh Mont Everest kao doslovno i simboličko ostvarenje tih težnji. Odnos dve sestre prema smrti majke koja ih je napustila dok su bile još devojčice, bračna kriza jedne od njih, koketiranje sa homoseksualnošću šesnaestogodišnjeg mladića koji zavodi i biva zaveden naizgled su dobar podsticaj za scensku nadgradnju. Nažalost, rediteljka Selma Spahić kao zastupnik prezentizma ne uspeva da razigra mizanscen, da scenski artikuliše odnos živih likova i prisutne ali mrtve stare žene i da napravi svoj ubedljiv i uverljiv pozorišni mikrokosmos.



Predstava *Šest likova traže autora* u Satiričnom kazalištu Kerempuh u režiji Olivera Frljića kao da je podelila sudbinu zalutalih likova u drami Luiđija Pirandela. Frljić u svom maniru prezentizma problematizuje odnos pozorišne i društvene (ne) stvarnosti u Hrvatskoj kroz efektni početak sa likovima sa političke scene koji nose maske svinja da bi zatim pokazao pozorišni kontekst probe u koju pokušavaju da se uključe izgubljeni likovi koji traže svog autora.

U nedostatku novih i preoblikovanih drama iz prošlosti, pozorišta često pribegavaju dramatizacijama proznih tekstova. Letimičan pogled na repertoare zagrebačkih pozorišta pokazuje da istaknuti dramski pisci uspešno pristupaju delikatnom zadatku prevođenja proznog narativa u scenski. Tomislav Zajec je dramatizovao roman *Črna mati zemla* Kristiana Novaka u ZKM-u, dok je Ivor Martinić dramatizovao roman *Ciganin, ali najlepši* istog autora za Hrvatsko narodno kazalište i *Alisu u zemlji čudesa* Luisa Kerola za ZKM-u. *Alisa u zemlji čudesa* je predstava u kojoj Ivor Martinić slobodno "prepričava" priču *Alise u zemlji čudesa* Luisa Kerola. Pod pritiskom odraslih demagoga Alisa zaboravlja čak i svoje ime u uvodnoj sceni, tako da je predstava njen pokušaj da odgovori na osnovna filozofska pitanja i da povrati ime i samopouzdanje uz pomoć svoje neiscrpne Mašte. Ulazak u svet iza ogledala predstavljen je tako što Alisa popije sve potrebne sastojke iz tri flaše pre nego što prođe kroz ogledalo od providnog materijala. Predstavu *Alisa u zemlji čudesa* odlikuje jednostavnost ali višeznačnost scenskih elemenata koji u kontekstu inventivne režije Renate Carole Gatice stvaraju uzbudljive scene. Glumački ansambl predvodi mlada Anđela Ramljak kao Alisa, dok je izvrstan antagonista Petar Ramljak kao surova i kapriciozna Kraljica.

Črna mati zemla Kristiana Novaka u režiji Dore Ruždjak Podolski u ZKM-u je jedna od najboljih predstava koje sam gledao poslednjih godina. Rediteljka je uspela da kreira nezaboravne scenske slike u saradnji sa autorom dramatizacije i dramaturgom predstave Tomislavom Zajecom. Pretapanje realnog i fiktivnog plana, sadašnjosti i prošlosti mladog pisca Matije pokazuje kako je u životu najteže živeti sadašnji trenutak. Predstava koja počinje kao sociološko istraživanje razvija se u dramu odrastanja malog Matije koji vidi ono što je za druge nevidljivo, pa čak i priziva likove iz mitologije Međimurja. Životna sudbina osmogodišnjeg Matije Adriana Pezdirca koji pokušava da uspostavi vezu sa svojim preminulim ocem polako osvaja gledaoce, dok tragična sudbina njegovog vršnjaka Franje Dade Ćosića koga je silovao trener fudbalskog kluba izaziva gnušanje i ogorčenje. Serija neobjašnjivih samoubistava za koje Matija misli da je krivac kao da su pokušaj neke nevidljive sile da sve ponovo dovede u red. Na kraju ove uzbudljive predstave gledalac može da doživi i katarzu koju je imao potpisnik ovih redova. Publika ovogodišnjeg Sterijinog pozorja imaće prilike da uživa u ovoj predstavi u okviru programa Krugovi.

Dnevnik jednog ludaka je uslovno rečeno monodrama u izvođenju Ozrena Grabarića i režiji Marjana Nećaka. Uslovno rečeno jer je to prava predstava koju odlikuje ne samo vanserijsko igranje Grabarića na engleskom i španskom jeziku već i maštovito uprizorenje cepanja njegove ličnosti uz asistenciju Nećaka koji je komponovao muziku i dirigovao izvođenjem na sceni.

Nukleon Hrvatskog instituta za pokret i ples i Aleksandre Janeve je reprezentativan primer saradnje plesača i dvoje izvođača čije kretanje omogućavaju invalidska kolica. Uz dramaturški dobro stepenovanu koreografiju, predstava ima apoteozu u završnoj sceni gde mladić u kolicima izvodi i više od onoga što mislimo da može. Njegove podrške i dueti tokom predstave kao da su bili priprema za ovu veličanstvenu scenu.

Pogledaj me Romana Nikolića u produkciji Arterarija u Tehničkom muzeju "Nikola Tesla" je predstava koja pokazuje genezu Sindirele Boberić i Siniše Senada Musića od detinjstva društveno neprihvaćenih Roma do ubedljivih izvođača svojih preoblikovanih životnih priča. U ovoj predstavi nevidljiva publika o kojoj piše Darko Lukić u knjizi *Uvod u primijenjeno pozorište* je dobila svoj puni glas i pojavnost.

Zagrebački "Showcase" je ispunio cilj da upozna svoje goste iz inostranstva sa novom hrvatskom dramom, sa različitim formama hrvatskog institucionalnog i neinstitucionalnog pozorišta i da posreduje u njihovom poželjnom budućem životu na gostovanjima i na festivalima. Možda bi konačno mogao da se više aktivira i ITI Srbije, tim pre što je Željka Turčinović, koja od 2001. godine vodi hrvatski ogranak ITI uvek spremna za saradnju i umrežavanje. ¶

MILAN MAĐAREV

U traganju za Veljkom

Ovogodišnji međunarodni festival dokumentarnog filma Beldoks otvoriće 7. maja domaći naslovi *Poslednja avantura Kaktusa Bate* i *Slatko od Ništa*, a slediće ga još 96 filmova u 14 programa i 10 bioskopskih sala. Bio je to povod za priču o filmu *Poslednja avantura Kaktusa Bate*

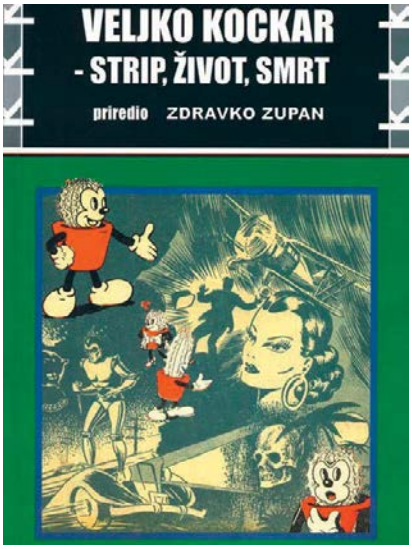
Strip, život, smrt – upravo tako glasi naslov monografije o strip crtaču Veljku Kockaru, objavljene u Pančevu sad već udaljene 2009. godine. Monografiju je priredio najbolji poznavalac istorije jugoslovenskog i srpskog stripa Zdravko Zupan, a predgovor napisao urednik izdanja Saša Rakezić alias Aleksandar Zograf. Pominjem obojicu i zato da bih istakao kako bez njihovog truda i saradnje verovatno ne bismo znali *ništa* o Veljku Kockaru.

JEDAN TRAGIČAN ŽIVOT

Kako kaže Zupan u monografiji posvećenoj kratkom i tragičnom životu i zanimljivom strip stvaralaštvu Veljka Kockara, za ovo neobično ime saznao je od jednog drugog crtača (i kolekcionara stripova) – Dragana Kalmarevića. U 60-im godinama prošlog veka Kalmarević je na sebe skrenuo pažnju stripom *Šuma gori* (po prozi Džeka Londona) u Zenitu i sveščicom *Deseti dan*, koja je izašla u ediciji Nikad robom. Ali, Zdravko Zupan je to znao, Kalmarević je, još kao vrlo mlad čovek počeo da se zanima stripom, pa je, verovatno da bi impresionirao Zdravka i njegovog prijatelja, crtača Askanija Popovića, tvrdio da su neki radovi iz predratnih revija njegovo delo, posebno oni potpisani imenima Marijan Ebner i Veljko Kockar.

Prikupljajući decenijama podatke za svoju *Istoriju jugoslovenskog stripa*, Zupan je nešto docnije stigao i do ostarelog crtača Radomira Perice, čije ime je, takođe, zapazio na predratnim izdanjima. Tu je sa zaprepaštenjem doznao da Veljko Kockar nije pseudonim Kalmarevića, nego da je postojao crtač s tim imenom i prezimenom koji je sa još stotinak građana streljan u Beogradu odmah nakon oslobođenja! Uporan i agilan, Zdravko Zupan je ubrzo na stranicama "Politike" iz novembra 1944. na spisku streljanih građana, pod brojem 37, otkrio ime Veljka Kockara. Uz crtačevo ime stajalo je šturo obaveštenje da je "bio student tehnike, agent Gestapoa i da se istakao u širenju laži i kleveta protiv Narodnooslobodilačkog pokreta". Desetak godina docnije Zupan je u Arhivu Beograda "zavirio" u pedantni spisak Gestapoa sa imenima nemačkih saradnika. Tamo nije bilo imena Veljka Kockara.

Priča je počela da uznemirava Zupana. U beskrajnom nizu svojih aktivnosti, on je godinama postepeno tragajući, saznao da je Veljko Kockar rođen 15. jula 1920. u



Osijeku i da je u Beograd stigao septembra 1935, gde je naredne tri godine išao u školu. Krajem 1938. objavio je prvi strip na stranicama beogradskog strip lista "Paja Patak". (Interesantno je da su u istom listu sarađivala još dva Osječanina – Sebastijan Lehner i Marijan Ebner!) Zbog kratkovekosti lista mladi crtač nije uspeo da završi svoj prvi strip *Osveta kraljice Tao-Maj*. I pored krutosti crteža, Zupan je zapazio talenat mladog Kockara, još uočljiviji na nekoliko naslovnica koje je nacrtao za isti list. Usledila je tajanstvena pauza u stvaralaštvu Veljka Kockara i on se ponovo javlja tek oktobra 1941. U ilustrovanom listu "Dom i svet" izašla je jedna tabla karikaturalnog stripa čiji je glavni junak antropomorfni kaktus sa imenom Bata!

Svoje najbolje stripove Veljko Kockar će nacrtati i objaviti u drugoj polovini 1942. u tzv. Strip knjizi. Pored dve zanimljive bajke, *Čarobni prsten* i *Zlatan cvet*, nacrtao je i epizodu o avanturama dva ugursuza s naslovom *Raja i Gaja*, u "Malom zabavniku", kao i novi crtani rad o Kaktus Bati *Otmica male Zlate*, potom i avanturistički strip *Borba u prašumi*. Sledeće godine, dok je rat besneo, mladi crtač je započeo stripove *Dr Pjer* i *Kopači zlata*. Nije ih okončao jer su izdanja u kojima se javljao brzo propala.

NA DVA "RAZBOJA"

U monografiji o Veljku Kockaru, Zdravko Zupan ističe neobičnu činjenicu da je mladi crtač istovremeno radio u realističkom i karikaturalnom maniru. U prvom slučaju talentovano se oslanjao na Rejmonda i Fostera, u drugom je vidljiv uticaj Diznija i njegovih crtača. Mekota njegove linije, pogotovo u dve završene bajke, podseća nas na Đorđa Lobačeva. Jednaku okretnost i talenat Veljko Kockar je pokazao i u erotskim karikaturama koje je nacrtao za Bodljikavo prase, pokušavajući da u okupiranom Beogradu nekako sastavi kraj s krajem i preživi rat.

Pažljiv i pedantan, Zdravko Zupan je kao poznavalac ogromnog broja okupacijskih izdanja, na kraju svog predgovora monografiji napisao da nije pronašao *nijedan jedini* Kockarev strip ili karikaturu nastale u vreme Drugog svetskog rata sa političkim ili ideološkim konotacijama koje bi mogle da ga koštaju glave. Ipak, on je u 25. godini streljan nekoliko dana posle oslobođenja, sa šturim i stereotipnim "objašnjenjem" o izdaji i kolaboraciji.

Cela tragična istorija o smrti talentovanog Veljka Kockara možda se okončava jednom pričom velikog crtača Milorada Dobrića, koji je, dve decenije kasnije, ispričao Zupanu da se tokom 60-ih u re-

Kockarem



RAKEZIĆEVA STRAST: Scena iz filma *Poslednja avantura Kaktusa Bate*

dakciji "Ježa" pojavio "čovek iz provincije", direktor neke firme, koji se hvalisao kako je on doprineo streljanju Veljka Kockara! Dobrić, tvorac Inspektora Žuće, Slavuja Gliše i Ljube Trube, kaže da je samo mogao da opsuje.

DA SE NE ZABORAVI

Stazom koju je otkrio Zdravko Zupan produžio je Saša Rakezić, predgovornik pomenute monografije i njen urednik u pančevačkom izdanju. Sa istom ili većom upornošću, on je posle objavljivanja knjige *Veljko Kockar – strip, život, smrt*, nastavio da traga za podacima o Kockaru i ljudima koji su ga eventualno poznavali. Tako je stigao do Osjeka i starije sestre Veljka Kockara Jovanke, koja je još uvek bila živa i dobro se sećala svog za crtanje talentovanog brata, kao i do jednog njegovog kolege iz škole, Emila Šuha. Takođe, otišao je do osječkog groblja gde je na porodičnoj grobnici Kockarevih u kamenu urezano i ime Veljka Kockara (mada se njegov pravi grob ne zna)!

O ovim stvarima i mnogim drugim koje su u vezi sa tragično-dramatičnom pričom govori film Đorđa Markovića *The Final Adventure od Kaktus Kid*. Scenario je po priči koju su sledili Zupan i Rakezić uobličio Vladimir Simić. Film je sniman 7-8 godina i on je *u svom nastajanju* pratio otkrivanje novih činjenica o životu, umetnosti i sudbini Veljka Kockara. Reč je o hibridnom žanrovskom ostvarenju koje kombinuje dokumentarni i igrani film sa animiranim filmom, baveći se Kockarom ali i sudbinom ljudi na Balkanu, a sve u okviru detekcijskog koncepta. Odlično snimljen, dinamičan i sa vrlo dobrim tajmingom, film za naratora ima Sašu Rakezića alias Aleksandra Zografa, ne samo najupućenijeg čoveka u celu priču, nego stripskog umetnika koji je i najzaslužniji za nastanak cele "epopeje".

Pred oči gledalaca Markovićev film dovodi, sem Saše Rakezića, Zdravka Zupana, Zorana Đukanovića i Mirka Ilića, kao i Roberta Kramba i Čarlsa Alversona, Rakezićeve kolege i prijatelje iz sveta devete umetnosti, koji se i sami uključuju u neobičnu i podsticajnu priču o sudbini umetnika u smutnim vremenima. U filmu se pojavljuju Jovan Ćirilov, Nikola Majdak i Bubiša Simić, koji iznose vlastita iskustva sa ratom, sa okupacijom ali i sa oslobodiocima. Važnu ulogu u dokumentacijskoj podlozi cele priče i jednom mogućem obliku njenog tumačenja – od uzroka do posledica – imaju istoričari Kosta Nikolić i Srđan Cvetković. Nikolić tumači okupacijske plakate, rađene po nemačkim modelima, u beogradskom studiju Konstantina Kuznjecova (gde tinja i iskra sumnje da je mladi i siromašni crtač radio da bi preživeo). Sa druge strane, Cvetković je pomogao autorima filma da pronađu i snime spiskove streljanih, sa objašnjenjima zašto su pojedini ljudi, među njima i nesrećni Kockar, ubijeni bez suđenja. Svoje svetlo na ove događaje, iz insajderske pozicije, daje i Milan Trešnjić, koji je krajem Drugog svetskog rata radio u OZNI. Pred kraj filma videćemo i razgovor Rakezića sa Predragom Koraksićem, koji će izneti svoje iskustvo sa totalitarnim režimom Slobodana Miloševića, pokušavajući da razume zašto je, kao jedan od simbola otpora, bio "tolerisan". Tu negde će iskrsnuti i paralela sa sudbinom karikaturista iz Šarli ebdoa, koji su kao i Kockar, ali u jednom drugom kontekstu i zbog drugih razloga, surovo pobijeni, mnogo godina docnije.

Scenario vrlo dobro prati Rakezićevu strast da polazeći od malih, skoro izgubljenih artefakata (često pronađenih na buvljaku) rekonstruiše fenomene istorije i duha vremena i pokuša da ih razume. Naslućivanje velikog u malom, često pronađenog slučajno, gde "razum ima ograničen pristup", bilo je narativno gorivo za Sašu Rakezića i on je, i sam otkrivajući činjenice, nenametljivo vodio naraciju i sam film, ka kraju.

Film *Poslednja avantura Kaktusa Bate*, snimljen i animiran na visoko profesionalnom nivou, zanimljiv je na svaki a uzbudljiv na jedan poseban način – te nije čudo što otvara ovogodišnji Beldoks. ¶

VASA PAVKOVIĆ

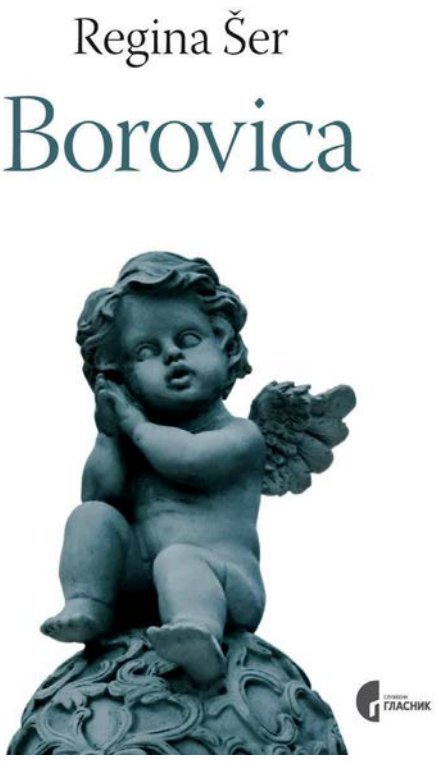
Šta si radio u miru/ratu,

Regina Šer, *Borovica*, Beograd, Službeni glasnik, 2017, prevod Drinka Gojković;
Siegfrid Lenz, *Sat njemačkoga*, Zagreb, Liber, 1979, prevod Leo Držić

Ima knjiga koje idu zajedno, koje se čitaju jedna s drugom, jer povezuju ih isti događaji, isti jezik ili ista atmosfera, namera, stil, ideja. *Sat njemačkog* Zigfrida Lenca (objavljen 1968) i *Borovicu* Regine Šer (2014) razdvajaju gotovo pedeset godina i drastično izmenjeni uslovi u kojima nastaju, a spajaju ih jezik (nemački) i, delimično, događaji o kojima govore (Drugi svetski rat u Nemačkoj, poratni period). Ipak, ti kriterijumi su spoljašnji. Nešto drugo ove dve knjige drži skupa: napor njihovih junaka da saznaju ne, naprosto, šta se dogodilo u prošlosti, već kako je to što se dogodilo uopšte bilo moguće? Pa, ako Lencov junak Zigi Jepsen postavlja čuveno pitanje "šta si radio u ratu tata?", jer njegov je otac bio policajac u severnonemačkoj zabiti za vreme Drugog rata, Klara Langner, junakinja *Borovice*, postavlja gotovo isto pitanje ocu, ali kako ona zna gde je i kako njen otac, komunista, proveo rat – u nacističkom koncentracionom logoru – njeno se pitanje odnosi na vreme u kojem se bivši logoraš obreo na vlasti u Istočnoj Nemačkoj. Ako Lenc piše o tome kako se, pod kojim uslovima, postaje progonitelj, Šer, između ostalog, pita kako su se progonjeni tako lako preobratili u progonitelje?

ŠTA SI RADIO U MIRU, TATA?

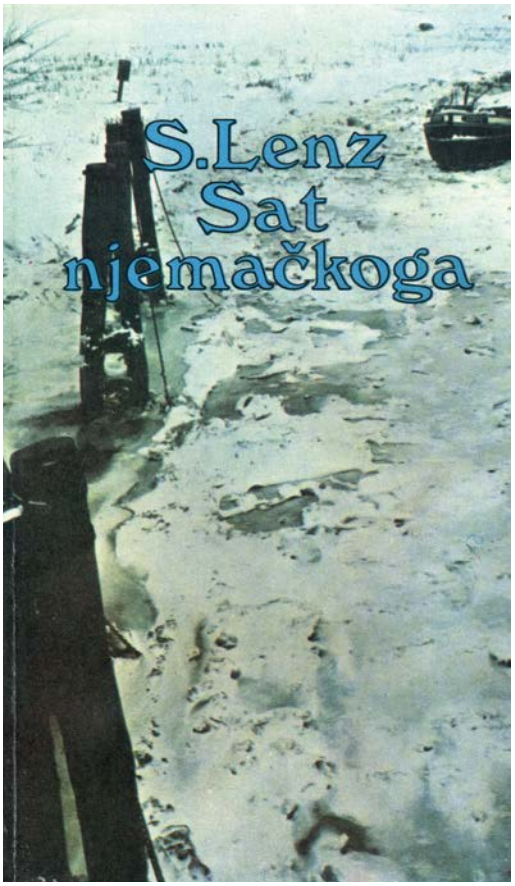
Sredinom osamdesetih godina prošloga veka, dakle samo nekoliko godina pre nego što će se komunizam urušiti – što se iz tadašnje turobne perspektive žitelja Demokratske Republike Nemačke ni ne naslućuje – dvoje berlinskih intelektualaca kupuje oronulu kuću u selu Borovica na severoistoku zemlje, preuređuje je u neku vrstu letnjikovca i kad god im se život u zaplombiranom Berlinu smuči, a to je uglavnom stalno, odlaze na selo. Prvobitna ideja o seoskoj idili se, međutim, brzo pretvara u ples sa avetima. Renovirajući kuću i otkrivajući u njoj najpre zagonetne, potom sve složenije i jasnije znake, Klara Langner polako sklapa sliku o tome šta se u toj kući događalo za vreme rata i neposredno posle njega, ali, istovremeno, proniče i u složene odnose što divljaju ispod naizgled mirne seoske površine. "Kad sam razumela", kaže Klara, "šta se dogodilo u toj kolibi, šta se dogodilo u tom selu, i da su laž, izdaja, beznađe, od kojih smo hteli da pobegnemo, kriju u zidovima i ovde kao i svuda drugde, kad je iščezao san o čehovljevskim letima, ipak je ostala koliba i naša briga za



nju kao za živo biće" (str. 245). *Borovica* je, utoliko, svojevrsna slagalica u koju se ugrađuju teške priče dvanaestoro junaka da bi nam se, na kraju, kroz tu mikrosredinu, ukazala (tragična, naravno) slika Nemačke o kojoj ni sami Nemci, verovatno, ne znaju dovoljno. Jedna nit prati život Ruskinje Natalije koja je, sa 16 godina, dovedena u selo kao (robovska) radna snaga i koja, po završetku rata, uspeva da ostane u Nemačkoj. Njena priča, pak, uvezana je sa sudbinom Marlene Peters, devojke iz sela, koja postaje žrtvom seoskog spletkarenja, kukavičluka i nacističkog ludila. Priča o Marleni, o njenom siromaštvu i načinu na koji se brinula o sestrama i braći, o njenom prijateljstvu sa Ruskinjom Natalijom i njenom stradanju, uz splet sporednih priča i epizoda, obeležava ratni period. Druga ravan romana prati način na koji komunisti, među kojima je velik broj onih koji su prošli nacističku torturu, preuzimaju vlast u Istočnoj Nemačkoj i pretvaraju je u veliki koncentracioni logor, a Klara, kći Hansa Langnera, želi od oca da sazna šta mu se dogodilo, njemu i njegovim saborcima, te su se od ljudi koji su se borili za slobodu pretvorili u iste onakve protiv koji su se borili. Najzad, treća ravan romana prati slom komunizma, tih nekoliko godina pre nego što će pasti Zid, spajanje dve Nemačke, suočavanje sa slobodom, prateća razočaranja, gnjide koje od saradnika tajne policije postaju zagovornici demokratije, te, najzad, raspadanje privatnog života i povlačenje u sebe.

Prvi roman Regine Šer *Borovica* vrhunski je tekst. Iako obiman, pisan je bez viškova i manjkova, u savršenoj ravnoteži ličnih priča i opštih uvida, prožet epizodama kojih se ni najveći ne bi postideli – lepota i beznadežnost ljubavi Natalije i Grigorija, recimo, dostojna je Čehova, a Ema bi Peters lako mogla da prođe kao junakinja Dostojevskog – armiran podacima taman toliko da doprinesu uverljivosti a da ne zaguše priču, (u divnom i moćnom prevodu Drinke Gojković), *Borovica* se upisuje u ono najbolje što nudi savremena nemačka književnosti.

tata?



ŠTA SI RADIO U RATU TATA?

U stvari je Zigi Japsen znao šta je njegov otac radio u ratu, čak je i učestvovao u očevim radnjama, ali sa svojih desetak godina života nije sve to mogao sasvim da svari. Zato je psihički popustio, posle rata obreo se u zavodu za neprilagođene maloletnike, da bi jednoga dana, pošto je na času nemačkog predao prazan papir, bio zatvoren u samicu s papirom i olovkom kako bi, za kaznu, napisao sastav na temu "Zadovoljstva dužnosti". Iz samice, po sopstvenom zahtevu, Zigi neće izaći mesecima, opsednuto će, oslobođen redovnih dužnosti, pisati, a ispod njegove olovke izaći će ono što je njegov otac, policajac u seocetu na obali Severnog mora, radio za vreme rata. *Sat njemačkog* nije samo najslavniji roman Zigfrida Lenca, nego i jedna od najdubljih studija o onome što je Nemačku poguralo u najveću katastrofu u njenoj istoriji: malograđanski shvaćena dužnost urešena podaništvom i kukavičlukom.

Kada nacisti zabrane slavnom slikaru Maksu Ludvigu Nansenu, predstavniku "degenerisanog slikarstva", da radi, policajac Jens Ole Jepsen dobija zadatak da nadzire sprovođenje zabrane. Slikar je, svojevremeno, spasao policajcu život, njihov se odnos može nazvati prijateljskim, a već to što se sve odvija u zabitom selu, daleko čak i od pogleda svevideće nacističke policije, umnogome obesmišljava zabranu. Ili bi barem tako trebalo da bude, samo da policajac svoju dužnost ne razume odveć revnosno. Umesto, dakle, da se stvar završi na formalnoj ravni – policajčevim zvaničnim obaveštavanjem slikara da mu je rad zabranjen – policajac i drugi deo zapovesti iz Berlina, naime da nadzire sprovođenje odluke, shvata ozbiljno. Uskoro počinje da besni rat između slikara koji, naravno, ne pristaje na nacističke tlapnje i njihovo nasilje ("ne možete mi zabraniti da pravim nevidljive slike"), i policajca koji "profesionalno" obavlja svoj posao ("ništa lično, Maks"). U središtu toga rata našao se mali Zigi Japsen koji oca voli i poštuje, a slikara obožava. Iscrpljujući rat dvojice muškaraca iscrpeće i samoga Zigija, ulog će da se poveća time što u igru ulaze policajčeva supruga, arhetipski primerak malograđanskog duha i, time, čvrsti stub nacističkog režima, te dvoje njihove dece, kao i to što u malome selu, naravno, svi znaju šta se događa. U jednom trenutku Zigi će morati da se odluči za stranu u sukobu. I odlučiće. A kada lokalni poštar dođe u kuću Jepsenovih kao svojevrsni izaslanik sela ne bi li policajca ubedio da olabavi, ovaj odgovara: "Ja imam svoj nalog, on (slikar) sam sebi daje nalog. Ja sam kazao njemu što ne smije raditi, a on je kazao meni što će raditi i dalje. Ja ne mogu dopustiti iznimke, a on bi htio biti iznimka: objasni to svima koji moraju toliko govoriti. Pođi mirno k njima i objasni im da svatko obavlja samo svoj posao: on i ja... mi smo rekli jedan drugome što smo imali reći, svatko poznaje posljedice" (str. 96). Ta tupa, bezumna revnost koja odbija da se upusti u bilo kakvo prosuđivanje, u bilo kakvo mišljenje, već naprosto izvršava nalog pretpostavljenog ne pitajući se ni o smislu, ni o uzrocima, niti o posledicama – ne pitajući se, zapravo, ni o čemu – održaće se do kraja rata, a Lenc će u svome složenom, velikom romanu, književnim sredstvima da uradi ono što je, filozofskim, uradio Radomir Konstantinović: u duhu palanke će pronaći najčvršći stub nacizma, ono što je Nemačku odvelo direktno u propast.

*

Krajem pedesetih godina prošloga veka Ingebor Bahman se, zamorena onim što je proizvodila nemačka književna scena, zapitala da li je književnost na nemačkom jeziku, posle svega, u stanju da proizvede nešto bitno. Kao odgovor se, u vidu komete, pojavio Tomas Bernhard, ali i pisci poput Zigfrida Lenca, Gintera Grasa, Hajnriha Bela, Alfreda Deblina. Doslovno svi oni morali su da se suoče sa onim što se dogodilo u njihovoj zemlji, što je proizveo njihov jezik – s katastrofom nacizma, rata i razaranja. Sledeća generacija pisaca, koju predvodi Zebald, uspeva da oslobodi još zapretenih nijansi nemačkog jezika, jer se posleratna krivica, koja je po nemačkoj kulturi bila polegla kao teška magla, sada pomera i prema sudbini onih generacija koje se s tom krivicom suočavaju, a da za nju nisu odgovorni. Ispostavlja se, međutim, da i treća posleratna generacija nemačkih pisaca, poput Regine Šer, mora, htela ona to ili ne, da se suoči sa katastrofom, jer katastrofa je upisana u taj veliki jezik, ali sada je slika dodatno usložnjena preklapanjem dva totalitarizma, istorijom Demokratske Republike Nemačke, ali i traumama koje je pokrenulo ujedinjenje Nemačke. Zato se veliki nemački pisci moraju čitati na ovaj način, kao jedna velika slagalica koja će nam, više nego što su i oni sami to mogli znati, reći toliko toga o nama samima, ovde i sada. ¶

IVAN MILENKOVIĆ

Šta ako mašinama uradimo ono što su one uradile nama?

Povodom koncerta njujorškog sastava The Nerve, koji je potčinio tehnologiju u korist stvaralaštva (25. april, Dom omladine Beograda)



Robotizacija i ostali tehnološki uređaji u tolikoj meri utiču na nas da nije na odmet povremeno postaviti pitanje da li smo zaista mi ti koji upravljamo svojim životima. Razvoj tehnologije doprineo je napretku nauke, ali je i neke pojave natkrio pretećom senkom. Tako se često govori da je tehnologija u nekom smislu degradirala kulturološke fenomene, među kojima umetnost zauzima posebno mesto kao izrazito potčinjena i obesmišljena savremenom tehnologijom, koja je možda glavni krivac za nestajanje granice između onoga što je umetnost i onoga što umetnost nije.

Negativan tehnološki uticaj na umetničko stvaralaštvo možda se najbolje ogleda u muzici. Ona se izdvaja kao izrazito artificijelna i robotska tvorevina gde se učešće čoveka svodi na poigravanja softverskim mogućnostima, što dalje vodi do prezasićenja muzikom sumnjivog kvaliteta i s rokom trajanja od nekoliko meseci. Postoji naravno i ona druga, tradicionalna strana, koja je ostala odana analognim stvaralačkim sredstvima i koja se drži tradicionalnih principa i shvatanja, te se gotovo apsolutno radikalno odriče savremene tehnologije i svih dobrih i loših strana koje ona pruža. Dobar primer kako održati balans i kako, uslovno rečeno, potčiniti tehnologiju u svrhu sopstvenog stvaralaštva i sopstvene kreativnosti jeste Njujorški sastav The Nerve.

Nastali kasnih devedesetih godina i to na događaju koji je okupljao vizuelne umetnike, muzičare i di-džejeve, The Nerve su do danas uspeli da iznedre originalan i poseban zvuk, koji predstavlja revoluciju na polju ne samo izvođenja već i shvatanja muzike kao medijuma. Članovi benda su se s vremenom menjali, ali ključna figura pored basiste Džona Dejvisa (John Davis) jeste Džodžo Mejer (Jojo Mayer), jedan od najboljih svetskih bubnjara današnjice, čije shvatanje muzike ne samo da je originalno već nas podseća šta nas to čini ljudima i gde bi trebalo da tražimo snagu i stvaralačku inspiraciju.

Rođeni Švajcarac, Mejer se kao vrlo mlad odselio u Njujork, jer u rodnom gradu nije imao mogućnost da svira džez. Sve do početka devedesetih Mejer je interesovanja usmeravao ka džez muzici te je između ostalih bio i član benda koji je nastupao sa Ninom Simon, a onda je na mesto džeza došla nova opsesija: elektronska muzika i dram end bejs i džangl ritmovi. Nakon nekoliko godina provedenih u pokušaju da oponaša ritmove koje stvaraju razne ritam mašine i kompjuterski softveri, Mejer je došao do zaključka: "Trudeći se da moje sviranje bude identično kao sviranje ritam mašine, shvatio sam dokle sežu ljudske granice, ali sam takođe u tom procesu oponašanja shvatio da u jeziku kojim se koriste mašine (programski, binarni jezik koji koristi samo dve komande, "da" i "ne", odnosno 0 i 1) postoji prostor koji će mašinama uvek biti nedostupan. Čovek funkcioniše na sličnom principu, prilikom sviranja ili ma kakvog procesa stvaranja mi donosimo odluke i odlučujemo da li ćemo ih uneti u svoje delo selektivnim sistemom eliminacije, odnosno sa "da" ili "ne". Postoji međutim dimenzija koja nadilazi pitanje odluke i to je intuicija, i improvizacija kao direktna posledica intuicije. Komunikacija sa publikom i muzika koja nastaje iz tog jednog trenutka razmene energije sa publikom jesu suštinski cilj onoga što mi radimo." Ovu Mejerovu tvrdnju potvrđuje i činjenica da bend insistira da u toku nastupa bude na istom nivou na kojem je publika, što omogućava intenzivniju interakciju i komunikaciju.

Muzika koju ovaj bend stvara znatno je drugačija od većine onoga što se danas može čuti na svetskoj muzičkoj sceni. I ukoliko ih ne vidimo kako sve to izvode uživo, vrlo lako steknemo utisak da se radi o elektronskoj tj. softverskoj muzici. Međutim, Mejer na akustičnom setu izvodi ono što većina današnjih producenata stvara u studiju. Njegov pristup je blizak onome što se u tehnološkim naukama naziva obrnutim inženjeringom (*reverse engineering*). A osnovna ideja je uraditi mašinama ono što su one uradile ljudima u proteklih tridesetak godina. Kao rezultat te ideje nastao je jedinstven zvuk koji predstavlja veran odraz sadašnjosti. Džez je inkorporiran u džangl ritmove i spoj ta dva, dijametralno suprotna žanra govori o inovativnosti, kao i o hrabrosti sastava da istupi u odnosu na tradicionalne i dominantne muzičke forme. Pored Mejera, bend čine i već pomenuti basista Džon Dejvis, Džejkob Bergson (Jacob Begson), sint i klavijature, kao i Aron Nevezi (Aaron Nevezie) koji je zadužen za audio-dekonstrukciju i manipulaciju zvukom u realnom vremenu. Bend često nastupa u njujorškim klubovima, a iza sebe ima tri studijska albuma (*Prohibited beats 2009, Ghosts of Tomorrow 2015* i *Nerve 2017*). Prošle godine je izašao i dokumentarni film o njima *Changing time.* Bend je trenutno na evropskoj turneji, a 25. aprila u Domu omladine preneli su dah savremene njujorške scene i u Beograd. ¶

DANIJEL DROBNJAK



Foto: Tanjug / Dimitrije Goll

Slatko na kraju

Dulce Pontes, Sava centar, Beograd, 18. IV 2018.

Početkom XXI veka koncertnim pozornicama Beograda prodefilovale su – i više no po jednom – najveće fado pevačice: Tereza Salgeiro sa i bez benda Madredeuš, Misja, Kriština Branko, onoliko puta Mariza. Ljubitelji i 'kolekcionari' čekali su još Duls Pont'š (odsečni izgovor originalnog Dulce Pontes). I taman kad je to trebalo da se desi, prošlog marta kao najveći koncert XIX Guitar Art Festivala (GAF) – zvezda večeri je otkazala termin zbog teške bolesti svog oca. No, finiji i odgovorniji od starijih kulturnih manifestacija u našem glavnom gradu, GAF zna da je (naročito prodata) ulaznica vrsta ugovora između organizatora i posetioca, pa je odmah objavio novi datum, i eto nas ipak zajedno. Gđa Pont'š (r. '69) nastavila je turneju kojom obeležava 30 godina karijere, a u Sava centru skupilo se i više od 2000 ljudi (ulaznice 1490–3290d.).

Poput još nekih od koleginica joj, vedeta novog fada, Duls je počela sasvim drugačijom muzikom: školovana pijanistkinja, kao tinejdžerka prvo je pevala pop glavne struje, glumila u pozorištu i na TV-u, a '91. – baš kad smo mi malo slabije pratili – pesmom *Lusitana Paixao* (engl. *Tell Me*) na Pesmi Evrovizije osvojila 8. mesto, jedan od najboljih portugalskih plasmana. U poslednjoj deceniji XX veka uključila se u oživljavanje gradskog folk-izraza svoje domovine – fado – i već drugim albumom (*Lagrimas*, '93) požnjela komplimente. Uz interpretacije nekih od čuvenih tradicionala, ovo izdanje je među mega-selerima Portugala i zbog *Cancao do Mar*, navodno najviše izvođene pesme iz ove zemlje; našla se u holivudskim filmovima, TV špicama, a kao *Harem* hitom ju je 2003. učinila Sara Brajtmen. Time je slava Duls Pont'š nadrasla fado, jednako kao što i u samoj muzici tradiciju iberijskog poluostrva bogato začinjavaju afrički, arapski i brazilski uticaji, a pevačica im vešto dodaje npr. tango od Gardela do Pjacole; i sama autor, otkriva davno zaboravljene pop-pesme, ali angažuje i retke instrumente.

Duls je naravno bila u nizu 'zvezdanih dueta' ali sarađivala i sa džezerima Šorterom i Gurtuom; zajednički album (*Focus*, 2003) i turneja s Morikoneom trijumfovali, da bi drugi live snimila bez publike, u crkvama i manastirima (*O Coracao Tem Tres Portas*, 2006). Do nas je došla s pratećim sekstetom, no najpre je sama sela za klavir i glasom mlađe Džoan Baez zakucala Koenovu *Hallelujah*. Lagana, nemilosrdna progresija ove kompozicije melje i tvrđa srca pa je kao stvorena za kulminaciju ili kraj koncerta, ali nepretenciozna Duls ispucala je odmah i posle mogla da (nam) radi štagod poželi. Ipak, produžila je 'barski' set koji je onda obuhvatio i Aznavurovu *La Boheme*, da bi svedeni aranžmani postepeno uvodili muzičare – perkusionistu, sopran-saksofonistu, 2 gitarista (jedan naravski s *portugezom*), klaviristu i multiinstrumentalistu (uglavnom razni duvački instrumenti).

Kao što i takva postava nagoveštava, repertoar se kretao od fado-tradicionala do apstraktnih numera, tamo gde je Madredeuš išao i natrag. Ako sasvim pojednostavljeno *novi fado* odredimo kao postepenu modernizaciju vekovnog izraza, Duls nam je ponudila skok u (post)modernistički fado. Nije to bilo opterećujuće, čak ni u podužim tačkama jednoipočasovnog programa; prošlogodišnji album *Peregrinacao* presecan je lakim ambijentalnim i World Music pasažima a la Enja, bile su tu i *Meu Amor Sem Aranjuez* (varijacija na Rodrigov slavni koncert) i neizbežna *Cancao do Mar* zaraznog lajtmotiva. Ali, sve je dramatično obeležilo njeno pevanje: glas iznenađujućeg raspona i 'ugrađenih' specijalnih efekata, glumački razrađen u krajnostima. Škrta na priči, jedva s ponekom engleskom reči, razigrana u koreografiji za koju valja biti i razgibana, Duls Pont'š – bosonoga i u halji kao nekakva gđa Bilba Baginsa – nije zaostajala ni scenskim nastupom, naprotiv. Nikakvo čudo da je oduševila, i bisirala uz ovacije.

A tek je prvi put ovde. ¶

DRAGAN KREMER





Dugi koraci kratkog filma

U Srbiji se, samo na Fakultetu dramskih umetnosti, godišnje realizuje oko 300 kratkih filmova. Retki među njima stignu do publike

Stogodišnjicu smrti Gavrila Principa, 28. aprila, RTS obeležava premijerom kratkog igranog filma *Sjene*, reditelja Miloša Ljubomirovića kojim je masterirao na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu pre četiri godine. Na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu godišnje se realizuje oko 300 kratkih filmova od kojih dvadesetak bude prikazano na festivalima u zemlji i inostranstvu, za uzak krug publike. S obzirom da u Srbiji ne postoji razvijena bioskopska i televizijska distribucija kratkih filmova, Ljubomirovićeve *Sjene* su među retkima koje su dobile priliku da ih vidi široki auditorijum.

"Svoj master rad planirao sam za 2014. godinu, pa se stogodišnjica Sarajevskog atentata sama nametnula kao tema. Kasnije sam istraživanjem došao do zanimljive istorijske građe vezane za sudbinu članova Mlade Bosne nakon atentata i rešio da, ipak, radim igrani film o tome. Ono što me je prelomilo na tu stranu su tri priče iz zatvora Terezin u Češkoj gde su istaknuti mladobosanci izdržavali kazne", priča Ljubomirović. Dvadesetominutne *Sjene* su strukturirane kao tri priče, među kojima je za reditelja najznačajnija ona o češkom vojniku Františeku Leblu, koji je učestvovao u tajnom sahranjivanju Gavrila Principa. "Scenarista Srđan Banović, i Muharem Bazdulj i ja kao saradnici na scenariju, odlučili smo da okosnica filma bude upravo priča o tom vojniku, koji je upisao grob na mapu koju je sam iscrtao i poslao je svom ocu na čuvanje", kaže Ljubomirović. Leblovom zaslugom je nakon rata otkriveno mesto gde je Princip sahranjen, pa su posmrtni ostaci Principa, Čabrinovića i Grabeža prebačeni u Sarajevo.

U *Sjenama* glume: Nikola Rakočević, Aleksandar Radojičić, Nebojša Glogovac, Dragan Petrović Pele, Luka Mijatović. Film je osvojio više nagrada na festivalima, među kojima su "Prvi kadar" u Istočnom Sarajevu, KRAF u Rijeci i Filmski festival u Kraljevu. Katedra za Filmski i televizijsku produkciju FDU dodelila je *Sjenama* Nagradu "Dr Dejan Kosanović". "Nagrada fakulteta mi je najznačajnija", kaže Ljubomirović i dodaje da podrška fakulteta može biti velika. "Ako kao student pokažete želju da učite i da se borite za svoj film, fakultet će pomoći u pronalaženju donatora, u razvoju projekta i tehnikom". Ljubomirović kaže da će zahvaljujući sredstvima Filmskog centra Srbije početi snimanje filma *Nemoj da se vraćaš* o srpskim visokoobrazovanim kamiondžijama u Americi, a u toku je rad na scenariju za dugometražnu verziju *Sjena*. "I dalje smo malo tržište sa ograničenim sredstvima, ali mi se čini da, pre ili kasnije, svi dobiju šansu, pa neka je koriste", smatra Ljubomirović. "Ako grešim, eto razloga da se mladi bore za svoje mesto, za svoje ideale. Istim žarom kao što su se mladi borili pre stotinak godina, samo drugim sredstvima."

Studenti Fakulteta dramskih umetnosti snimaju filmove od prve godine studija. To su kratki igrani, dokumentarni, animirani i art filmovi, trajanja do trideset minuta, koji nastaju kao rezultat zajedničkih vežbi studenata sa različitih odseka FDU. "Svake godine, na fakultetu se pravi selekcija filmova koje šaljemo na festivale", priča Nada Savić, koordinatorka za umetnička istraživanja i razvoj na FDU. "Međutim, FDU može da pomaže samo prijave za festivale na kojima se ne plaća kotizacija, pa je dosta toga na samim studentima", objašnjava ona. "Dešavalo se, međutim, da njihovim zalaganjem filmovi završe na velikim festivalima, kao što su Kan i San Sebastijan". Produkcija na FDU uvećava se iz godine u godinu, delimično zahvaljujući grantovima Filmskog centra Srbije za studentski film. "FDU je tehnički dobro opremljen jer se trudimo da održavamo korak sa digitalnim inovacijama, a dešava se da studenti sami nabave bolju kameru ili dodatnu opremu za snimanje, a dosta su proaktivni i kada je u pitanju pronalaženje privatnih sponzora i apliciranje na festivale", kaže Savićeva.

Uz dodatni budžet, filmovi studenata na završnim godinama iz kratkometražnih prerastaju u dugometražne, poput filma *Banditi u potrazi za mamom* reditelja Koste Ristića, koji je kao niskobudžetni studentski dugometražni film osvojio tri nagrade na ovogodišnjem FEST-u. Retku priliku da tokom studija učestvuje u izradi dugometražnog filma imala je rediteljka Tea Lukač, koja je sa grupom kolega radila na filmu *Gde je Nađa* (2013), pod mentorstvom profesora Darka Bajića, u produkciji "Košutnjak filma". "Svako od sedmoro reditelja dobio je desetak minuta za svoju scenu-kadar, a svi smo zajedno prošli kroz izradu jednog celovečernjeg filma, pre nego što je Filmski centar Srbije postao otvoren za podršku završnim radovima studenata. To je bilo vrlo značajno iskustvo, naročito što je još uvek retkost da se na studijama pravi duži film. Nažalost, prošao je nezapaženo, a produkcijski-distributivno bio je van ruku studenata", kaže Lukačeva.

Ipak, većina studenata i na završnim godinama najčešće snima kratki film. "To je najčešće nameran izbor autora kako bi sebi povećali šanse za mogućnost selekcije na međunarodnim festivalima", objašnjava mladi reditelj Ognjen Isailović, čiji je kratki igrani film *Suvozači* prošle godine prikazan na festivalu "Kustendorf" na Mokroj Gori. "Što je film duži, teže ga je uklopiti u festivalske blokove, koji najčešće traju dva sata." Zapaženiji domaći festivali su Kustendorf, Bašta Fest u Bajinoj bašti i beogradski Martovski festival. "Tu se prikazuje sve, od filmova sa trendi temama do prilično originalnih, hrabrih i autentičnih filmova, zbog kojih zaboravite da postoji podela na kratke i duge. Neki od ovih potonjih dugo ostaju da žive u vama, baš kao što i neke pesme od tri strofe mogu da vas emotivno više pokrenu od obimnih romana", kaže Isailović. Jedan od primera kratkog filma koji se pamti je film *Pogledi zatvorenih očiju* (2015) Dore Filipović, koji je do sada osvojio osam nagrada na domaćim i međunarodnim festivalima, među kojima su najznačajnije nagrada za najbolji studentski film na Festivalu studentskog filma jugoistočne Evrope u Istanbulu i specijalno priznanje na Internacionalnom studentskom festivalu u Rijeci. Film govori o životu slepih i slabovidih i njihovim razmišljanjima o zvuku. Opisuju se njihove emocije i kako se one razlikuju u odnosu na čoveka koji vidi. Među razlozima što ovaj kratki film verovatno niste gledali je taj što se prilike za plasiranje kratkog filma pred domaćom publikom pojavljuju često koliko i bele vrane. ¶

JOVANA GEORGIEVSKI

Treći maj

Sve o medijima

Časopis "Link" ne izlazi već par godina, televizija se ugasila još ranije, nedavno smo saznali da posle šest decenija više neće postojati ni štampano izdanje "Novinara" Hrvatskog novinarskog društva. Stručna javnost iz medijske sfere u regionu nema svoje glasilo, informacije se pojavljuju u fragmentima i lokalno u elektronskim biltenima ili na sajtovima profesionalnih udruženja i samih medija.

Na Dan slobode medija, 3. maja, startuje na adresi *www.mediadaily.biz* portal "Media Daily" pokrenut da ovu prazninu popuni. Projekat je zamišljen ambiciozno, kako u programskom tako i u organizacionom smislu – pripreme traju oko godinu dana, koncept je testiran u anketi u kojoj je učestvovalo 600 medijskih profesionalaca od Slovenije do Makedonije, formirana su dopisništva u desetak gradova regiona.

Tematski, portal će pokušati da pokrije što više aspekata medijske teorije i prakse u regionu, ali i da pruži pregled onoga što se dešava u svetu. Pratiće se medijska zakonska regulativa, rad regulatornih i samoregulatornih tela, trendovi, primeri dobre i loše prakse, biće objavljivane analize medijskog sadržaja i medijskog tržišta, predstavljaće se mediji, posebna pažnja biće posvećena vezi tehnologije i medija. Značajan deo portala biće posvećen sadržaju od koga će medijski poslenici imati neposrednu korist – informacije o konkursima, baze podataka, forum.

Jezici portala su srpski, hrvatski, bosanski i crnogorski; tekstovi napisani na makedonskom, slovenačkom ili albanskom biće prevedeni na neki od ovih jezika. Od prvog dana postojaće i englesko izdanje.

Portal će se finansirati iz pretplate i oglasa, što treba da stvori finansijsku bazu koja bi obezbedila nezavisnost i otpornost portala na moguće pritiske dnevne politike. Izdavač je "Media desk" iz Zagreba, inicijator projekta Zoran Kovačić, glavni urednik Neven Šantić, dugogodišnji kolumnista "Novog lista" iz Rijeke. Kao stalni dopisnici iz Srbije angažovani su novinari Goran Mišić i Duško Domanović. ¶

R.D.

jdp.rs

70 JUGOSLOVENSKO DRAMSKO POZORIŠTE

REPERTOAR
MAJ **2018.**



Foto: Nenad Petrović

Scena „Ljuba Tadić"

4.	Petak u 20.00	ŠVABICA
5.	Subota u 20.00	SLUČAJNA SMRT JEDNOG ANARHISTE
6.	Nedelja u 20.00	KRALJ BETAJNOVE
7.	Ponedeljak u 20.00	HOTEL SLOBODAN PROMET
14.	Ponedeljak u 20.00	OTELO
15.	Utorak u 20.00	KRALJ BETAJNOVE
16.	Sreda u 20.00	KRALJ BETAJNOVE
17.	Četvrtak u 20.00	MESEC DANA NA SELU
18.	Petak u 20.00	IZDAJA
19.	Subota u 17.00	GOSPOĐICA*
20.	Nedelja u 20.00	MESEC DANA NA SELU
21.	Ponedeljak u 17.00	TAKO JE (AKO VAM SE TAKO ČINI)
22.	Utorak u 20.00	AJNŠTAJNOVI SNOVI*
24.	Četvrtak u 20.00	SLUČAJNA SMRT JEDNOG ANARHISTE
25.	Petak u 20.00	TARTIF
26.	Subota u 17.00	UOBRAŽENI BOLESNIK
27.	Nedelja u 17.00	IZDAJA
31.	Četvrtak u 20.00	LJUDI OD VOSKA HNK Zagreb, Hrvatska

JDP titluje predstave na engleski jezik (*)

Studio JDP

11.	Petak u 20.30	SUDNJI DAN
13.	Nedelja u 20.30	SUDNJI DAN
16.	Sreda u 20.30	MARKS U SOHOU (nezavisna produkcija)
17.	Četvrtak u 20.30	MARKS U SOHOU (nezavisna produkcija)
18.	Petak u 20.30	DOK NAS SMRT NE RAZDVOJI (nezavisna produkcija „Radionica integracije")
20.	Nedelja u 20.30	WHAT THE FUCK ARE WE DOING HERE? (nezavisna produkcija „Mikser House", predstava je na engleskom jeziku bez prevoda)
22.	Utorak u 20.30	SUDNJI DAN
25.	Petak u 20.30	WHAT THE FUCK ARE WE DOING HERE? (nezavisna produkcija „Mikser House", predstava je na engleskom jeziku bez prevoda)
27.	Nedelja u 20.30	DOK NAS SMRT NE RAZDVOJI (nezavisna produkcija „Radionica integracije")

Gostovanja

4.	TAKO JE (AKO VAM SE TAKO ČINI) Međunarodni festival malih scena Rijeka, Hrvatska
12.	UNOSNO MESTO Međunarodni festival „Ostrovski u kući Ostrovskog" Teatar Mali Moskva, Rusija
29. i **30.**	AJNŠTAJNOVI SNOVI Makedonski naroden teatar Skoplje, Makedonija

pOsetite 70 JUGOSLOVENSKO DRAMSKO POZORIŠTE

DOSTAVLJAMO VAM ULAZNICE NA ŽELJENU ADRESU!

Radno vreme blagajne:
ponedeljak - subota
10h - 15h i od 17h do početka predstave
nedelja od 17h do početka predstave
Tel. 011 30 61 957 / 011 26 44 447
Kralja Milana 50

Beograd
www.beograd.rs

Raiffeisen BANK

Kako da u socijaliz



Kada je Nacionalna skupština narodne snage Kube 18. aprila sa 99,83 odsto glasova (603 od ukupno 604 poslanika) izabrala Migela Dijaza Kanela za predsednika Kube, u najuticajnijim svetskim listovima to je okarakterisano kao istorijski događaj na ostrvu na kome su decenijama kao dinastija vladali Fidel Kastro (koji je umro 2016) i njegov brat Raul.

Migela Dijaza Kanela (57), sina učiteljice i fabričkog radnika koji je rođen nakon Kastrovog dolaska na vlast (kao i 78 odsto delegata koji su ga izabrali), opisuju kao čoveka koji se ponašao liberalno i moderno: družio se sa ljudima, igrao košarku sa mladima, slušao rok muziku, nosio dugu kosu, na posao odlazio u bermudama umesto u funkcionerskim odelima, branio prava gej kluba Mehunhe u Santa Klari, oko koga su izbili protesti. Kao ministar visokog obrazovanja pažljivo je slušao akademske prigovore (ponekad i usmerene i protiv njega samog).

U vreme tzv. Specijalnog perioda i nestašice benzina kroz koji je Kuba prošla nakon sloma SSSR, on je na posao odlazio biciklom umesto da se vozi klimatizovanim kolima koja su mu stajala na raspolaganju kao partijskom sekretaru u glavnom gradu provincije Vilja Klara, za kubansku revoluciju kultnom mestu Santa Klara.

"Njujork tajms", međutim, citira Giljerma Farinjasa, psihologa disidenta koji je odrastao u Santa Klari, koji odlazak Dijaza Kanela na posao biciklom opisuje kao demagogiju. Sekretar jeste bio na biciklu, kaže on, ali iza njega su išla kola sa obezbeđenjem.

Novi prvi čovek Kube može da bude komunikativan i dostupan, ali je istovremeno čvrst zagovornik komunizma i revolucije, zna značaj ključnih reči Fidela, Raula i Čea i spreman je da ućutka kritičare. Studirao je elektrotehniku na fakultetu u Las Viljasu, na kome je bio politički aktivan u okviru komunističke omladine i istupao protiv studenata koji čitaju reakcionarnu literaturu.

"Njujork tajms" piše i da se Migel Dijaz Kanel zalagao da se poboljša dostupnost interneta na Kubi naglašavajući da Kuba ne može sebi da dozvoli da bude izolovana od sveta i modernizacije, ali i da je najavio da će vlada zatvoriti jedan vebsajt čiji je sadržaj ocenio kao subverzivan, bez obzira da li će ljudi to tumačiti kao cenzuru.

Farinjas opisuje Migela Dijaza Kanela kao veoma aktivnog, veoma militantnog i veoma nepopustljivog u svojoj lojalnosti prema Kastrovima.

mu prorade liftovi



Na čelo Kube je došao čovek rođen nakon Kastrove revolucije 1959. Hodajući po žici između socijalnih očekivanja i održivosti sistema on će morati da rešava formulu sadržanu u izreci da niko ne može da uništi sistem na Kubi, ali da niko ne može ni da ga popravi

MOĆ PREDSEDNIKA KOJI NIJE KASTRO

Faktički, teza o decenijskoj neprikosnovenoj vladavini Kastrovih je tačna, formalno – nije, jer je od januara do jula 1959. prvi postrevolucionarni predsednik Kube bio Manuel Urita Leo, hrišćanski liberal, koji je učestvovao u borbi protiv kubanskog predsednika Geralda Mačada Moralesa između 1925. i 1933, generala iz rata za nezavisnost 1895, kao i protiv proameričkog dikatora Fluensija Batiste. Kada je izabran za predsednika, Leo je nasledio Batistinu platu od 100.000 dolara, koja je na Kastrov zahtev smanjena.

Tokom šest meseci vladavine, on je zatvorio kupleraje, kockarnice i nacionalnu lutriju, a pošto je ta mera izazvala otpor onih koji su u tim sektorima radili, Kastro je tražio da se njeno sprovođenje odloži dok se za seksualne i kockarske radnike ne nađe adekvatno zaposlenje. Zbog protivljenja Kastrovom zaokretu od hose-martijevskog nacionalizma ka socijalizmu, Manuel Urita je podneo ostavku.

Na to su ga prinudili radnici šećerana koji su opkolili predsedničku palatu, a organizovao ih je Fidel Kastro. Sklonio se u ambasadu Venecuele, a potom zatražio azil u Meksiku, pa 1963. prešao u SAD gde je jedno vreme preko Demokratske revolucionarne alijanse pokušavao da objedini 22 kubanske emigrantske grupe, ali je njegov uticaj slabio jer su ga emigranti proglašavali za "bivšeg Kastrovog kompanjona" .

Po dolasku u SAD, objavio je 1964. knjigu *Fidel Castro & Company, Inc.: Communist Tyranny in Cuba*. Kubu je opisivao kao "crveni pakao" i koloniju SSSR. Posle je radio kao profesor u Kvinsu u Njujorku. Umro je u egzilu 1981. Na mestu predsednika Kube, po Kastrovoj preporuci, nasledio ga je Osvaldo Dorikus Torado koji je bio lojalniji revolucionarnoj vlasti i na tom mestu ostao sve do 1976. kada je nakon promene ustava tu funkciju preuzeo Fidel Kastro, a Torado postao član državnog saveta.

SKROMNE PERSPEKTIVE

Po isteku desetogodišnjeg mandata predsednika Kube, Raulu Kastru koji je godinama bio na raznim odgovornim dužnostima u senci svog brata, ispevali su pesmu "Poslednji mambi" (*mambí*). Ta reč je povezana sa sećanjem na Huana Etnijusa Mambija, crnog španskog oficira koji je prešao na stranu Dominikanaca u ratu protiv Španaca u Santo Domingu 1846, pa su pobunjenici, često naoružani samo mačetama, nazivani Mambijevim ljudima, ili samo mambi. U kubanskom Desetogodinjem ratu protiv Španaca 1868. izraz "mambi" postao je deo kubanskog narodno-oslobodilačkog predanja.

Raul, koji tom pesmom dobija pomalo patriotski oreol, postao je socijalista pre starijeg brata Fidela. A prema analizi servisa BBC mundo, nakon revolucije 1959. bio je i veći pristalica socijalizma.

Raulov pogled na socijalizam je u međuvremenu evoluirao, sudeći bar po tome što je nedavno rekao kako, "mnogi Kubanci mešaju socijalizam sa dobijanjem nečega za džabe, a subvencije i jednakost sa egalitarizmom."

KUBANSKI PRIVATNICI

Manje fotogeničan, ali u starosti fleksibilniji od svog brata, Raul je po dolasku na čelo države dozvolio privatnim preduzetnicima da rade u 201 oblasti, od frizerskih poslova do izdavanja soba turistima. Dozvoljeno je osnivanje privatnih, pre svega farmerskih, ali i drugih kooperativa kojima je omogućeno da prodaju svoje proizvode direktno hotelima. Kubancima je dozvoljeno i da putuju u inostranstvo, da imaju mobilne telefone i kompjutere. Dozvoljeni su posedovanje i prodaja nekretnina, automobila, itd.

Osnovane su specijalne razvojne zone u blizini luke Marijel, koja je najbliža Floridi i poznata po tome što je iz nje 1980. oko 150.000 Kubanaca, takozvanih marijeljitosa, od kojih su mnogi pušteni iz zatvora, u improvizovanim čamcima, očito uz pristanak kubanskih vlasti, emigriralo u Ki Vest na Floridi. Neki su se na tom putu udavili.

Ta liberalizacija privatnog sektora uticala je na izvesno oživljavanje ekonomije i na povećanje broja turista, ali je u redovima vlasti i kod većine siromašnijih Ku- »





banaca zaposlenih u državnom sektoru produbila zavist i sumnje zbog povećanja nejednakosti. U avgustu prošle godine vlada je prestala da izdaje nove dozvole restoranima i hostelima, a u decembru je ograničila izdavanje dozvola na samo jednu delatnost po jednom privatniku i proglasila borbu protiv utaje poreza.

Sa druge strane, kako piše londonski "Ekonomist", privatni preduzetnici se žale da se kubanska vlada bori protiv "bogatstva, a ne protiv siromaštva". Izazov za reformatore su i očekivanja frustrirane mlade generacije, čiji veliki broj pripadnika, kako zapaža nemački "Špigel", na kapitalizam gleda kao na bajku zasnovanu na onome što su videli u američkim TV serijama i holivudskim filmovima ili su čuli od rođaka u Majamiju, koji im šalju fotografije novih automobila i novih televizora i slike kako jedu u restoranima.

U septembru 2010. kubanska vlada je objavila planove da redukuje obim državne privrede i počela je da zatvara oko 500.000 radnih mesta u proizvodnji šećera, poljoprivredi, građevinarstvu, zdravstvu i turizmu, što mora da je bio šok za kubansko radništvo koje broji 5.100.000 ljudi i koje možda ne razume šta je to neproduktivna zaposlenost – na Kubi je stopa nezaposlenosti samo 3 odsto.

Kompenzacija je tražena u izvesnoj liberalizaciji privatnog sektora, u okviru koje je 580.000 Kubanaca, oko 12 odsto radne snage, postalo "samozaposleno".

U 2000. u javnom sektoru na Kubi bilo je zaposleno 76 odsto radnika, dok je u privatnom sektoru bilo zaposleno 23 odsto, što je vidljiva promena u poređenju sa odnosom 1981. godine od 91 odsto prema 8 odsto.

DVA PEZOSA

Dijaz Kanel mora da "hoda po žici" uvodeći tržišne reforme, bez velikog žrtvovanja socijalnih očekivanja Kubanaca, što uključuje zaštitu siromašnih koji, prema zvaničnoj statistici, čine 1,5 odsto stanovništva i da obezbedi osnovne životne namirnice po subvencionisanim cenama (kilogram pirinča košta jedan cent). A 80 odsto hrane za stanovništvo dolazi iz uvoza.

Država je uspevala da finansira obrazovanje (koje je po nekim procenama na nivou zemalja OECD) i osnovni nivo besplatne zdravstvene zaštite. Kuba ima više doktora po glavi stanovnika od SAD ili Kanade.

Najteži korak mogla bi biti reforma kubanskog dualnog valutnog sistema po kome "konvertibilni pezos", koji vredi oko jedan dolar kad ga razmenjuju državna preduzeća, cirkuliše pored "običnog" kubanskog pezosa, koji vredi 24 puta manje kad ga razmenjuju pojedinci. Taj sistem je Fidel Kastro usvojio 1994. godine kako bi privukao novčane doznake kubanskih emigranata, kojih je, prema popisu iz 2010, u SAD bilo oko 1,8 miliona, od čega je oko milion rođeno na Kubi, a ostali su druga i treća migrantska generacija rođena u SAD.

Prosečne plate Kubanaca iznose 576 kubanskih pezosa (kad se preračunaju prema kursu konvertibilnog, i običnog pezosa od 1:24 – to je plata od 23 dolara, a taj paradoks "socijalističkih robno-novčanih odnosa", naravno, citiraju sva zapadna glasila). Svetska banka objavljuje da je 2015. BDP po glavi stanovnika na Kubi iznosio 7602 dolara, izračunato po tekućim cenama (više nego u Srbiji gde je BDP po glavi stanovnika po istoj računici 5426 dolara).

Raul Kastro je tokom svog predsedničkog mandata ponavljao da monetarna reforma "više ne može biti odlagana", ali zbog bojazni od teško predvidivih ekonomskih posledica, mogućih bankrota državnih preduzeća i moguće inflacije nije uspeo da sprovede reformu tog dualnog deviznog sistema koji ugrožava izvoznike, a stimuliše uvoznike.

IZAZOV OŽIVLJAVANJA

Migel Dijaz Kanel je pred izazovom da ubrza tržišne reforme koje je započeo Raul Kastro, od koga je nasledio ekonomiju u stagnaciji, nefunkcionalnu birokratiju i budžetski deficit koji će ove godine dostići 12 odsto kubanskog BDP-a.

Kako piše američki "Nešenel interest", petina kubaskog budžeta odlazi na subvencije državnim preduzećima.

Za Kubu se ne može reći da je prezadužena zemlja – njen spoljni dug dostiže nivo od 32,7 odsto BDP (*CIA World Factbook*). Problem je u tome što je kubanski izvoz od 2008. smanjen za trećinu, a trgovinski deficit 2017. dostizao 8,3 milijarde dolara. To je donekle kompenzovano prihodom od turizma (1,7 milijardi dolara) i izvoza medicinskih usluga. Od 2000. godine Venecuela je, na primer, preko barter aranžmana (nafta za usluge oko 30.000 kubanskih medicinskih profesionalaca) isporučivala Kubi oko 100.000 barela nafte dnevno po preferencijalnim cenama, što je bila svojevrsna kompenzacija za presahlu pomoć Sovjetskog Saveza. Međutim, aranžman s Venecuelom počeo je da se raspada pošto je ova zemlja



PROMENA NA VRHU: Migel Diaz Kanel i Raul Kastro; Fidel Kastro
Foto: AP Photo

i sama zapala u teškoće, pa je trgovinska razmena između dve zemlje opala sa 8,5 milijardi dolara u 2012. na 2,2 milijarde dolara prošle godine.

Venecuela je najveći uvozni partner Kube (sa 38,7 odsto vrednosti ukupnog uvoza), a slede Kina sa 9,8 odsto, Španija sa 8,4 odsto, Brazil sa 4,7 odsto i Alžir sa 4,4 odsto ukupnog uvoza.

Najveći kubanski izvozni partneri opet su Venecuela sa 33,5 odsto, Kanada sa 15,9 odsto, Kina sa 9,5 odsto i Holandija sa 4,5 odsto ukupnog kubanskog izvoza. Glavni kubanski izvozni proizvodi su šećer, medicinski proizvodi, duvan, nikl (u čemu su angažovani Kanađani), kafa, južno voće i plodovi mora. Međutim, državna industrijska preduzeća su neefikasna, nedostatak goriva dovodi do prekida proizvodnih procesa, a poljoprivredna oprema je zastarela. Poljoprivrednici se žale da rade s mašinama iz sovjetske ere. Nedostaju delovi, a kineske zamene su lošeg kvaliteta.

KINESKA KARTA

U rešavanju svojih strukturnih problema Kuba ne može da računa na pomoć MMF-a ili Svetske banke jer to ne dozvoljavaju Amerikanci.

Očekivanja da bi moglo da dođe do normalizacije odnosa između Kube i SAD i okončanja šezdesetogodišnjeg embarga porasla su 2016. nakon "Obaminog detanta" i kubansko-američkih pregovora koje su podsticali papa Franja i Nelson Mandela. Međutim, administracija novog američkog predsednika Donalda Trampa krenula je korak unazad i ponovo otežala tok američkih turista ka Kubi (kojih je u 2017. godini bilo 619.000).

U međuvremenu, američke diplomate u Havani žalile su se na niz misterioznih bolesti izazvanih navodnim kubanskim napadima zvukom na područje američke ambasade, što je rezultiralo velikim smanjenjem američkog diplomatskog osoblja u Havani i dodatnim pogoršanjem američko-kubanskih bilateralnih odnosa. Kako u svom izveštaju naglašava list "Los Anđeles tajms", Migel Dijaz Kanel je u inauguracionom govoru proklamovao da Havana neće ustuknuti pred "pretnjama moćnog imperijalističkog suseda".

Produžetak američkog embarga tera Kubu da zatraži veću pomoć od Kine, koja je već obezbedila reprogram kubanskog duga i finansiranje trgovine, ali, kako piše "Ekonomist" i Peking je pokazao malo volje da obezbedi onako velikodušnu pomoć karipskoj zemlji kakvu joj je pružao Sovjetski Savez tokom Hladnog rata.

MOĆ KASTROVIH IZ SENKE

Londonski "Ekonomist" u svojoj analizi procenjuje da će Migel Dijaz Kanel, kao i Raul Kastro pre njega, možda pokušati da vodi Kubu putem kojim idu Kina i Vijetnam, gde su komunističke partije liberalizovale ekonomiju bez prepuštanja političke kontrole. Politička represija na Kubi je unekoliko olabavljena ako se uzme u obzir da su dugoročna zatočenja disidenata sada zamenjena kratkoročnim hapšenjima i brzim puštanjem iz zatvora. Organizacija za ljudska prava i pomirenje tvrdi da je na Kubi bilo oko 5000 politički motivisanih hapšenja.

U inauguracionom govoru Dijaz je naglašavao i da će obezbediti kontinuitet kubanske revolucije, hvalio svog protežea i prethodnika osamdesetšestogodišnjeg Raula Kastra, koji će još najmanje tri godine biti prvi sekretar Komunističke partije, najuticajnije kubanske političke institucije. Migel je otišao korak dalje i čak izgovorio rečenicu: "Socijalizam ili smrt. Mi ćemo pobediti!"

Američki "Nešenel interest" procenjuje da Migela Dijaza Kanela i pored toga što je izabran "s blagoslovom" čeka izazov konsolidacije sopstvene pozicije u odnosu na partiju, armiju, ali i u odnosu na Kastrovu familiju, posebno kad se uzme u obzir da je Raulov sin Alehandro oficir moćnog Ministarstva unutrašnjih poslova, a da je njegov bivši zet Alberto Rodrigez na čelu vojne holding kompanije GAESA, koja kontroliše veći deo kubanskog turizma uključujući hotele, restorane i turoperatore, a sudeći po Rojtersu, i između 40 i 60 odsto kubanskih deviznih prihoda.

Kubanska armija je, sudeći po analizama koje je objavio BBC, igrala ključnu ulogu u sprečavanju sloma ranjive kubanske ekonomije nakon raspada Sovjetskog Saveza 1991, dok su Raul Kastro i drugi ponavljali da na Kubi šok terapije poput one u SSSR-u neće biti.

ZAŠTO U SOCIJALIZMU NE RADE LIFTOVI

U trenutku kada je predsednik Obama stigao u Havanu, a Rolingstonsi samo što nisu, novinar nedeljnika "Špigel" Johen Martin Guč je 2016. pod naslovom "Poslednja šansa, amigo!" pisao kako su mu, kada je 1992. godine želeo prvi put da putuje na Kubu, ljudi govorili da požuri ako želi da vidi socijalizam pre nego što i tamo odumre, jer je Sovjetski Savez već bio izdahnuo, a stara Kuba neće izdržati mnogo duže.

Iz nekih razloga on je stigao na Kubu tek deset godina kasnije, 2002. godine i opet su svi govorili: "Poslednja šansa, amigo! Požurite, Kuba kakvu znamo nestaje..." Odseo je u kultnom hotelu Habana libre koji je otvoren 1958. godine kao Hilton Habana, a u kome su Fidel Kastro i njegovi ljudi nakon pobede smestili štab revolucije. Kastro je tri meseca živeo u apartmanu 2324.

Johen, čija je soba bila na 24. spratu, sprat iznad nekadašnjeg Kastrovog štaba, piše kako bi, da je Kastro još tamo, rado sišao u njegov apartman i ljubazno mu postavio nekoliko pitanja. Na primer, zašto liftovi ne rade u socijalizmu? Hotel ima šest liftova. Tri su trenutno neupotrebljiva. Ponekad četiri. Na 24. spratu lift čeka se kao da se čeka dolazak Mesije, napisao je Johen.

Jedna kubanska izreka kaže da sistem na Kubi niko ne može da sruši (o čemu, uostalom, govore bezuspešni pokušaji sada već dvanaest američkih predsednika) – ali da niko ne može ni da ga popravi. To je jednačina koju na Kubi sada treba da rešava Migel Dijaz Kanel, a da pritom prorade liftovi. ¶

MILAN MILOŠEVIĆ



U senci sukoba

Mundijal je ove godine u senci sukoba Zapada i Rusije i korupcionaških afera koje potresaju Međunarodnu fudbalsku federaciju. Od bojkota SP pojedinih zemalja ipak neće biti ništa, a Rusija očekuje oko milion i po stranih navijača i turista

Još kada je 2. decembra 2010. godine Izvršni komitet Međunarodne fudbalske federacije (FIFA) u Cirihu odlučio da će se prvi put u istoriji Svetsko prvenstvo u fudbalu odigrati u Istočnoj Evropi, nazirao se rascep između Rusije i Zapada. Ruska Federacija je organizaciju prestižnog takmičenja dobila u oštroj konkurenciji Engleske, zajedničkih kandidatura Belgije i Holandije, kao i Portugala i Španije. Sa druge strane, Sjedinjene Američke Države, Australija, Japan i Južna Koreja, koji su se kandidovali za organizaciju Svetskog kupa 2022. godine, teško su podneli poraz od Katara, koji je istog dana u sedištu FIFA bio izabran za domaćina Mundijala 2022.

Reakcije medija i zvaničnika "poraženih" kandidata nisu krile razočaranje i sumnju u validnost odluka "krovne kuće svetskog fudbala", a zluradi komentari na račun zemalja kojima je poverena organizacija SP s vremenom su postajali sve glasniji, podstaknuti burnim geopolitičkim previranjima u godinama koje su usledile. Moglo bi se reći da je predstojeće Svetsko prvenstvo u fudbalu u Rusiji jedan od najispolitizovanijih sportskih događaja u modernoj istoriji, uporediv sa "krnjim" Olimpijskim igrama održanim u jeku Hladnog rata u Moskvi 1980, ili onima u Los Anđelesu četiri godine kasnije.

DVANAEST MILIJARDI DOLARA

Bilo kako bilo, u Rusiji se nekoliko nedelja pred početak 21. SP pod okriljem FIFA obavljaju poslednje pripreme za turnir koji će biti održan od 14. juna do 15. jula ove godine. Utakmice će se igrati u jedanaest gradova – Kalinjingradu, Kazanju, Moskvi, Nižnjem Novgorodu, Rostovu na Donu, Samari, Saransku, Sočiju, Sankt Peterburgu, Volgogradu i Jekaterinburgu.

Posebna pažnja organizatora okrenuta je finansijskim i bezbednosnim pitanjima. Rusija je uložila ogromna sredstva kako bi gledaocima i navijačima širom sveta priredila vrhunsku sportsku priredbu. Nedavno su ruski mediji preneli vest da je premijer Rusije Dmitrij Medvedev vladinim dekretom uvećao (ionako visok) iznos budžeta za organizaciju Mundijala za nekih 34,5 milijardi rubalja (600 miliona dolara), što je podiglo ukupne troškove na 678 milijardi rubalja (11,8 milijardi dolara).

Uprkos snažnoj, gotovo rusofobičnoj kampanji koja se vodi u zapadnim medijima protiv Moskve – počev od Ukrajine,



SIMBOLI: Zaštitni znak Svetskog prvenstva i, u pozadini, Putinova rezidencija u St. Petersburgu; ulaznica za fudbalsko prvenstvo (dole)
Fotografije: AP

Povećan nagradni fond

Međunarodna fudbalska federacija saopštila je da je nagradni fond Svetskog prvenstva u fudbalu povećan na 400 miliona dolara, što je porast od 12 posto u odnosu na SP 2014. u Brazilu.

Budući svetski prvak zaradiće 38 miliona dolara, tri miliona više nego pre četiri godine. Vicešampion će otići bogatiji za 28 miliona dolara, dok će ček za treće mesto iznositi 24 miliona dolara. Reprezentacija koja osvoji četvrto mesto biće bogatija za 22 miliona dolara.

Timovi koji ispadnu sa Prvenstva odmah nakon takmičenja po grupama, zaradiće po osam miliona dolara, koliko je bilo i u Brazilu pre četiri godine. Prolaz u drugu fazu osigurava 12 miliona dolara, dok plasman u četvrtfinale SP donosi 16 miliona dolara.

Osim navedenih iznosa, FIFA će svakom od učesnika Mundijala nadoknaditi deo troškova za pripreme u iznosu od milion i po dolara.



pa preko rata u Siriji, slučaja "Skripalj", proterivanja ruskih diplomata, do afera sa dopingom ruskih sportista i najavama bojkota Mundijala pojedinih zapadnih zemalja – organizatori očekuju da će se prodati sve ulaznice.

BEZBEDNOSNE MERE

Velika sredstva za organizaciju SP Rusija nije obezbedila samo iz budžeta, već su i vodeći privredni subjekti, javna preduzeća i oligarsi imali obavezu da učestvuju u podeli troškova. Tako će za organizaciju SP ruska Vlada izdvojiti 390,2 milijarde rubalja (6,7 milijardi dolara), dok će 91,9 milijardi rubalja (1,5 milijardi dolara) dobiti od regionalnih vlada i 195,8 milijardi (3,4 milijarde dolara) od privatnih ili državnih kompanija", navodi se u članku nedeljnika "Moskou tajms".

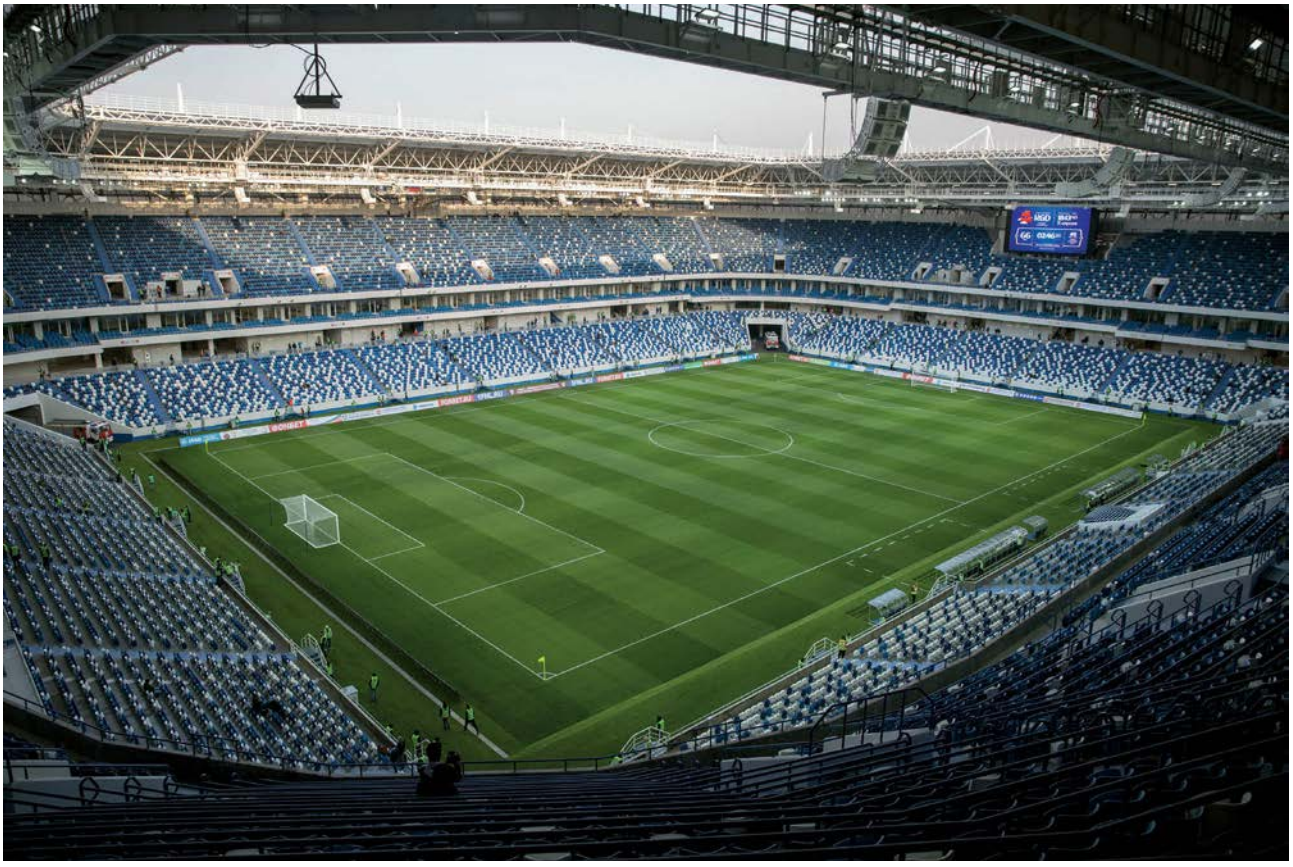
Sredstva su iskorišćena da bi se osposobila infrastruktura za SP, izgradili i renovirali stadioni, pomoćni tereni, unapredili hoteli, aerodromi i putevi. Imajući u vidu da se na šampionatu u Rusiji očekuje oko milion i po stranih turista i navijača, razrađene su kompleksne mere bezbednosti. Zamenik ministra unutrašnjih poslova Ruske Federacije Igor Zubov je za "Sputnjik" izjavio da "bezbednosne službe proveravaju umešanost u terorističku i ekstremističku delatnost svakog volontera" koji će biti angažovan za vreme šampionata, a kojih je više od petnaest hiljada. Takođe, zamenik ministra rekao je i da je već "izvršena kontrola antiterorističke zaštićenosti objekata u kojima će se održavati Prvenstvo".

Novina je da će tokom trajanja Mundijala stranci sa ulaznicom za utakmice biti u prilici da elektronskim putem naruče i dobiju personalnu identifikacionu karticu, tzv. "navijački pasoš", koji omogućava ulazak u zemlju bez vize. Ova kartica će stranim gostima omogućiti i da bez ograničenja putuju po Rusiji i obilaze i one gradove u kojima se ne igraju utakmice.

POZIV NA BOJKOT

Uprkos tome, Bela kuća je pozvala sve potencijalne američke navijače da "dvaput razmisle" pre nego što odu u Rusiju, a ministar spoljnih poslova Velike Britanije Boris Džonson uporedio je rusko Svetsko prvenstvo sa Olimpijskim igrama u Hitlerovoj Nemačkoj 1936. godine. I Ukrajina, iako nije učesnica ovog takmičenja, pozvala je na bojkot Kupa, a Velika Britanija i Island već su najavili da predstavnici njihovih vlada i članovi kraljevske porodice neće biti prisutni na Mundijalu. Pozivu na bojkot pridružio se i najtiražniji tabloid u Nemačkoj "Bild".

Zbog svega toga portparolka Ministarstva spoljnih poslova Rusije Marija Zaharova, koja baš kao i američki predsednik Donald Tramp voli da komunicira preko društvenih mreža, izjavila je da je "glavni cilj nekih zapadnih zemalja da se ne dozvoli održavanje Svetskog prvenstva u fudbalu u Rusiji". FIFA je, međutim, uverena da će uprkos političkim i medijskim »



Bela kuća je pozvala sve potencijalne američke navijače da "dvaput razmisle" pre nego što odu u Rusiju, a ministar spoljnih poslova Velike Britanije Boris Džonson uporedio je SP u Rusiji sa Olimpijskim igrama u Hitlerovoj Nemačkoj 1936.

pritiscima svi stadioni tokom Prvenstva biti ispunjeni do poslednjeg mesta i da će biti prodato ukupno 2,7 miliona ulaznica.

Kuriozitet je da, prema podacima FIFA, najbrojnija grupa stranih navijača dolazi upravo iz SAD, iako američka reprezentacija prvi put od 1986. godine nije uspela da se kvalifikuje na SP, i uprkos preporuci "sa najvišeg mesta" da se Amerikanci uzdrže od putovanja u Rusiju. Od početka aprila američki navijači kupili su 16.462 ulaznice.

FIFA NA UDARU

Ne nalazi se samo Rusija pod pritiscima. Sa ogromnim izazovima suočava se i Međunarodna fudbalska federacija, čiji ugled je ozbiljno narušen prethodnih godina zbog serije korupcionaških skandala. Kada je pre dve godine šef FIFA Đani Infantino na kongresu ove organizacije izabran za predsednika, ugled i imidž fudbalske federacije bili su, reklo bi se, na istorijskom minimumu. Tome su doprinela i hapšenja visokih zvaničnika FIFA, kao i suspenzija bivšeg predsednika Sepa Blatera zbog brojnih finansijskih malverzacija.

Takođe, Svetska kuća fudbala uprkos ogromnim prihodima već godinama posluje sa gubicima, a negativan imidž ove organizacije odražava se i na smanjenu atraktivnost FIFA, barem kada su u pitanju potencijalni partneri i sponzori. Nekoliko velikih sponzora (među kojima su i Kastrol, Soni, Kontinental, Džonson&Džonson) raskinuli su ugovore sa Međunarodnom fudbalskom federa-

Velika Britanija bez sudija na Mundijalu

Uprkos uvreženom mišljenju da je engleska fudbalska liga najsnažnije i najkvalitetnije klupsko takmičenje u Evropi i svetu, na Svetskom prvenstvu u Rusiji neće suditi nijedan arbitar iz Premijer lige.

Kako piše britanski "Gardijan", "FIFA je saopštila imena 99 sudija i pomoćnika za turnir, a nema nijednog iz Engleske, Škotske, Velsa ili Severne Irske", što se, podseća ovaj list, događa "prvi put u 80 godina".

Evropu će predstavljati arbitri iz Nemačke, Turske, Rusije, Holandije, Poljske, Španije, Srbije, Italije, Slovenije i Francuske, "dok po šest sudija delegiraju Afrika, Azija, Severna i Južna Amerika, a dvojicu Okeanija". Mnogi analitičari i u ovome vide posledice ozbiljne krize bilateralnih odnosa između Rusije i Velike Britanije i nastavak diplomatskog rata Moskve i Londona, koji se očito preneo i u sferu sporta.



ČIJI NAVIJAČI ĆE SEDETI NA TRIBINAMA: Novi stadion u Kalinjgradu i Vladimir Putin
Fotografije: AP

cijom. Njihovo mesto zauzele su korporacije iz Rusije, Kine i sa Bliskog istoka (Gasprom, Vanda, Hajsens, Katar Ervejs itd.), kojima očito odgovara u kom pravcu se menja politička i ekonomska "krvna slika" u Svetskoj kući fudbala.

KO JE SLEDEĆI

Sve vidljiviji kineski uticaj na poslovanje FIFA može da se tumači i kao ambicija "azijskog zmaja" da se u doglednoj budućnosti Svetsko prvenstvo u fudbalu organizuje u Kini.

Iako je za realizaciju takmičenja ovog formata potrebno uložiti znatna sredstva, organizatori i FIFA mogu da očekuju pristojnu zaradu od Mundijala. Poslednje Svetsko prvenstvo održano pre četiri godine u Brazilu, na primer, finansijski je bilo veoma isplativo za Međunarodnu fudbalsku federaciju. U analizi uticajnog internet portala "Biznis insajder" navodi se da je "Svetski kup 2014. ostvario prihod od 4,8 milijardi dolara za FIFA, u poređenju sa 2,2 milijarde dolara troškova. Tokom četvorogodišnjeg ciklusa, događaj je ostvario dobit od 2,6 milijardi dolara." Lavovski deo prihoda FIFA je ostvarila od prodaje TV prava (2,4 milijarde dolara), zatim 1,6 milijardi dolara od sponzorstava i 527 miliona dolara od prodaje karata.

Svetsko prvenstvo pre četiri godine pratilo je na televiziji 3,2 milijarde gledalaca, a finalni susret između Nemačke i Argentine gledalo je milijardu ljudi širom sveta. Za predstojeće SP u Rusiji povećan je i nagradni fond, te on sada iznosi 400 miliona dolara, što je porast od 12 odsto u odnosu na Mundijal iz 2014. u Brazilu. Čak i da srpska reprezentacija ne prođe u drugi krug takmičenja, Fudbalski savez Srbije, koja će prvi put od 2010. godine učestvovati na najprestižnijoj svetskoj fudbalskoj smotri, dobiće od FIFA osam miliona dolara. ¶

UROŠ MITROVIĆ

Z
12. Turneja
SLOBODNE ZONE
u 50+ gradova i opština u Srbiji
april | maj | jun 2018.

Nova zvezda na košarkaškom nebu

Nikada nijedan igrač sa prostora Jugoslavije nije bio toliko kompletan igrač, a sve to sa samo 23 godine. Ono što statistika ne beleži jeste to da je Nikola Jokić pre svega pristojan momak, koji voli košarku i igra je sa neverovatnom košarkaškom inteligencijom i lakoćom, kao da igra sa ortacima iz kraja na lokalnom terenu. Na sve to, on ima komentar da nije nikakav superstar i da ne teži da polomi obruč ili da zakuca preko dva igrača, i da mu je veće zadovoljstvo da nekom asistira i da na taj način usreći i sebe i saigrača

Na Svetskom juniorskom prvenstvu u košarci koje je održano u italijanskom Bormiju 1987. godine, nacionalni tim Jugoslavije je pobedio dva puta američku reprezentaciju. Prvi put u grupnoj fazi takmičenja, a kasnije i u finalnoj utakmici.

U prvom meču je Toni Kukoč ubacio 37 poena, pogodivši usput 11 trojki iz 12 pokušaja. Naravno da je trener američkog tima za finalnu utakmicu pojačao odbranu na njemu, ali su to iskoristili naši centri Vlade Divac i Dino Rađa, koji su zajedno ubacili 42 poena.

Zašto je ta utakmica bila prekretnica u evropskoj košarci? Prvi put su se van NBA lige pojavili visoki igrači koji svakako nisu bili fizički dominantni u odnosu na američke košarkaše, ali su imali tehniku i košarkašku inteligenciju da se ravnopravno nadigravaju sa najvećim zvezdama u Americi. Poznato je da su sva trojica pomenutih igrača završila u NBA ligi i tamo ostavila dubok trag, a pre svega su otvorili put desetinama igrača iz Evrope u narednih 30 godina.

Sada gotovo da nema kluba u NBA ligi bez igrača koji su košarkašku karijeru započeli van Amerike. Dirk Novicki, legenda Dalas Maveriksa, prvi je evropski visoki igrač koji je bio toliko dominantan tokom svoje karijere u američkoj profesionalnoj košarkaškoj ligi. Kao najbolji strelac i skakač svog tima, gotovo sam doveo je Maverikse do šampionske titule 2011. godine.

Danas, jedan novi evropski igrač je vodeći u svom klubu u svim najvažnijim statističkim parametrima (poeni, skokovi i asistencije) – Nikola Jokić, centar Denver Nagetsa i reprezentativac Srbije.

ZASTRAŠUJUĆA STATISTIKA

Da nismo počeli krajem osamdesetih godina prošlog veka da gledamo NBA ligu, ko zna koliko bi vode proteklo dok ne bismo saznali da je statistika pokazatelj kako je neko odigrao utakmicu. Broj poena i opšti utisak gledalaca košarkaškog meča bili su do tada sve potrebne informacije. Da li se neko seća koliko je Dražen Petrović imao skokova, asistencija i ukradenih lopti dok je igrao u Evropi?

Sada nas, u savremenom dobu sporta, toliko zasipaju raznim statističkim pokazateljima da ne treba ni da gledamo utakmicu da bismo znali koliko je neki igrač uticao na krajnji rezultat svog tima.

Kada je već tako, evo statističkih podataka Nikole Jokića u sezoni 2017/2018: najbolji strelac tima sa prosečno 18,5 poena po utakmici, najbolji skakač sa 10,7 skokova i najbolji asistent sa 6,1 asistencijom po utakmici. Uz to, drugi po procentu šuta za tri poena, treći u timu po procentu slobodnih bacanja, treći po ukradenim loptama... Po ovim brojkama, mogao je i sam da igra, samo da mu nađu još četvoricu kao ispomoć.

Ono što američki mediji najviše cene je tripl-dabl (broj dvocifrenih statističkih parametara tokom jedne utakmice). Tokom prošle takmičarske godine, Nikola Jokić je odigrao deset utakmica na kojima je u isto vreme imao dvocifren broj poena, skokova i asistencija.

Zaluđenost statistikom ide dotle da je neko vodio evidenciju o najbržem tripl-dablu na jednoj utakmici. Izvesni košarkaš po imenu Džim Taker je 1955. godine uspeo da za 17 minuta zabeleži tripl-dabl. Elem, i taj uspeh je od sada u vlasništvu Nikole Jokića. On je sve to uspeo za 14 minuta i 33 sekunde.

Pedantni Amerikanci bi još štošta da nam prikažu kroz statistiku, ali jedno je sigurno. Nikada nijedan igrač sa prostora bivše Jugoslavije nije bio toliko kompletan, a sve to sa samo 23 godine. Ono

što statistika ne beleži jeste to da je Nikola Jokić pre svega pristojan momak, koji voli košarku i igra je sa neverovatnom košarkaškom inteligencijom i lakoćom, kao da igra sa ortacima iz kraja na lokalnom terenu. Na sve to, on ima komentar da nije nikakav superstar i da ne teži da polomi obruč ili da zakuca preko dva igrača, i da mu je veće zadovoljstvo da nekom asistira i da na taj način usreći i sebe i saigrača.

KAKO JE POČELO

Košarkaše koji pokažu talenat menadžeri veoma brzo primete. Jokić je prvi put skrenuo pažnju na sebe još u juniorskoj kategoriji, kada je igrao za Vojvodinu Srbijagas. Imao je problema sa kilažom u mlađim danima i po rečima njegovog trenera nije mogao da uradi više od dva skleka, ali je talentom sve to nadoknađivao.

Sa sedamnaest godina je juniorskom timu Partizana ubacio 34 poena, imao je 19 skokova, sa indeksom korisnosti 51. Celu sezonu je odigrao na sličnom nivou, tako da je vrlo brzo potpisao prvi seniorski ugovor sa Mega Vizurom u vlasništvu Miška Ražnatovića, najpoznatijeg košarkaškog menadžera u Evropi.

O kakvom talentu je reč vrlo brzo su svi videli. Sa nepunih 18 godina već je igrao za prvi tim Mege. O njegovim prvim profesionalnim koracima Miško Ražnatović u jednom intervjuu kaže: "Nikolin boravak u Megi zaista je bio specifičan i obeležen mnogim anegdotama, a za sve nas u klubu je predstavljao jedinstveno iskustvo. Naime, retko kada se bilo kom timu desi da je najbolji igrač tima zapravo klinac, koji samo želi da se igra košarke, to uopšte ne shvata ozbiljno, i ima dana kada zaista time ne želi da se bavi. No, kombinacijom metoda 'dobar i loš policajac', gde je Dejan Milojević (trener Mega Vizure) bio dobar, a ja naravno loš, uspeli smo da ga uozbiljimo u prihvatljivoj meri, ali ni blizu do onih granica na koje smo navikli u profesionalnom sportu."

Najveću zaslugu za nastavak njegove karijere imao je Jokićev rođeni brat Strahinja, koji je video šta su nezdrav život i druženje sa Darkom Miličićem u Americi učinili sa velikim talentom njihovog trećeg brata Nemanje. "Strahinja je zanemario svoj privatni život, doselio se u Beograd, živeo i svakodnevno pričao s njim, i mnogo uticao da Nikola promeni neke navike i poglede na život (na primer, izbacio je konzumiranje dva litra kola-kole i 500 grama masnog bureka za doručak)."

Već u sledećoj sezoni, 2013/2014, vidno je popravio svoju igru i prosečno postizao 11,4 poena, imao 6,4 skoka i 2,5 asistencija po utakmici. Naredne sezone je postao standardan igrač prvog tima i najbolji igrač Jadranske lige (današnja Aba liga). I sve to sa samo dvadeset godina i još uvek nedovoljno posvećen košarci.

Sledeća epizoda koja još uvek traje bili su Denver Nagetsi, koji su ga izabrali kao 42. pika u drugoj rundi drafta. Nisu bili svesni šta su dobili i koliko su malo platili budućeg nosioca igre njihovog tima. »

Zarade

Nikola Jokić je ove godine zaradio 1.471.382 američka dolara, zahvaljujući ruki ugovoru koji je potpisao na tri godine odmah po dolasku u Denver Nagetse. Trenutno je najmanje plaćen igrač u svom klubu. Najveću platu u njegovom timu ima Pol Milsap, koji je ove godine zaradio blizu 30 miliona dolara.

Ruki ugovor ističe na kraju ove sezone, pa će klub morati da mu ponudi mnogo bolje uslove ukoliko želi da zadrži svog najboljeg igrača. Denver Nagetsi zadržavaju pravo na Nikolu Jokića ukoliko izjednače najbolju ponudu koju bi mogao da dobije od nekog NBA kluba.

Američki novinari prognoziraju da će uprava Denver Nagetsa morati da mu po novom ugovoru ponudi najmanje 146 miliona dolara za narednih pet godina. Ukoliko se to dogodi, postaće najplaćeniji srpski sportista svih vremena. Do sada je to bio Novak Đoković, koji je od zarada na turnirima do sada sakupio 110 miliona dolara.



Foto: AP



Knjige u izdanju nedeljnika

VREME

možete kupiti u:

prostorijama redakcije,
boljim knjižarama,
pouzećem ili preko interneta

NBA LIGA

Već u prvoj sezoni u NBA ligi, koja inače služi za uigravanje i prilagođavanje, Nikola Jokić je odigrao 80 utakmica u sezoni. Njegova velika sreća je da ga je izabrao klub koji mu omogućava da igra, jer na njegovoj poziciji Denver Nagetsi nisu imali dominantnog igrača zbog koga bi sedeo na klupi i samo povremeno ulazio u igru, za razliku od velikog broja igrača iz Evrope koji tako provode prvu godinu u ligi.

Ono što su vrlo brzo svi videli jeste da se pojavio čovek koji bi uz specijalnu pripremu, koja bi se pre svega svodila na kondicioni trening i teretanu, vrlo brzo postao igrač čiji bi doprinos igri bio nemerljiv. Naravno da su mu dali posebnog trenera za kondicioni rad, posebnog nutricionistu koji se brine samo o tome koliko zdravo se hrani. Sve to je standardan program koji sprovodi armija ljudi zaposlenih u okviru svakog tima u NBA ligi. Previše novca je u igri da bi neko mogao da prođe samo uz pomoć talenta, posebno što su videli kakvo košarkaško blago imaju u rukama.

U prošloj sezoni, a pogotovo u ovoj, Jokić je toliko napredovao da je postao najbolji igrač i lider svog tima. Ono što mu i trener zamera jeste da ne uzima dovoljno odgovornosti u napadu. Individualni trening koji je imao prošlog leta, kada je izostao sa Evropskog prvenstva, vidljiv je tokom cele ove sezone. Popravio je šut za tri poena i u tom segmentu je jedan od najboljih centara u ligi.

Ono što ga izdvaja u odnosu na sve igrače na poziciji centra i što je postalo njegov zaštitni znak jesu asistencije. U tom segmentu igre je najbolji u NBA ligi. Nemoguće ga je udvojiti u napadu jer taj pokušaj automatski završava kao asistencija slobodnom igraču. Veliki broj napada ide preko njega. Bek samo prenese loptu i dodaje je Jokiću, koji je maestralno distribuira. Nijedan tim u NBA ligi ne igra na taj način.

Komentarišući njegovu igru, legendarni Šekil O' Nil uporedio ga je sa Vladom Divcem, koji je uneo revoluciju u ligi zbog osećaja za dodavanje lopte i pregleda igre. Dodao je da je Nikola Jokić već sada bolji igrač od njega i da nikada nije video takav talenat i košarkašku inteligenciju na jednom mestu. Lakoća kojom igra košarku nije viđena godinama. Čarls Barkli mu predviđa blistavu budućnost ukoliko još poradi na fizičkoj snazi. Trenutno još samo u tom segmentu igre zaostaje za centrima u NBA ligi.

Nikola se ne osvrće na ove komentare i laskanja, već i dalje ističe da je klub mlad i da je pred njima izvesna budućnost. Ove godine su u poslednjoj utakmici izgubili mogućnost da izbore doigravanje. Već sledeće godine će gotovo sigurno biti učesnici plej-ofa, a od Nikole se očekuje da i dalje bude lider ovog mladog tima koji će izvesno predstavljati budućnost NBA lige.

U vremenu kada se igračka karijera produžava do kasnih tridesetih godina, Nikoli Jokiću ostaje još petnaestak godina da stekne iskustvo i snagu koje će mu, uz košarkaško znanje, omogućiti da bude najbolji centar kojeg je evropska košarka imala u NBA ligi. ¶

ALEKSANDAR ALEKSIĆ

Reprezentacija

Nikola Jokić je prvi put igrao za reprezentaciju Srbije na Svetskom prvenstvu za igrače do 19 godina, koje je 2013. godine održano u Češkoj. Tim Srbije je zauzeo drugo mesto iza mladih igrača SAD. Nije bio član mlađih selekcija iz razloga koji su pomenuti, a to su njegova prekomerna kilaža i nezainteresovanost za odricanje koje posvećenost košarci zahteva od igrača.

Njegov ubrzani prelazak iz juniorske kategorije u seniorsku usledio je već 2016. godine na predolimpijskom kvalifikacionom turniru u Beogradskoj areni, gde je izabran za najboljeg igrača.

Do sada je u reprezentaciji igrao samo na Olimpijskim igrama u Riju 2016. godine. U duele u grupnoj fazi sa timom SAD bio je najbolji strelac naše reprezentacije sa 25 postignutih poena. U rodnom Somboru ga je kao osvajača srebrne medalje sa Olimpijskih igara dočekalo 4000 sugrađana, i po njegovim rečima to mu je najdraži događaj u košarkaškoj karijeri.

Prošle godine je propustio da učestvuje na Evropskom prvenstvu u košarci. Kao što je poznato, reprezentacija Srbije je otišla na prvenstvo bez osam najboljih igrača i ipak osvojila srebrnu medalju. Kako to obično biva, stigle su silne osude zbog njegove odluke da otkaže poziv selektoru Aleksandru Đorđeviću. Odluku je Nikola pravdao željom da se posveti individualnim treninzima i poboljšavanju forme pred sledeću sezonu u NBA ligi. Kao što smo videli po formi koju je imao u ovoj sezoni, nije pogrešio.

Nikola i njegov klupski kolega iz Mega Vizure Boban Marjanović, svakako bi bili najbolji evropski centarski tandem. Njegov nemerljiv doprinos nije niko mogao da nadoknadi. Sa njim u timu bi najverovatnije uzeli zlatnu medalju, prosečni centri Slovenije sigurno ne bi mogli da postignu toliki broj poena dok bi u napadu pomogao Bogdanoviću, koji je morao da preuzima odgovornost u svim kriznim trenutcima.

Odluka da se Svetsko prvenstvo u košarci odloži za 2019. godinu ostavila je rupu u ovogodišnjem kalendaru reprezentacije Srbije. Na kvalifikacionim turnirima za Svetsko prvenstvo koji se igraju tokom ove godine, uskraćeni smo da vidimo najbolje igrače iz NBA i Evrolige zbog odluke da se turniri odigravaju u terminima koji nikome ne odgovaraju. Nikola Jokić će prvi put posle Olimpijskih igara nastupiti za našu reprezentaciju eventualno tokom letnjeg kvalifikacionog turnira, a svakako na Svetskom prvenstvu.

Ukoliko ga zaobiđu povrede, Jokić će u budućnosti biti lider naše reprezentacije. Narednih deset godina ne moramo da brinemo za mesto centra u našem nacionalnom timu, samo što ovog puta imamo centra sa košarkaškom inteligencijom plejmejkera koji na svakoj utakmici pravi razliku. Da li će nam to omogućiti da pobedimo Amerikance? Verovatno ne, ali sa njim u timu i povratkom najboljih igrača koji su prošle godine propustili Evropsko prvenstvo, reprezentacija Srbije će biti bliže mogućnosti da se nadmeće sa timom SAD za zlatnu medalju na Svetskom prvenstvu.



Život sa mrtvima

Gledaju u vodu. Vraćaju u život. Gledaju za mrtve. Skidaju čini. Vlasi su nadaleko čuveni po vračanju i bizarnim običajima poput crne svadbe i otkopavanja mrtvaca. Danas, njihova sela su polunapuštena, a zbog siromaštva mnogi su postali gastarbajteri. Vlaški jezik se sve manje govori, a običaji zastarevaju. Ipak, iza kulisa moderne civilizacije ponegde i dalje živi duboko ukorenjeno osećanje da "ima nešto" u vlaškoj magiji

Rudna glava je razuđeno selo na obronku Homoljskih planina, kod Majdanpeka, sa nekoliko kafana i jednim restoranom, nimalo nalik selima koja se zamišljaju kada se pomene vlaška magija: izolovanim, daleko od puteva, u planinama, sela u kojima se govori samo vlaški, a Vlasi još žive sa svojim verovanjima – u kojima se oseća nešto u vazduhu čim se u njih uđe.

U Rudnoj glavi postoji čak i nevladina organizacija koja se bavi očuvanjem vlaške tradicije. Vode ga žene koje putuju po folklornim manifestacijama. Okupljaju se da se malo druže, ali i zato što drže do svojeg nasleđa. Vezu, pevaju vlaške narodne pesme i putuju. "U poslednje vreme čitava sela više ne govore vlaški, običaji nestaju, deca više ništa ne znaju o svom poreklu", kaže jedna od njih.

U oronuloj kućici pored autobuske sta-



VLASI I VLAJNE: Sahrana u proleće
Foto: Iz arhive Pauna Es Durlića

nice vedra, živahna ženica pokazivala je artefakte vlaške tradicije, višnjevaču, šljivu, *paćinte*, slane uštipke punjene sirom – jedinu poslasticu koju su nekada mogli sebi da priušte stočari u istočnoj Srbiji. Žito je za Vlahe moćan talisman, to je način da se propisno dočeka gost i obezbedi mu se blagostanje i zdravlje.

U Rudnoj glavi čeka se red kod vračare. Klijentela je došla iz Beograda, Negotina, ali i iz inostranstva. Za "čekaonicu" služi klupa ispod oraha u dvorištu. Vidno uzrujana žena priča kako su sela oko Negotina opustela i da svi imaju nekog u inostranstvu. Tvrdi da postoji "razvijeni kriminal" obijanja gastarbajterskih kuća. Dvaput su im obili kuće dok nisu bili tu.

Kult mrtvih

Vlasi čitav svoj vek provedu živeći sa precima i preminulima i vodeći računa o njima. Međutim, pored očekivane brige za pokojnikovu dušu, vode računa i o telesnoj čistoti umrlog, jer je njihovo poimanje smrti animatističko. Po njihovom uverenju, čovek i nakon smrti ostaje celovit. Otuda i običaji otkopavanja pokojnika u zoru kad izlazi sunce, kako bi ih ponovo obasjala svetlost dana koja im nedostaje na onom svetu. Smrt je samo prelazak na "onaj" svet, koji je blizak ovostranom i nalikuje njegovom negativnom pandanu, "tamnom vilajetu". Tamo uvek vlada glad, hladnoća, mrak i pustoš. Zato su Vlasi osmislili splet "pomana" ("pominjanje predaka"), kojima svojim umrlima obezbeđuju sve što im je potrebno na "onom" svetu. Tako pokojnik prelazi sa puste i tamne strane livade na zelenu stranu obilja.

Pomane se priređuju sedam godina posle smrti pokojnika, a prve godine odigra se čak 365 malih daći. Tog jutra se odlazi na groblje i nežnim rečima, mirisom cveća i tamjana pokojnik se "budi". Grob se poliva vodom da se pokojnik umije i osveži, pa se potom svetlošću sveće odvodi do trpeze. Bogatu gozbu čine jela koja je pokojnik najviše voleo, a povlašćeno mesto imaju veliki obredni hlebovi. Najčešći su "zaveti" sa simbolom svastike, ukrašeni orasima, voćem, slatkišima, u koje su pobodene velike sveće. Žito je za Vlahe najmoćniji talisman, te svi običaji vezani za žrtvu ili zagrobni život, kao sastavni element, imaju kultni hleb.

Pored trpeze su stvari koje se namenjuju pokojniku. Moraju biti nove, a poklanja se sve što mu može zatrebati na onom svetu. Nije neobično da se kupi i nova kuća da bi se namenila umrlom, a potom se pokloni nekom rođaku. Kupuje se i novo odelo po meri pokojnika ili pokojnice. Neko od prisutnih oblači ovo odelo i, u svojevrsnom performansu, postaje pokojnik. Najstarije žene nariču i obraćajući se njemu, opevaju njegove dobre osobine. Pevaju i pesme "petrekature", u kojima umrlom sa mnogo čežnje i nostalgije daju uputstva kako da se vrati na onaj svet.

Za posebne godišnjice, za sve umrle "u mraku" pale se obredne vatre – privezi. Veliki privezi priređuju se na praznik Duhovi. U središtu sela pale se vatre za sve mrtve koji su umrli "bez svetlosti". Uz nezaobilazne pomane, kolo se igra do jutra.

Vlasi brinu i za društveni život svojih umrlih na onom svetu. "Kolo za mrtve" pravi se obično na pobusani ponedeljak. Kolo se izvodi u centru sela i niko ga ne sme "prekinuti". Igračica do kolovođe nosi sliku pokojnika ukrašenu darovima, cvećem i voćem. Slika je pokojnikova supstitucija, jer se smatra da se na taj način i on pridružuje igri. U kolu se pije, igrači u rukama drže zapaljene sveće, a domaćini ih poslužuju đakonijama. Po verovanju, kolom i muzikom pokojnik se uvodi u tamošnje društvo.

I "crna svadba" polazi od strepnje da nevenčani pokojnik nema sa kim da živi na onom svetu. Kada umre nevenčani mladić, svadba se organizuje na samoj sahrani. Jedna devojka iz sela, nevina, "glumi" mladu, a majka mora da igra svadbarsko kolo oko sinovljevog kovčega.

Veselje, muzika i igra deo su vlaških posmrtnih običaja. Ovo su tragovi paganskih posmrtnih ceremonija čiji su sastavni deo bili ples i igra. Vlasi često organizuju pomane i za života, kada naslute smrt, kako bi uživali u svetkovini u svoje ime.

Ispostavilo se da je dobar poznavalac vračara u celoj regiji, preporučila je nekoliko. Do njih je teško doći posle zločina u Jabukovcu iz 2007. godine, kada je ubica devetoro ljudi optužio vlašku "crnu magiju" za svoj zločin.

Vračara iz Rudne Glave je među svojim tarot-kartama i ikonama izgledala kao i mnoge druge starije Vlajne: pogurena, u godinama koje je teško proceniti zbog teškog života, ali žilava i živahna, sa živopisnom suknjom i košuljom, zavijena šarenom maramom. Bila je okružena svojim komšikama i bezbrižno su čavrljale o sudbini žene zbog čije se ogromne nesreće formirao red u "čekaonici".

Preporuka iz dvorišta je vodila dalje.

BAJANJE, NE PRORICANJE

Kod Marice u selu Laznica u proseku se čekalo po šest sati. Nije bilo zakazivanja, već je svakom preko telefona ljuba- »





zno govorila da slobodno dođe.

Marica gleda u vodu. Na red kod nje čekala je i nervozna, sitna žena naoružana brojanicama i krstovima. Nije rekla šta je njena muka, ali je bila opčinjena ovom vračarom. Pričala je kako je Marica nekada jednom nedeljno dolazila u Beograd i da su je ljudi čekali satima. Ona kod nje dolazi treći put. Rekviziti potrebni za vračanje su tri majice, litar vode iz kućne česme, litar pijaće vode i tegla meda. Iz Maričine kuće izašla je žena, zahvaljivala se dugo i pokorno i mrmljala: "Kako samo pogađa".

Velika kuća u susednom dvorištu takođe je Maričina. Iako je zaradila svojim poslom, Marica je primala klijente u neuglednom kućerku sa kojeg je opadao malter, sa zaraslom baštom. Bila je profesionalac i znala je kakav je ambijent prikladniji za vračanje. Primala je u maloj sobi koja je izgledala kao ostava.

Iako je bio veoma topao dan, bila je uključena peć, a Marica je nosila vuneni

LJUBICA: Žena koja je "puštala" unuki sahranu (gore), drevni običaji (dole)
Foto: Andrej Ivanji; Iz arhive Pauna Es Durlića

prsluk. Prećutala je što gosti nemaju potrebnu "opremu" za vračanje. Ubacivala je kamenčiće tamjana u teglu sa vodom i nešto mrmljala na vlaškom, naizgled flegmatična. Dala je tek nekoliko opreznih konstatacija, lakonski grešeći, a gosti su kasnije shvatili da su zapravo sve sami rekli, a ona njima samo nekoliko mlakih pretpostavki o njihovim životima, fiksirajući mušterije plavim, vodnjikavim, "urokljivim" očima. Nešto joj je bilo sumnjivo.

Usred seanse javila se na telefon. Govorila je sa poznanikom kojem je dete bilo bolesno. Čovek je bio uzrujan i vikao, molio ju je da dođe kod njih, govorio da će joj platiti put. Marica je ljubaznim glasom rekla da ne može da dođe, ali da će odmah da preporuči šta da urade: prvo treba da odu na ušće gde se spajaju tri potoka i onda...

Marica nije proročica u klasičnom smislu reči, već bi, kad dijagnostifikuje problem – ili kada neko dođe sa problemom – bajala. Gostima je naložila da sledeći put dođu sa neophodnim rekvizitima. Ispraćajući ih nije želela da naplati. "Pa, nisam vam ništa uradila. Nego kad dođete sledeći put", rekla je, sa očiglednom sumnjom da će sledećeg puta biti.

OPČINJEN NA ARAPSKOM

U selu Ranovac blizu Petrovca, na vrhu brda živi Jeva. Lepo, prostrano dvorište puno žardinjera sa cvećem; malo groblje sa ružičnjakom. U kući živi sa jednom Rumunkom, što nije neuobičajeno jer mnoge Rumunke rade i udaju se u Istočnoj Srbiji.

Jeva prima u prostranoj sobi sa mnogo ćilima, malim oltarom sa ikonama i zidovima načičkanim crno-belim porodičnim fotografijama. Vikala je i psovala kao i mnoge Vlajne, a bila je posebno osorna prema ženama. U sobi je glasno tandrkao televizor sa kojim se stalno nadvikivala, a pošto je imala slab sluh, svi su vikali u glas. Šutirala je psa koji se motao oko nogu posetilaca.

Gosta je posadila na mali tronožac i uputila ga da kažiprstom, zajedno sa njom, drži za kuku malu bibliju sa belim omotom i velikim crvenim krstom na sredini. Ako bi se "knjiga" nakon postavljenog pitanja okrenula na levo, odgovor bi bio "ne", desno "da". Na vlaškom se obraćala Devici Mariji i prekrstila se nad njenom ikonom. "Majko božja, tebe se molim i tvoji duhovi, da nam kažeš za..."

I leče i proklinju

Vračare su, prema tumačenju onih koji veruju u keltsko poreklo Vlaha, seoski druidi. Sveštenici u vlaškim selima nisu mnogo značajni i uvek se sporečkaju sa vračarama koje obrede žele da obave po svome. One i leče i proklinju. Žustre i uglavnom vesele ženice, bistre i brbljive, nose u sebi nešto erotsko što se ne da opisati današnjim rečnikom.

Te žene vode glavnu reč u kući, prenose jedna drugoj, s kolena na koleno, obredne radnje. Zbog njihove magije vlada prećutni matrijarhat. Ima i muškaraca koji vračaju, ali i oni su to naučili od svojih baba.

"Da li je on zdrav od boga? Da. Da li ima prokletstvo od oca? Ne. Da li ima napušteno groblje? Ne. Da li ima bližnji od roda da su bez daće? Ne", rutinski je govorila.

"Da li ima čini na njega? Da. Od kad ima čini na njega? Jednu godinu. Dve godine. Tri." Knjiga se okretala dok nije stala na određenom broju. "Na kom su jeziku čini načinjene? Na vlaškom, na rumunskom, na ciganskom – na arapskom i kod odže. Koliko žena zna za te čini? Jedna, dve, tri. Da li su to dve sestre? Ne. Dve prijateljice? Da. I ćerka od jedne? Da."

Posle dramatične pauze, pitala je: "Majko božja, tebe se molim i tvoji duhovi, da li je svezan? Da. A koliko je svezan? Jedanput. Dvaput. Triput. Četrput. (...) Devetput. Majko božja, tebe se molim i tvoji duhovi, kad je odža poslednji put bajao? Jedna mlada nedelja, dve, tri, četiri. U petu mladu nedelju poslednji put je bajao."

Pošto je dijagnostikovala problem, prešla je na rešenje. "Da li mu sledi opasnost od traktora, od motora, od motorne testere? Ne. Da li su mu nešto turili u pivo, u sok, u vodu, u crno vino? Da. Da l' mu dali mozak od besnog psa, od svrake, od ovce koja se ne drži u čopor? Da. Da l' ga svezali za smrt? Ne. Da l' ga svezali da nema nikakvu vezu sa ženom? Da", završila je ponosno.

Naravno, ona će moći da ga oslobodi bajanjem, ali samo ako dođe još jednom, sa potrebnom magijskom opremom: "Da doneseš jedno kilo vode tekuće, od česme da bude dobra za piće; jedan prut vrbov; jedan konac beo nemeren onoliko koliko raširiš ruke; jedno kilo vode gde se sastaju dva potoka; malo pare i tri majice, majice da budu bele", diktirala je i dodala posle kraćeg razmišljanja: "Voda ispod vodenice da se baje u devet flaše, vunica debela ili bela u dužini tvojoj, i devet zavezuljataka koncem kojim je bio vezan vinograd ili paradajz."

Na kraju seanse, Jevinu osorost magično je istopila novčanica od hiljadu dinara.

RAZGOVOR SA MRTVIMA

Nadaleko čuvena Mila je jedna od poslednjih žena koje padaju u trans – jednom godišnje, na Duhove. Tada svakome ko dođe služi kao medijator za razgovor sa mrtvima i proricanje budućnosti.

Njena kuća je takođe u brdu, u seocetu Crnajka, ušuškanom u zelenilu. Red automobila, čekanje i uplakani ljudi koje tišti neka teška muka. Ulazilo se u dve ture – prvo na razgovor sa živima, svi prisutni redom, a potom sa mrtvima, sa svećom. Oba puta se ostavljao novac.

Ispred kuće bilo je tridesetak ljudi. Jedna žena je šapatom, kao da se plaši da će razbiti okultnu atmosferu, ispričala da dolazi drugi put. Govorila je kako se prilazi Mili, sa fascinacijom uobičajenom kod redovnih mušterija vračara. Oko druge žene su se okupili radoznalci. Pošto je izašla od Mile, kroz jecaje je ispričala svoju priču. Sina su joj ubili u šumi i njegovu smrt proglasili samoubistvom. Ona je poznavala svog sina, znala je da se on nikad ne bi ubio; on joj je to preko vračare potvrdio.

Prizor u sobi podsećao je na seoske sahrane. Mila je ležala na krevetu posuta narodnim darovima i novcem. Kod pravih vračara, svako daje koliko ima ili koliko hoće. Oko nje su sedele komšike koje su sprovodile ljude; i pored želje da izgledaju svečano i ozbiljno, potkrao bi im se poneki osmeh.

Mila je prevršila osamdesetu godinu. Potpuno u crnini, imala je poluosmehnut, blažen izraz, a poplavele usne bile su oivičene belom penom. Neutralnim glasom govorila je velike i teške stvari, kao da je samo posrednik nečega što dolazi van nje. Čim bi rekla ono što je smatrala konačnim, rukom bi pokazala da se odstupi.

Kažu da bi žene koje padaju u trans, kad bi se vratile iz tog stanja, fizički potpuno onemoćale. Mila je počela da se krsti i mrmlja nešto na vlaškom. Lako se povratila, i dalje sa osmehom.

»





POSLEDNJI OBRED CRNE SVADBE: Milica Kušljić i njena tuga
Foto: Andrej Ivanji

KULT MRTVIH

Ljubica je sahranila unuku. Prevršila je sedamdesetu, ali izgleda mnogo starije. Njen muž deluje kao njena senka. Stidela se što smo kuću zatekli u rasulu. Očigledno siromaštvo nagrizalo je sve. Živi u zapuštenom dvorištu sa usahlom baštom. Na kapiji znak "Pazi se psa" i gomila mačaka. Oronula jednospratnica u ciglama, sve u nabujalom zelenilu. Iz betona i zidova izviru trava i divlje cveće.

Ljubica je prava pripovedačica. Kada je počela da priča, na uspavanom staračkom licu nazirala se nekadašnja lepota. Lako je mogla biti seoska lepotica. U pripovedanju su najviše pomagale zelenkasto-ljubičaste oči.

Odmah je rekla da ne veruje u stare bapske priče i da pravih Vlajni više nema. Imala je osmoro dece i devetnaestoro unučadi. Unuka Jovana ubijena je tu, ispred kuće. Neki momak pregazio ju je kolima. Nikad mu nije suđeno. Imala je samo četiri godine.

Ona je "puštala" unuki sahranu. Opisala je kako je pripremila novo belo dečje odelce, koje joj je namenila da nosi na onom svetu. Spremila je unukinu omiljenu pitu sa višnjama, isto namenila "da ne bude gladna na onom svetu". Sto u dvorištu gde se stavlja sve što mu može zatrebati na onom svetu, napunila je igračkama. Pravila je obredne kolače, "zavete", set hlebova koji na stolu oponašaju položaj ljudskog tela u kovčegu.

"Dole, pustili smo vodu na potoku", objasnila je pokazujući dolinu ispod kuće. Napravile su četrdeset čvorova na koncu od vunice, pa su ga dve žene rastegle preko potoka, a jedna devojčica zahvatala je vodu i sipala preko konopca, pedeset puta, "da ne bude žedna na onom svetu". Na kraju je svaka žena povukla sa svoje strane i čvorovi su se razvezli, "da joj se duša odveže od ovog sveta".

Pošto je umrla bez sveće pored uzglavlja, što kod Vlaha znači da je umrla "u mraku", Ljubica je, zajedno sa posebno obučenim ženama, napravila za Jovanu rajsku sveću, noć pred sahranu. Sveću je stavila na "glavu", posebni obredni hleb koji predvodi posmrtnu povorku, da bi pokazala Jovani put u raj.

Na sahrani, u kapeli, Ljubica je videla osu. Letela je oko sveće. Odmah joj je to bilo neobično. Potom je ta osa uletela u njihov auto. Godinu dana kasnije na pomani, daći u sećanje na preminulu unuku, videla je istu tu osu. "Letela je oko uha mog zeta, a nije ga ubola", rekla je značajno Ljubica. Na svakoj sledećoj pomani videla je leptira koji se vrteo oko kreveca njene unuke.

Nekrštence, decu koja su umrla pre nego što su krštena, sveštenik ne može da opoje. Njihove duše borave na bezvodnom i pustom delu "livade u nekoj dalekoj šumi", kako Vlasi zamišljaju onostrani svet. Ljubica to nije znala, ali je naslućivala.

Leptir joj nije dao mira. Nešto joj je govorilo da običaji nisu upokojili dušu njene unuke, imala je utisak da joj Jovana nešto poručuje. Sanjala ju je jedne noći i nakon toga je otišla kod Tanje u Negotin, koja je gledala za mrtve.

Preko nje, Jovana joj se obratila: "Bako, ja sam bila leptir, i ja sam bila osa, i sve imam od tebe, bako, imam i vodu, i vatru, i igračke. I reci mami da više ne nosi crno, i da ne plače na mome grobu, nego neka skine sa police video sa moga rođendana i ponovo ga pogleda, i ponovo se smeje", prisećala se unukinih reči Ljubica. Dodala je, dok su joj se oči širile u neverici: "Kako je to Tanja mogla znati, i to za leptira i to za osu..."

Nije umela da objasni zašto je za unuku radila to što je radila: "Valja se tako, tako se prenosi sa kolena na kolena." Ljubica je sve to pričala mirno, staloženo. Vlasi žive sa svojim mrtvima.

VRATIĆE SE MRTVI

U Donjem Lugu, zaseoku na putu do Majdanpeka, govori se vlaški. Iza slabašne drvene kapije koja je teglila umrlice i svu bol na njima, krila se minijaturna kuća Milice Kušljić, žene koja je poslednja obavila obred crne svadbe.

U kući punoj ćilima, ćebadi, mnogo porodičnih slika i uspomena, osećao se miris starih ljudi. Šporet je bio založen. Milica je oličenje svoje kuće. Mala, sva skupljena od tuge. U toplom danu nosila je vuneni prsluk i pantalone. Priča se da



VLAŠKA POMANA: Pominjanje predaka
Foto: Iz arhive Pauna Es Durlića

se propila, da ne prima nikoga. Svi su joj umrli, ostala je sama. Ipak, goste je dočekala ljubazna, draga starica koja se osmehivala kroz suze.

Suze su tiho pratile njenu priču. Sve vreme je stajala i govorila, videlo se da je ovu priču mnogima ispričala, ali da je svaki put patila kao da je prvi. Njen sin je imao dvadeset i četiri godine, verenicu, studirao je. "Bio je lep, visok i jedar, svi su ga voleli." Naporno je radila da bi mogla sve da mu obezbedi. Bio je u vojsci kada je hitno doveden u Klinički centar u Beograd, počeo je da kopni. Bila je očajna. "Sve sam uradila šta sam znala. Vodila sam ga po svim doktorima i kod svih biljara. Na kraju su ga poslali u Beograd", pričala je Milica. Pozajmila je novac da bi mogla da ode za njim, ponela mu je da jede sve što voli. Onog dana kad ga je obišla, delovao je bolje. Poželela je da ostane sa njim, ali nije imala gde. Umro je sutradan, od galopirajuće leukemije.

Kad ga je dovozila iz Beograda, zakačila je crveni konac za traktor, da njegova duša ne bi zalutala na povratku kući. Obasula ga je darovima, oprala i opevala. "Još je bio lep ko lutka", stalno je ponavljala. Puštala mu je vodu na potoku, u zoru pred sahranu. Njegova sahrana 2004. godine bila je poslednja zabeležena crna svadba.

Da ne bi bio sam na onom svetu, njegova verenica za života postala je nevesta u smrti. "Bila je dobra devojka, izvinjavala mi se kad se kasnije udala", napomenula je Milica. Na crnim svadbama, uz pojanje i naricanje, vršeni su i svadbeni običaji. "Svi smo igrali kolo oko sanduka za njegovu dušu", priseća se Milica.

Sedam sledećih godina pravila je pomane, počevši od dana ukopa, pa preko prve subote, četrdeset dana i polugodišta, do godišnjih pomana. Priredila je i "kolo za mrtve": na pobusani ponedeljak, celo selo je došlo da igra u kolu koje se ne prekida, oko vatre – "privega". Velika lomača treba da obezbedi svetlost i toplotu pokojniku na onom svetu, "tamnom vilajetu", hladnom, pustom i mračnom delu one livade. U tom kolu i pokojnik dolazi da ponovo malo poživi sa svojim bližnjima. "Bio je tu, bio je tu, znala sam...", ponavljala je Milica.

Iskopala ga je devet meseci posle smrti, da ga sunce kao odašiljač besmrtnosti vrati među žive. "U podne iskopala sam ga. Još je bio ceo. Još je bio ko lutka. Sunce može da ga prene sa onog sveta. Sunce može da ga oživi", rekla je Milica sa neoborivom verom. "Da sam sve uradila kako treba, on bi oživeo. Mora da sam nešto propustila u tim običajima. Inače bi bio danas sa mnom." ¶

NEVENA MILOJEVIĆ

Gordi stočari

Vlasi su izvorno bili stočari. Živeli su na završecima južnog ogranka Karpatskih planina, između četiri velike reke: Velike Morave na zapadu, Timoka na istoku, Dunava na severu i Crnog Timoka na jugu, na obroncima Miroča, Deli Jovana, Homolja, Beljanice i Kučaja. Njihova gordost poticala je od viševekovne nezavisnosti, koje su se držali čak i kad je značila siromaštvo. U tim vrletima oni su živeli svoje skromne živote, a kako ovaj siromašni deo neba nikome nije zapao za oko, ostavljani su na miru. I danas se ta oblast smatra najsiromašnijim delom Srbije.

Vozeći se kroz mirna sela vide se male kućice pored puta, gotovo brvnare, pored kojih se šepure gastarbajterske trospratnice. I jedne i druge kuće najčešće su prazne, čitava sela su napuštena. Uobičajeno je da i iz najruralnijih krajeva pola porodice ode u inostranstvo.

Iako imaju status nacionalne manjine, Vlasi se većinski izjašnjavaju kao Srbi. Neki ih smatraju Rumunima sa ove strane Dunava, naročito jer se Rumunija nekad zvala Velika Vlahija. Poreklo imena Vlaha vide u germanskoj reči "Welschen", za govornike romanskog jezika. Drugi Vlahe smatraju romanizovanim starosedeocima Balkana. Nagađa se da su nastali integracijom tračkih, keltskih i ilirskih plemena, dok su Rumuni nastali kasnijim mešanjem Vlaha i Slovena. Poreklo imena traže u reči "Volcae" za keltski narod koji pominje Cezar. Nazivaju ih najstarijim autohtonim narodom na Balkanu.

Big mama

Kad se godine 1968. pojavio album sastava Big Brother and the Holding Company, u kome je pevala Dženis Džoplin, bilo je jasno da su se desile dve stvari mimo svih očekivanja – *Cheap Thrills* bio je trajno remek-delo i na njemu se pojavila prva svetska ženska rok zvezda



Foto: Grosman Glocer

Preko svake ograde u južnom Teksasu uvek se mogao čuti bluz, ali bilo je zabranjeno pripadati mu.

Kad je 1963. napustila državu Usamljene zvezde, jedna devojka nije znala ni kuda ide, niti šta traži, osim da je bila usamljenija od usamljene zvezde. Port Artur, u kome je rođena, po svim navodima bio je debakl od grada, uskogruda čaršija koja nije opraštala nikakvu različitost niti uspeh. Za decu u školi, malo slobodnija Dženis, koja je slušala bluz, pisala pesme, te slikala, bila je i fizički meta za gađanje – kamenjem.

Nije drugačije bilo ni na koledžu gde je ismevana zbog običaja da hoda bosa i u farmerkama, u doba kad su dame nosile samo suknje i ravne cipele – sve je to bilo poprilično nepoćudno u vremenima pre hipika, kada se ženama uglavnom govorilo šta tačno da rade i kako. Dodajmo tome i njen običaj da svuda sa sobom nosi usnu harmoniku i zasvira kad god ima inspiraciju, i dobijate potpunu sliku otpadnika kome nema spasa. A uz to možda i voli crnce.

Dženis Džoplin nije se uklapala.

Odlaskom u Kaliforniju, posle par godina lutanja gore i dole, uspela je da dođe na mesto koje kao da je samo nju čekalo. Sa bendom Big Brother and the Holding Company, polako je, tokom 1966. i 1967. gradila reputaciju najbolje koncertne *hard-bluz* pevačice Zapadne obali SAD – od nebrojenih klupskih nastupa do eksplozivne pojave na Monterej pop festivalu, prvom velikom rok festivalu do tada... sve dok njihovim albumom *Cheap Thrills* nije postala nacionalna, a zatim i svetska zvezda.

Kad je potom doživela veliku slavu, mnogi su se setili kako je pre toga morala da žicka pare, kako jedva da je imala prijatelje, kako se razvlačila po kauču sa omiljenim viskijem kad je mogla da ga priušti i pitali su se – zar nije ona jedna od nas, a eno je gore na sceni?

U tome je i bila poenta: Dženis jeste bila jedna od nas.

ALBUM ZA SVE

Cheap Thrills nije običan album, nije čak ni ako ga smatramo egzemplarom rok muzike hipi ere, što svakako jeste. Kritika je jedinstvena u stavu da je ova ploča uhvatila apsolutno sve od atmosfere vremena u kom je nastala, sa svojom do maksimuma pojačanom čulnošću koju nosi bluz rok muzika i njenim nesputanim gruvom, ovde u pozitivnom balansu sa povremenim psihodeličnim tripovanjem, odnosno "otkačinjanjem". Svakako da je još samo na istovremeno izdatim albumima Džeferson erplejna ta "vibracija" zabeležena sa jednakom srceparateljnom ubedljivošću i telesnom toplinom. Naravno, jasno je: da na njemu nema one posvećene, tu i tamo mahnite pevačice, sve ovo ne bi bilo tako senzacionalno posebno.

Dženis je bila prava pobednica ovog muzičkog dešavanja: svako ko ju je slušao u ono doba, imao je taj osećaj kao da je uvek postojala, samo mi nismo znali za nju, kao da se pojavila baš kad je trebalo



i onako kako je trebalo, te da ju je trebalo izmisliti da se nije sama pojavila. Njen opus velikih pesama ranjenih žena počinje ovde sa nezaboravnom *Piece of My Heart*, prvim *number one* hitom koji je imala, ali tu su i neutešno žudna *I Need A Man To Love*, kao i barski razvaljena *Turtle Blues*, koje – svaka na svoj način – tvore mikrokosmos u kome se Dženis kretala, suvereno predstavljajući devojački bluz kakav nikad ranije, ali ni do dana današnjeg, nije predstavljen sa ovakvom krvavom uverljivošću.

Onda stvari postaju strašne: *Summertime* je ona pesma nad pesmama, koju smo svi slušali u tišini mračnih soba sa nekim dragim društvom, gledajući u pod pred spoznajom da u životu postoji nešto tananije i osetljivije od onog što smo do tad bili sposobni da doživimo. Ipak, himna ovog dela njenog stvaralaštva svakako je *Ball And Chain*, pesma u kojoj doslovce plače pevajući, o čemu drugom, nego o neizvesnoj ljubavi i njenoj propasti, dok joj se urlajuće gitare stropoštavaju na glavu kad god zaćuti. Ukleta dramatičnost ove skoro deset minuta duge kompozicije ne može se prepričati, i svojom razdirućom duševnošću nadmašuje sve što je rokenrol mogao da ponudi te 1968. Bolje rok muzike jednostavno nije bilo.

I pravi dečaci su to znali.

ZNAK VREMENA

Cheap Thrills je, u stvari, običan album, kakav je trebalo snimiti čisto da bi se zabeležilo da su u hipi vremena ljudi živeli običnim životima punim čežnje. U to vreme svakako sa nadom da se nešto novo i sasvim dobro može desiti sa svetom, jer još nisu znali šta ćemo sve uspeti da izgubimo od onog što su oni imali.

Zahvaljujući ogromnoj koncertnoj reputaciji Dženis Džoplin i Big Brother and the Holding Company – bio je to jedan od najviše iščekivanih albuma svog doba, i redak primer potpuno ispunjenih očekivanja... ploča koja je obeležila trenutak čak i pre nego što se pojavila. Od pevačice kao glasnogovornice generacije do jednog od najboljih omota u istoriji omota ploča, *Cheap Thrills* beše prepun znakova vremena. Do kraja godine 1968. uspeo je da se proda u tada neverovatnih milion primeraka, definišući modernu rok muziku i usput kreirajući potražnju na tržištu za još istog.

To nije kraj živopisnim specifičnostima koje ga okružuju: originalno ime *Sex, Dope and Cheap Thrills* odbila je izdavačka kuća Kolumbija pod izgovorom da je previše izazovan, kao i originalan omot na kome su članovi grupe ležali goli u krevetu. Pošto je umetničko oblikovanje konačne verzije omota uradio Robert Kramb za muzičare kao prijatelje (prvobitno je njegova priča u slikama trebalo da bude pozadina istog) – dosledan svojoj andergraund reputaciji, legendarni strip crtač nije hteo da primi nikakav iznos Kolumbijinih "prljavih para". Njihov pomenuti ugled koncertnog benda bio je toliki da je producent namerno dosnimio između pesama reakcije publike sa nekih nastupa, tek da album zvuči kao da je snimljen uživo, dakle "verno". Kritike u štampi u početku su bile podeljene i tek je sa protokom vremena nepobitno utvrđeno da se radi o remekdelu, da bi 2012. konačno bio uvršten u Kongresnu biblioteku, kao civilizacijski važan artefakt. Do kraja te iste godine, 1968, ova neobično uspešna ploča uspela je da rasturi grupu, i Dženis je otišla svojim putem u pravcu samostalne karijere, kako su je mnogi savetovali – pošto je oko nje vladalo mišljenje da su Big Brother and the Holding Company dragi momci, ali ne baš savršeni muzičari... Nažalost, bolji bend nije uspela da nađe, sve do konačnog odlaska 1970.

BLUZ JE ŽENA

Bluz je glavno uporište Dženis Džoplin, i ona mu se vraćala u svim periodima karijere, kao jedinoj kući koju ima.

Izmišljajući sebe, Dženis je očigledno u sebi pokušavala da rekreira sve one bluzerke od Memfis Mini do Besi Smit – i kao takva predstavljala je najuverljiviju interpretaciju bluza iz perspektive bele ženske osobe do tad i posle. Slično onome što je Elvis Prisli uradio prevodeći na jezik razumljiv belcima nešto od afroameričkog nasleđa, tako je i Dženis uspela isto za belkinje. Od tad je bluz postao opšteprihvatljiv deo ženskog govora o sopstvenom iskustvu.

Dženis je najčešće izvodila pesme drugih autora i u tom smislu bila je interpretator bluza spakovanog za rok generaciju, bluza predstavljenog kao poetski pogled na svet. Njen vredan autorski pokušaj – *Turtle Blues* – govori sa tih pozicija, o ženi koja sebe smatra zaštićenom od ružnih stvari u životu, jer je svašta preživela, i uspešno se krije iza oklopa – ipak, čini se da oklop u startu ima pukotinu, te da je istina očigledno suprotna iznetom. Kao što znamo, Dženis je i sama bila izuzetno ranjiva i stalno ugrožena, ali nije prestajala da živi u svojoj jedinoj slobodi koju je ikad osvojila i da tu činjenicu svuda sa strašću predstavlja.

Zakucavanje kraja albuma *Cheap Thrills* prevratničkim izvođenjem *Ball And Chain* ima dublje značenje kad se zna da se radilo o sveže objavljenoj numeri legendarne Big Mame Tornton, koja – očekivano – nije doživela nikakav uspeh sve dok tu numeru nije snimila bela pevačica, jednako kao što mnogo ranije njena verzija *Hound Dog* nije postala hit, a Elvisova jeste. Dženis se revanširala tako što ju je redovno dovodila da nastupa kao predgrupa, konačno smeštajući karijeru Big Mame u uspešan kontekst, predstavljajući je novoj publici i dajući joj priliku da dođe do zasluženih priznanja, mada je to bila mala kompenzacija za ovu kriminalno potcenjenu bluz autorku i pevačicu izuzetnog uticaja na popularisanje tog zvuka, te davanje dubine rokenrolu i stvaranje soula.

Uostalom, Dženisin odnos prema bluzerkama, koji jasno pokazuje odakle je smatrala da muzički potiče, ovekovečen je kada je finansirala postavljanje nadgrobne ploče Besi Smit. Činjenica da je mala teksaška devojka od 27 godina bila toliko samosvesna da se seti nečeg takvog i odvaži na čin koji je možda trebalo da učini neka državna organizacija, govori sve o specijalnom mestu »



BIG BROTHER AND THE HOLDING COMPANY: Dejvit Gec, Dženis Džoplin, Sem Endrjuz, Džejms Gurli i Piter Albin
Foto: Albert Grosman

Džoplinove na sceni. Ali, u leto 1970, američka vlada imala je drugačije prioritete i nije mnogo marila da podigne pristojno obeleženo grobno mesto jednoj od svojih najslavnijih ćerki.

ISPRAVITI SVET KOJI JE KRENUO NAOPAKO

Dženis je svakako od sebe napravila ono što je želela i koliko god da se mučila da bi došla do tog statusa, ona je objektivno bila zvezda svog doba, od 1967. do 1970. Par godina koje je pre toga provela u siromaštvu tražeći put kroz svoj san na kalifornijskoj sceni stavljaju je u pravu perspektivu – kao i hiljade drugih koji su pohrlili u zemlju celodnevnog šou biznisa, i Dženis je žudela za tim da sebi da oblik koja sama želi, još neimenovan, ali svakako mimo pisanih društvenih normi. Bile su to godine čekanja da tvoja zvezda zasija, godine nepristajanja na svakodnevicu rutinskih poslovnih karijera. Danas znamo da su deo njenog samootkrivanja bili – u nejednakom odnosu – pevanje bluza, alkohol, nastupanje na sceni, biseksualnost, narkotici i učenje da se pišu pesme.

Ni za šta od toga nije joj bila potrebna nikakva ideologija ženskog samooslobođenja, samo želja za životom, koja se sudarala sa konzervativnim normama što nisu trpele nikakvo ispoljavanje drugačijih pogleda na bilo šta – kako za devojčice, tako i za dečake. Posle originalne pojave rokenrola i "engleske invazije", Amerika je bila pripremljena da njeni mladi, zajedno, ruku pod ruku, odbiju sve što je činilo konglomerat utvrđenih građanskih vrednosti koje su se prodavale kao "američki san", a zapravo su utiskivale milione sudbina u kapitalistički san o životu u beskonačnoj potrošnji. Devojke i mladići su se u ovome našli zajedno, na istoj liniji fronta, i da nije bilo tako, da nije među njima solidarno izgrađeno novo humanije razumevanje rodnih uloga, danas ne bi bilo nikakvog pokreta za istinsku ravnopravnost žena i muškaraca. U stvari, čak je i tajna o ekonomskoj potlačenosti žena u navodno slobodnim zapadnim društvima razobličena upravo do kraja šezdesetih – postalo je jasno da je seksualno zlostavljanje sa pozicije moći omogućeno ekonomskim izrabljivanjem žena, i njihovom potčinjenošću i onemogućenošću da zauzmu bolje proizvodne pozicije u društvu.

Kad je Pink 2004. gostovala u Beogradu, u svoj koncert je udenula *medley* čuvenih pesama Dženis Džoplin, skrećući pažnju devojčicama da je upravo ona otvorila vrata za sve žene na sceni. Ništa ne može biti tačnije rečeno od toga – Dženis je dolazila iz sveta u kome su važila skroz drugačija pravila. Potpuno je pogrešno iz perspektive današnje devojčice ili dečaka razmatrati, pa čak i pokušavati doživeti ženske sudbine iz nekadašnjih vremena – prosto je nemoguće prebaciti se u doba kad je ekonomska sloboda žena bila tanka, kad je njihova mobilnost bila samo uslovna, kad su stege vaspitanja bile svakodnevne i teške kao đule: stege religijske, stege partijarhalnih porodica, čak i stege uigranih muško-ženskih uloga i odnosa u svakodnevnoj komunikaciji. Bila su to dva sveta razdvojena, u kojima je svako znao gde mu je mesto, a preko granica se nije išlo, osim ako ste imali ozbiljnu podršku nekog moćnijeg, odnosno pripadali klasi kojoj su ludovanja bila dopuštena. Tek iz te perspektive, u kojoj su rodne uloge bile podeljene od pamtiveka, a sudbine dodeljene mnogo pre rođenja, možemo malo bolje shvatiti dramu iz koje je nastao rokenrol. Činjenica da je muzički izraz protresao same temelje ovog konzervativnog ustrojstva dovoljno govori o tome da se takve tvorevine ruše samo sa one strane od koje se najviše boje, u ovom slučaju od dvadesetogodišnjaka koji se slobodno seksualno izražavaju iz čiste potrebe za samoodređenjem.

Zato je pojava Dženis Džoplin bila nekako očekivana – generacija čiji je pogled na svet ona osvetlila, bila je prva moderna generacija koja je ne samo želela drugačije odnose između žena i muškaraca, nego je počela i da ih živi. Niko se u to vreme nije zanosio mišljenjem da će se sve promeniti preko noći, jer se vekovi ekonomske rodne neravnopravnosti i njihove posledice ne mogu tako obrisati – ali tada postavljene koordinate postale su ideal kome se do danas krećemo. Život sam – a ne teorija i još manje ideologija – menjao je svet, a Dženis je bila oličenje tih promena.

OŽILJCI

Zgodno je ovom prilikom setiti se kako su hipici – uz sav žensko oslobodilački karakter pokreta, kakav se ranije nigde nije video sa tom širinom i globalnim zamahom – sami po sebi ipak često bili samo jedno muško društvo u kome su žene bile tretirane kao smelije obučeni objekti ljubavnog i seksualnog interesovanja, i ne mnogo više i bolje od toga. Ima dosta toga na ovu temu upravo u biografiji Dženis Džoplin *Scars of Sweet Paradise* ("Ožiljci slatkog raja") Alis Ekols (1999)... Ali, tako je bilo – sa hipijima su se promenili ideali i postavile norme za budućnost, no, nažalost, ne toliko i svakodnevna praksa. I dalje su muškarci o svemu odlučivali.

Zato je Dženis bila još usamljenija pojava. U svoj svojoj usamljenosti, u sred kulture u kojoj su sve žene bile pomalo objekti, Dženis je zasijala kao osoba koja živi stvarno i slobodno, baš onako kako vidimo da je pevala i skakutala na koncertima. Bez *stage* persone, nego zaista ona sama kakva je bila. I to je ono što je ostalo za večnost.

Kad budu počeli da kloniraju slavne ljude, nekako sam siguran da Dženis neće biti prva klonirana žena – bilo bi suviše opasno.

Jer svim šampionima probitačnih i pragmatičnih rešenja u ovom životu uvek zvoni u ušima od nezaboravne rečenice koju je učinila slavnom pred kraj života, a sa kojom se naprosto ne može trgovati: *"Freedom's just another word for nothing left to lose"* ¶

DRAGAN AMBROZIĆ



Šibni mi RCS

Ljude razlikujem po tome da li mi šalju SMS poruke ili za "kratko" dopisivanje koriste neku aplikaciju, ajmesidž, votsap, vajber, skajp itd. Kako su poslednjih godina te aplikacije postale popularne, primetio sam da ima onih koji su potpuno batalili SMS. Neki su to pravdali štednjom. Ako bi telefon vezali za bežični internet, teoretski su im pozivi i poruke bili besplatni. Za razliku od es-em-esova koji koštaju neku paru čak i u najpovoljnijim paketima.

Ali, sumnjam da je većini to bio presudan razlog, jer se ne sećam kada sam čuo da se neko žali na telefonski račun, sem ako mu se uključio mobilni internet u romingu. Razlog je, po meni, nešto drugo. SMS je tehnologija od pre gotovo trideset i pet godina, prvi protokoli definisani su 1984, a u upotrebi je od 1992. U vremenu kada se protok merio u kilobajtima, cilj je bio napraviti servis koji prebacuje šturi tekst, dakle štedi bajtove. Čak i ako ste u skupom romingu, više vam se isplati da sa nekim razmenite pet, šest porukica nego da razgovarate par minuta. Bežični internet i to je promenio, pa su besplatni video-razgovori s drugog kraja sveta danas stvar bazičnog komfora.

U međuvremenu su nastali servisi koji su poruke pretvarali u čitav mali medij. Mogli ste, bezbolno, za njih da kačite fotografije, video, da ih pretvarate u razgovor i koristite na sto načina. Dok je SMS ostao isti, 160 karaktera ili nešto manje ako pišete slova koja nisu iz engleskog alfabeta. Za više od toga treba vam MMS, skuplji i ponekad komplikovaniji za podešavanje. Istovremeno su mobilni operateri shvatili da ih regulatori teraju da obaraju cene, ukidaju roming troškove te da oni sve više postaju samo infrastruktura za mobilni internet gde je prostor za zaradu sve manji. Dok se tvorci komunikacionih aplikacija bogate zidajući na njihovom temelju.

Zato su pre desetak godina operatori dogovorili novi format poruka RCS (Rich Communication Service) kao nešto što bi trebalo da zameni SMS. Ideja je da radi sve što i mobilna aplikacija za komuniciranje. Samo što se uprkos mnogim pokušajima nije omasovilo, nedostajala je ta jedinstvena aplikacija.

Moguće je da je to pitanje sada rešeno. Kompanija Gugl najavila je lansiranje servisa Chat koji neće biti aplikacija poput gorepomenutih već će biti integrisan u android uređaje baš kao što su to aplikacija za telefoniranje ili za slanje SMS poruka, podrazumevaće se. Chat će biti potpuno baziran na RCS tehnologiji, radiće sve što sada rade aplikacije za komuniciranje, pa i nešto više. Takođe, sa svakom novom verzijom androida dodavaće mu se nove funkcije, te nikada neće zastariti kao siroti SMS. Jedina mana je što neće biti kriptovan.

Operatori su zainteresovani jer ih Google (Gugl) poziva u partnerstvo umesto da ih preskače i samo koristi njihov mobilni internet, što je trenutno slučaj. Zato će se na udaru naći svi ostali, najpre Facebook (Fejsbuk) i njegov WhatsApp (Vocap), ali i Apple iMessage (Epl ajmesidž). S tim da je udar na Facebook ozbiljniji jer ga potiskuje sa android platforme, dok Chat uopšte neće biti prisutan na Appleovim uređajima, barem za sada.

Ovaj servis mogao bi da bude revolucija u načinu na koji razmenjujemo poruke, mada neki eksperti za telekomunikacije misle da to neće ići lako. Jer su navike već stvorene i nije ih lako promeniti. Naročito ako poruke ne budu mogli da primaju oni koji imaju ajfon, što bi bila ozbiljna prepreka. Za to nam, kada sve drugo propadne, ostaje SMS. Ako ga neko ponesen promocijom RCS-a prisilno ne obriše sa telefona. ¶

PRODAJA&PRETPLATA

ŠTAMPANO IZDANJE

	kurirom [Beograd]	poštom [Srbija]	običnom poštom [Evropa]	avionom [ceo svet]
6 meseci / 26 brojeva	4650 RSD	4400 RSD	90 EUR	135 EUR
12 meseci / 52 broja	9300 RSD	8800 RSD	170 EUR	260 EUR

INTERNET IZDANJE

	iz Srbije uplatnicom	iz Srbije u redakciji	iz sveta karticom
1 broj sa PDF-om	—		1,49 EUR
1 mesec / 4 broja sa PDF-om	—		5,49 EUR
6 meseci / 26 brojeva bez PDF-a	2600 RSD	1500 RSD	23,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva sa PDF-om	3600 RSD	2000 RSD	30,00 EUR
12 meseci / 52 broja bez PDF-a	4300 RSD	2900 RSD	37,00 EUR
12 meseci / 52 broja sa PDF-om	5800 RSD	3800 RSD	50,00 EUR

Opcija **PDF** podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnom štampanom izdanju. **ZABRANJENO JE DA VIŠE LICA UPOTREBLJAVA ISTI NALOG.** PDF fajl se daje na ličnu upotrebu registrovanom pretplatniku, fizičkom licu, i **ZABRANJENO JE DISTRIBUIRATI CEO ILI DELOVE FAJLA** bez prethodne pisane saglasnosti NP Vreme doo, Beograd. U sve dinarske cene je uračunat PDV. U sve cene pretplate na štampana izdanja uračunata je poštarina.

Uplatu možete izvršiti lično u prostorijama redakcije, radnim danima od 9.30 do 14.30h. Za ovu vrstu uplate važi poseban popust (vidi tabelu levo).

Ako ne možete doći u redakciju, potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite e-mailom na adresu **prodaja@vreme.com**, faksom na broj 011/3238-662 ili poštom na Vreme, Kosovska 17, Beograd, sa naznakom za šta je uplata izvršena. Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt. Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Dinarske uplate izvršite u korist NP VREME na račun broj **160-302538-91**.

Za dostavu u inostranstvu, uplata u zemlji se vrši uplatom odgovarajućeg iznosa na naš dinarski račun, u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS na dan uplate. Iz inostranstva možete izvršiti uplate za sva naša izdanja pomoću kreditne kartice na internet adresi **http://www.vreme.com/pretplata** ili direktno na naš devizni račun (za detalje obratiti se službi prodaje). Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumski do isteka poslednjeg dana pred izlazak broja za koji pretplata više ne važi.

DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU www.novinarnica.net

Usluge internet pretplate na Vreme vrši i *www.novinarnica.net* prema svom cenovniku.

Dodatne informacije u vezi s prodajom i pretplatom: telefonom, radnim danom od 9 do 15h: 011/3234-774 ili e-mailom na *prodaja@vreme.com*

JAPANSKA ONOMATOPEJA

ALEKSANDAR ZOGRAF.




POSTOJE I FINESE, KAO ŠTO JE IZRAŽAVANJE RAZLIČITOG ZVUKA U ZAVISNOSTI OD VELIČINE ZVONA...
...NA PRIMER, VELIKOG ZVONA...
ゴーン
"GOON"
...ZVONA SREDNJE VELIČINE...
カーン
"KAAN"
...I MALOG ZVONA!
チーン
"CHIIN"
ZATIM, NA JAPANSKOM JEZIKU MOGUĆE JE IZRAZITI ČAK I ONOMATOPEJU KRETANJA ZMIJE...
...POSTOJI VARIJANTA ONOMATOPEJE KRETANJA KROZ VLAŽNU SREDINU...
ヌル ヌル
"NURU-NURU"
...I PO SUVOM!
クネ クネ
"KUNE-KUNE"
NAJZAČUDNIJA JE JAPANSKA ONOMATOPEJA ZA... TIŠINU! ČIST ZEN!!!
シーン
"SHIIN"

Saputnici

Pođi sa nekim na put da bi ga upoznao. Ne znam da li postoji ovakva izreka. Ako ne postoji, trebalo bi da se uvrsti u narodne poslovice.

Bio sam svedok kako višegodišnja prijateljstva pucaju posle trećeg dana zajedničkog putovanja; kako se drugovi koji se do tada nisu nikada posvađali potuku u spavaćim kolima; kako parovi posle prvog zajedničkog putovanja shvate da nisu jedno za drugo; kako površne simpatije probuđene u svakodnevici nestaju zbog neprekidne upućenosti jedno na drugo... Pričao mi je drugar kako su supružnici otišli na jedrenje i do te mere se posvađali da se ona iskrcala u prvoj luci, a pre nego što ju je ponovo video dobio je pismo advokata za razvod. Dobro, sigurno se tu bilo svašta nagomilalo, a i uzani prostor na jedrilici sa koje ne možeš da utekneš je otežavajuća okolnost. Tek, što je duži put, što je destinacija nepoznatija, to je veća grupna dinamika.



Foto: Marija Janković

Da se zajedničko putovanje ne bi pretvorilo u "svako na svoju stranu" i durenje sa posledicama, saputnici ili moraju da budu veoma tolerantni, ili da imaju slična interesovanja, da im se predstave o trošenju vremena na putovanjima podudaraju. Prisustvovao sam strasnim prepirkama o tome da li bi trebalo da se poseti ovaj ili onaj muzej koje bi dosezale nivo prepucavanja u srpskom parlamentu, a da suprotstavljenim stranama iz nekog razloga nije palo na pamet da prosto svako ode sam da vidi ono što ga zanima.

Ima ljudi kojima je na putovanjima cilj da vide što više u što kraćem roku, koji ganjaju sebe i druge od jedne do druge katedrale, treće i pete izložbe, osmog i desetog spomenika koji "mora" da se vidi, i ne daj bože da nisi napravio selfi ispred svake znamenitosti navedene u turističkim vodičima. Možda i nisu loši ljudi, ali ih se klonite na putu ako i sami niste takvi.

Kada boravim u nekom novom mestu, više me zanima da posmatram život nego neku izložbu, ili pak da odem da se divim prelepom pogledu. Volim da na miru pijem kafu negde gde po mogućnosti turista nema, da posmatram ljude koji prolaze; da odem u kafanu u koju odlaze meštani; da pijem lokalna pića. Volim da idem na put sa ljudima koji vole da jedu i piju i koji ne osećaju potrebu da jurcaju naokolo.

Na zajedničkim putovanjima važnu ulogu igraju i zajednički troškovi, ko koliko vremena provodi u kupatilu, koga kakav smeštaj ili hrana zadovoljava, koga kakav provod ispunjava. Mi se ustručavamo da ko Nemci svako plaća svoj račun, a kada se račun deli na ravne časti neko počne da broji u sebi da nije slučajno preplatio, pa mu to izaziva nezadovoljstvo, pa onda prasne ko je kome i koliko ostao dužan. Nekad je bolje da otputuješ sam.

Jedno je kada sa nekim tu i tamo odeš na kafu i lepo se ispričaš, ili odeš u grad i dobro se provedeš, a sasvim je drugo kada sa nekim treba da planiraš i provodiš dane i nedelje. Hoće tu neke neslućene, ili naslućene, u normalnim uslovima nebitne osobine da dođu do izražaja. Ispostavi se tako da neko ima potrebu da nameće svoju volju, da se prepire oko svega i svačega, da voli da podbada, izruguje se, ili da mu je tuđa muka smešna ili strana. Ima drndoša koji se izdrndavaju zbog svega i svačega, i ne umeju da prestanu. Nečije osobine mogu da nam promaknu dok nismo dugotrajno izloženi jedni drugima bez mogućnosti da se okrenemo i odemo kući. Ići sa nekim na put na neki način je kao da počneš da živiš sa nekim. Odabir saputnika je važniji od odabira destinacije.

Ima i onih putovanja sa kojih ne želiš da se vratiš. Na kojima saputnik postane partner ili saputnici prijatelji. Na kojima je jedino važno sa kime si, a ne gde si, da li si stigao zadihan na neki proplanak, otišao na plažu ili u zoološki vrt, video srednjovekovnu fresku ili ovce na livadi, da li si jeo školjke na buzaru ili uštipke, kačamak, kajmak i mladi sir. Neka dobra kobasica, doduše, ne bi bila na odmet.

Ako i pogrešiš u proceni nekoga sa kime nisi putovao, sa saputnikom takve greške nema. ¶

ANDREJ IVANJI

MILOŠ BIKOVIĆ
LYUBOV AKSENOVA
ANTONIO BANDERAS

USPEŠAN KOCKAR ZNA KADA TREBA DA STANE.

AMBI MEDIA GROUP PRESENTS A KINODANZ PRODUCTION IN ASSOCIATION WITH PREMIERE PICTURE
MILOS BIKOVIC LYUBOV AKSENOVA ANTONIO BANDERAS "BEYOND THE EDGE" YURIY CHURSIN EVGENY SYCHKIN ARISTARKH VENES
DIRECTOR OF PHOTOGRAPHY VYACHESLAV LISNEVSKIY PRODUCTION DESIGNER MARGARITA ABLAEVA COSTUME DESIGNER ANNA CHISTOVA COMPOSER ALEX HARDRUM
PRODUCED BY EVGENIY MELENTYEV VIKTOR DENISYUK EXECUTIVE PRODUCERS ANDREA LERVOLINO MONIKA BACARDI LINE PRODUCER NATALYA FROLOVA WRITTEN BY MICHAEL ZUBKO
ADAPTATION BY FRANCESCO CINQUEMANI DIRECTED BY ALEXANDER BOGUSLAVSKIY CODIRECTED BY FRANCESCO CINQUEMANI
© 2018 KINODANZ, LLC. ALL RIGHTS RESERVED.

OD 2. MAJA U BIOSKOPIMA

IZVAN GRANICA REALNOSTI



100 godina

Vreme teče, kvalitet ostaje

Danubius®



VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec